

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND
FOR AALBORG AMT

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

XLIV

1955

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

<i>De tre Hasseriser (slut)</i> . Av skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg	1
<i>Postkønen i Sebbesund</i> . Av overmekaniker E. Justesen, København	71
<i>Adelsminder i Sønderholm kirke</i> . Av sognepræst Svend Aa. Reerslev, Sønderholm	84
<i>Kirke- og kuliurhistoriske Smaaling fra ældre Tid</i> . Av højskoleforstander F. Elle Jensen, Viborg.....	109
<i>Aalborg historiske museum i 1954—55</i> . Av museumsinspektør Peter Riismøller, Aalborg.....	131
<i>Vesthimmerlands museum i 1954—55</i> . Av museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars	143
<i>Lokalhistorisk litteratur</i> . Av Henrik Møller.....	150
<i>Vore to udflugter</i> . Ved Henrik Møller	152
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	156
<i>Sammendraget regnskab for tiden 1. april 1954 til 31. marts 1955</i>	158
<i>Nye medlemmer</i>	159

SOFIENDAL ANLÆGGES. UDSKIFTNINGERNE.

Godsejeren på Restrup, Iwer Rosenkrantz-Lewetzau, som var den største lodsejer, ønskede nu Hasseris sogn udskiftet, — og hans fuldmægtig, Ole Hall, skrev den 3. november 1780 til hospitalsforstander Trap og sognepræsten ved Sct. Budolfus, professor Pontoppidan¹⁾, om sagen, idet han henviste til kongens påbud af 13. maj 1776 om udskiftning, som skulle foretages, dersom største lodsejer ønskede det.

Han oplyste, at godsejeren havde antaget landinspektør Seip i Aalborg til at opmåle alle byens tiliggende jorder »og over samme at forfatte et ordentligt situations-carte«.

De to herrer i Aalborg syntes ikke særlig interesse-rede i nogen udskiftning, men de gik dog med. Professorens svar var noget kort og lidt studst:

»Hvad kongen befaler, må man adlyde.

Aalborg, d. 6. november 1780. *Pontoppidan.*«

Endvidere foreslog Lewetzau, at enten skulle hospitalets eller hans egne bønder udflyttes; og da Trap nægtede at flytte hospitalsbønderne, bestemte Lewetzau, at Restrup bønder skulle rykke ud, og at der sønden for Hasseris skulle anlægges en helt ny by til dem.

¹⁾ J. L. Chr. B. Pontoppidan, f. 1735, † 1799, var sognepræst ved Sct. Budolfus 1779—99 og blev 1789 stiftsprovst. Havde været professor ved Sorø Akademi.

Herved opstod *Ny Hasseris* eller *Sofiendal*, der blev opkaldt efter godsejerens frue, Juliane Sofie, født komtesse Wedel-Wedelsborg.

Efter en gammel Hasseristradition skænkede den gode frue på Restrup bønderne gratis tømmer fra Restrup skove til deres gårde.

Det er et kønt sagn, men kun et sagn; thi gårdene var jo Lewetzaus, ikke bøndernes, og han måtte selvfølgelig selv sørge for at få dem bygget op igen.

I foråret 1781 påbegyndtes udskiftningen, og fire mænd blev antaget til at taxere jorderne og sætte dem i bonitet; det var hr. Otto Christian Bucholtz til Klitgaard, hr. Peder Lerche til Ridemandsmølle, samt gårdmændene Peder Mikkelsen i Gjelstrup og Peder Andersen Kjær i Nørholm.

Efter at markjorderne var taxeret og udskiftet, kom turen til engene, og onsdag den 18. juni begyndte man i Priorkrogen og tog derfra Vesterengene langs fjorden til Restrup skel.

Torsdag den 19. juni var kommissionen i Østerengene, hvor den begyndte med Dahlsengene, og derefter tog man til Svaneholmen.

Ole Hall og Iver Kjærulf var mødt for herren til Restrup, fuldmægtig Christen Krogh og hr. John Holm²⁾ på hospitalets vegne, men Pontoppidan havde ingen sendt. Foged S^r. Knudstrup mødte på fru kancellirådinde Christensen til Vester Ladegård hendes vegne for at påse, at hendes fæstebonde, Lars Mogensen i Guldbæk, ikke blev forfordelt.

For Restrup bønder mødte Jens Bonderup (Sofien-dal matr. 4) og Anders Jacobsen, for hospitalsbønderne Jens Andersen, Nørgård (matr. 17), og Niels Andersen

²⁾ Senere ejer af Skalborggård.

Uttrup (matr. 13), og for præstebønderne Jørgen Jensen Malle (matr. 12).

Udskiftningen blev dog kun gennemført for Sofiendals vedkommende; men marker og enge blev delt mellem de to byer. Ejerlavsskellet kom til at gå i østlig—vestlig retning lidt nord for skolen, langs Skolevasen og Skelvejen; men desuden fik Sofiendal store kær- og engarealer ved Restrup skel og fjorden.

I forsommeren 1781 begyndte Lewetzau at bygge Sofiendal, og den 31. oktober ansøgte han kongen om den byggehjælp, som regeringen sædvanligvis plejede at yde til udflytninger.

Hans ansøgning³⁾ lyder således:

»Iwer Rosenkrantz Lewetzau til kongen!«

Efter først at have berettet om branden året før fortsætter han:

»Ilden opkom efter høsten, så bønderne mistede alt det indhøstede korn og hø.

Derfor manglede de såkorn i foråret, og jeg måtte købe 120 tdr. rug og 400 tdr. byg og havre til dem. Desuden måtte jeg hver måned uddele brødkorn til bønderne, deres kvinder, børn og tjenestefolk, samt føde deres heste og kreaturer, dels på min egen gård, dels hos de omliggende bønder.

Da hospitalet i Aalborg ikke ville flytte sine bønder ud, tilbød jeg at flytte mine, — ialt hartkorn 64-4-2-0.

Før var der 15 gårde, meget ulige i hartkorn. De 4 bønder (matr. 6, 8, 10 og een, lagt under Scheelsgård) forretter helgårds⁴⁾ hoveri, endskønt de have ikkun stået for 5—6 tdr. hartkorn, de øvrige 11 bønder,

³⁾ Landvæsenskommissionsprotokollen af 1781 (R. A.).

⁴⁾ En helgård havde 8—10, og en halvgård 3—5 tdr. hartkorn.

hvoraf ingen har under 3, nogle endog over 4 tdr. hartkorn, gør halvgårds hoveri.

Jeg ønsker at gøre alle gårdene lige store, og hver af de nye gårde har 9 fag stuehus, 9 fag heste- og fæhus, samt 22 fag lade og hølade, — ialt 40 fag hver.

Der var 15 gårde før; men nu skal der være 18. Jeg beholder 3 i Hasseris⁵⁾; men nu kommer en af de 3 med ud, — ialt 16 gårde, som skal hedde *Sophiendal*, og der bliver 3 gårde mere end før.

De 18 gårde får ialt 63 tønder hartkorn, og tilbage bliver 1 td. og $4\frac{1}{2}$ skp., — og til den ene tønde oprettes et boelssted⁶⁾ på spidsen af den lod, som tildeles mig. Resten, $4\frac{1}{2}$ skp. hartkorn, er udlagt til 11 af de 12 husmænd, så hver kan få et vænge på 10 skæpper sædeland bag deres huse.

Det 12. hus, som bliver for sig selv beliggende ved det ny markskel, beholder intet hartkorn; dette hus er bestemt til gårdmændenes fælles hyrde eller markmand. Det er dog tildelt en rummelig haugeplads, — ligesom den for samtlige godser i *Sophiendal* og *Hasseris* ny opbyggede skole, som kommer til at stå omtrent midtvejs på den samme vej⁷⁾, hvorved husmændenes hartkorn er udlagt.

Skolen er ligeledes tillagt et vænge af noget over 2 tønder sædeland⁸⁾.

Der var forhen ialt 11 stkr. jordløse huse af mit gods i *Hasseris*, så der nu bliver et hus mere end forhen.

⁵⁾ De 3 gårde var ikke brændte og lå lige norden for provstegårdene.

⁶⁾ Dette boelssted er Vester Skalborg.

⁷⁾ Vejen er »Husgaden«.

⁸⁾ Hertil kom 5 tdr. land kær og eng.

Jeg havde oprindeligt tænkt, at gårdmændene skulle have deres jord i eet stykke; men det måtte opgives på grund af forskel på jordernes bonitet og mangel på vand på de steder, hvor gårdene var tænkt lagte.

Jeg har så lagt de 14 gårde langs en gade (vej) i en dal, hvor der er vand nok, selv om vandet er langt nede, et sted 30 alen og derover.

Der er 150 alen imellem hver 2 gårde i længden og nogle og 70 alen tværs over i bredden.

Bønderne i Sophiendal skal have 9 særskilte vange eller kopler, og udi hver af disse 9 vange erholder hver mand sin lod samlet, så bekvemt som muligt. Det trækkes der lod om.

Mellem den ny by og den gamle ligger en temmelig stor strækning meget slet jord, som desårsag er ind delt for sig selv udi 7 stykker små vange, hvorudi ligeledes hver mand har erholdt sin lod, eftersom denne slette jord formenes bedst at fåes i stand ved årlig at indtage en af disse små hjælpevange, og igen at lægge dem ud efter 3. kierre, — da således stedse bliver 4 af disse små vange til græsning for byens svin, heste og andet sligt, som ville fordærve græsningen for andre kreaturer i de rette vange.

Foruden det erholder hver gård:

1) En stor haugeplads, hvortil er udlagt alt, hvad som findes imellem hver 2de gårde.

2) En toft, større eller mindre efter jordens godhed, mens på omtrent en tønne land bag ved sig.

Endelig findes nu inddelt på sin eller den østre side af landevejen 2de temmelig store stykker¹⁰⁾.

¹⁰⁾ På det nordre stykke, Hallens Agre og Kringelhøjs Agre, ligger nu Scheelsminde, og på det søndre stykke, Sønder Agre, ligger Højbogård.

Endvidere tildeles der nu til foråret hver sit samlede engskifte udi enhver af byens 2 store enge.

Dette er den af mig besørgede udskiftning og udflytning, som vitterlig ikke uden store besværligheder og omkostninger har kunnet iværksættes.

Hvorved jeg herved allerunderdanigst tillader mig at ansøge Deres Kongelige Majestæt om den ved forordningen af 13. maj 1776 allernådigst tilsagte og nu ved seneste dette år udkomne forordning, med videre belovede udflytningshjælp — for disse 16 gårde på 3¹/₂ td. hk. og et boelssted på 1 td. hk., hvoraf det i fald det allernådigst måtte befales at lade dette nærmere undersøge, vil findes, at de 12 gårde allerede så godt som er færdige, og at planen, således som her allerunderdanigst er anført, er lagt og dagligen arbejdes på at iværksættes.

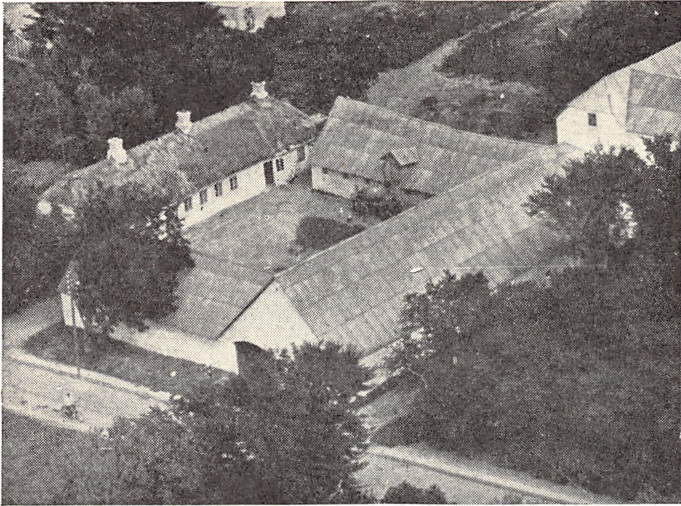
København,
den 31. oktober
1781.

Allerunderdanigst
I. Rosenkrantz Lewetzau.«

Det ældste Sofiendal bestod af 16 gårde og 7 huse samt skolen og hyrdehuset; men kort efter 1800 blev de 2 gårde i Hasseris samt 6 i Sofiendal, ialt 28 tdr. hartkorn, samlet til Scheelsminde. De 5 gårde forsvandt helt, medens de 3 med stærkt formindsket jordtilliggende vedblev at bestå som fæstesteder under Scheelsminde.

Som før fortalt, var pastor Pontoppidan og hospitalsforstander Trap ikke meget interesseret i udskiftning, og Gammel Hasseris blev ikke udskiftet før 1800.

Efter at der sidst på vinteren og i foråret havde været afholdt en række åstedsforretninger, samledes de Hasseris bønder den 25. april 1800 hos sognefoged

Niemanns gård.

Niels Christensen¹¹⁾ for at se den udstykningsplan, som landmåler Ole Munch i Nibe havde lagt.

Byfoged Bøggild, løjtnant Gleerup, provst Claudi og hospitalsforstander Schou var mødt på de to herskabers, hospitalets og præsteembedets, vegne.

Delingsplanen så således ud:

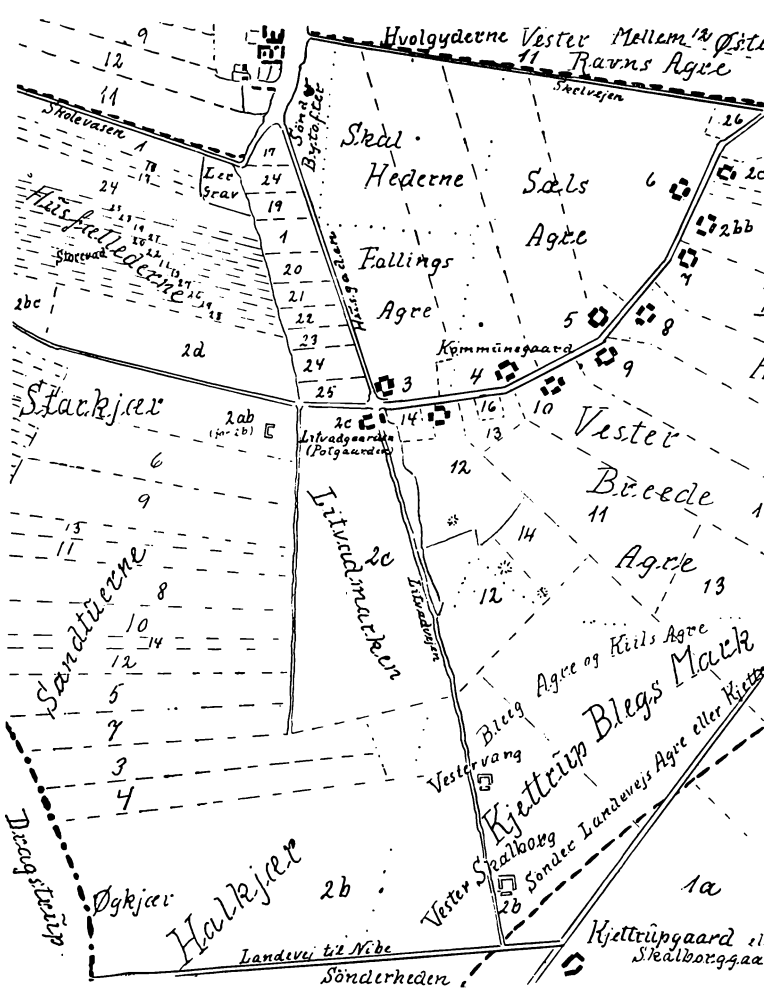
Markjorderne:

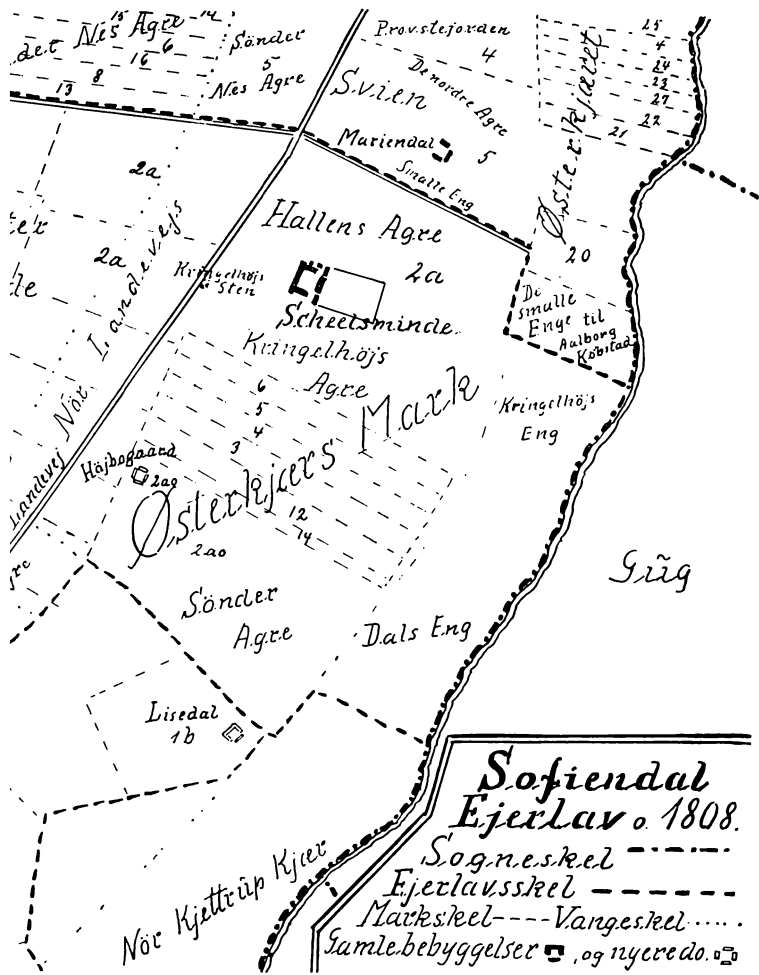
Nr. 1 (nu matr. 18, Else Klitgaard): *Mikkel Sørensen* tillægges sin forrige tegt¹²⁾ ved gården og indlod på Vester Huus Agre og Vester Brunback Agre og Nørre Brunback Agre. Resten, af hvad han tilkommer, udlægges i nordre side af Blegens Agre.

Nr. 2 (nu matr. 6, Lars Corfitsen): *Anders Nielsen* beholder sine samme tegter ved gården med tillæg af

¹¹⁾ Niels Christensen boede i Niemanns gård (se billedet).

¹²⁾ Tegtjord: Dyrket jord, jord under plov.

de små tegter, mærket 1, 2 og 3, vesten gården. Indlod udlægges ham på Øster Huus Agre, Øster Brunbach Agre og Ullits Agre, — ligeledes udlægges denne gård een lod på Liidens Agre, mærket 7, 8 og 9. Resten, af hvad han tilkommer, udlægges på Bleegens Agre, mærket 4, sønden nr. 1.

Nr. 3 (nu matr. 5, Mariendal): *Hr. Saurbier*¹³⁾ tillægges sine forrige tegter i Svien, og resten samlet på begge sider af Aalborg landevej.

Nr. 4 (nu matr. 7, Jens Andersen): *Niels Andersen Hune*, beholder sin forrige tegt norden gården samt tillægges tegterne norden for, mærket z. Indlod udlægges ham på Ullits Agre, Korsmands Bak og Kirkebreederne østen nr. 2. Udlod på Nes Agre, mærket 6 og 5, samt på Vej Agre, mærket 4 og 3. Resten, af hvad han kan tilkomme, udlægges ham på Liidens Agre.

Nr. 5 (nu matr. 8, P. Samuelsen): *Gregers Jensen* beholder sin forrige tegt og tillægges tegterne, mærket 2, norden hans tegtlod østen gården, mærket 6 og 7, samt et stykke, mærket 5, på Neder Sortebjergs Agre, ligeledes udlægges ham indlod på Sortebjerg og et stykke af Sønden Wester tegt, samt norden enden af Meedens Agre og en lod på Hybhøj og Stolpedal. Resten, af hvad han kan tilkomme, udlægges på Nes og Vej Agre.

Nr. 6 (nu provstegård, matr. 9, Sofus M. Larsen): *Jacob Laursen* beholder sin forrige tegt og tillægges resten norden nr. 5, tegtlod og indlod sønden nr. 5, samt en lod på Bleegens Agre og nordre side af Nørre Westen tegten, og resten, af hvad han kan tilkomme, udlægges i Øster Tofterne.

¹³⁾ Købmand Andr. Saurbier i Aalborg. Mariendal var den eneste gård i Gl. Hasseris, som blev udflyttet.

Nr. 7 (nu provstegård, matr. 10, Povl Andersen): *Poul Skammelsen* beholder sin forrige tegt og udlægges tegtloed sønden nr. 6, tegtloed og indlod sønden nr. 6. Indlod samt lod på Mølvejs Agre og Stumperne nord ved Mølvejen. Resten, af hvad han kan tilkomme, udlægges på Øster Toften, norden nr. 6.

Nr. 8 (nu provstegård, matr. 11, Holger Jensen): *Søren Mikkelsen* beholder sin forrige tegt og udlægges tegt og indlod langs Sofiendals markers skel fra vejen til vejen, samt lod på Bleegens Agre sønden nr. 6. Resten, af hvad han kan tilkomme, udlægges på Nes og Vej Agre.

Nr. 9 (nu provstegård, matr. 12, før Corfitz Nielsen, nu splittet): *Jørgen Jensen Malle* erhoder sin forrige tegt og udlægges tegt og indlod mellem nr. 8 og 7, samt en lod på Bleegens Agre imellem nr. 8 og 7, og resten, af hvad han tilkommer, udlægges på Nes Agre og Stumperne.

Nr. 10 (nu matr. 13, Anders Skalborg): *Niels Andersen Uttrup* beholder sin forrige tegt norden gården og tillægges tegtloed østen gården, samt indlod norden nr. 5, mærket 2 og 3, og resten af hans tilkommende udlægges på Nes¹⁴⁾ og Vej Agre.

Nr. 11 (Anders Mortensens enke, gården blev kort efter udskiftningen splittet i matr. 67, 35 og 36): *Enken* beholder sin forrige tegt og tillægges tegtloed østen gården på Neder Sortebjergs Agre og indlodden mellem Mølvejen og nr. 10's indlod. Resten, af hvad hende tilkommer, udlægges på Stolpedals Agre imellem nr. 10's lod og Bagger Agre.

Nr. 12 (nu matr. 14, Jens Chr. Andersen): *Niels Kalstrup* erhoder sine forrige tegter og tillægges tegten

¹⁴⁾ Nes Agre kaldes på udskiftningskortet for Nisse Agre.

østen gården norden nr. 11. Indlodden udlægges ham på Hybhøjs Agre og Kirkebreederne, samt en lod på Liiden. Resten udlægges på Nes- og Vej Agre sønden nr. 1.

Nr. 13 (nu matr. 15, før Niemann): *Niels Christensen (Ovesen)* beholder sine forrige tegter i Svien og udlægges tegtlot norden nr. 12 og indlod på Korsmandsbak og Kirkebreederne vesten nr. 12, samt en lod på Bleegens Agre norden nr. 6. Resten, af hvad han kan tilkomme, udlægges på Nes Agre imellem nr. 2 og nr. 12.

Nr. 14 (nu matr. 16, Ejvind Nørgaard, gården splitet): *Niels Andersen Nørgaard* beholder sin forrige tegt og tillægges tegtlot østen gården.

Indlod tillægges ham på Korsmandsbak og Kirkebreederne imellem nr. 14 og 4 samt en lod på Liidens Agre, mærket 1, 2 og 3, — og resten, af hvad han tilkommer, udlægges på Vej- og Nes Agre imellem nr. 2 og 3.

Nr. 15 (nu matr. 17, Børge Petersen): *Jens Andersen Nørgaard* beholder sin forrige tegt og tillægges tegtlot imellem Mølvejen og nr. 14. Indlod udlægges ham på Øster Brunback Agre og Huus Agre mellem nr. 1 og nr. 2 samt lod på Liiden mellem nr. 14 og 12. Resten udlægges ham på Bleegens Agre mellem nr. 1 og 13.

Planen over engene:

1. Hr. Saurbier (Mariendal) får hospitalsbøndernes gamle eng i Østerkæret.

2. Resten af Østerkæret, som før tilhørte præstebønderne, deles nu mellem de 4 hospitalsbønder: Niels Christensen (matr. 15), Anders Nielsen (matr. 6), Gregers Jensen (matr. 8) og Niels Andersen Uttrup (matr. 13).

3. Vester Engene. En del hedder Svaneholm, fælles enge mellem grøfter og åen. Her får byens mænd med undtagelse af hr. Saurbier en lod.

4. De øvrige enge i Nordre Fjord Enge, Søndre Fjord Enge, Tvær Enge, Sønder Åens Eng, Norden Broe Eng, Små Broe Eng, Tørveskifterne og Langbro Enge, Spangbro Enge og Krog Enge deles; men de 4 fornævnte hospitalsbønder udelukkes. Præstebønderne får deres enge sønderst i Krog Engene.

5. Husmændene skal have deres andele i Mølholm Kær yderst ved Aalborg skel sammen med hr. Saurbier. Der var ialt 15 husmænd, som fik lodder her.

6. Fælleskæret deles imellem gårdene, og der anlægges en forte (drøvt) med en 15 alens vej fra byen neden om Liiden til Mølholm siden.

Efter at udskiftningsplanerne var besete og drøftede, begærede landinspektør Munch, at kommissionen ville tage til protokols bøndernes tilståelse, om de med denne plan var fornøjede.

Beboerne erklærede sig fornøjede undtagen Jens Andersen (Nørgaard), som angav, at han ved ombytning med nr. 13 (matr. 15) var tillagt noget mindre agerland, end han kunne være tilkommen for den afståede jord i Liiden, — og for hvilket manglende agerland han ville være tilstået efter delingen og beregningen vederlag i eng, som skulle udtages af nr. 13's englod. Men det var han ikke tilfreds med, og så fik han 1½ skp. agerland, som toges fra nr. 13's lod på Blee-gen. Nr. 13, Niels Christensen, var villig til at føje Jens Andersen, når han kunne beholde sin englod ubeskåret.

Men så protesterede husmændene og klagede til landmåleren, fordi gårdmændene ved udskiftningen kun havde varetaget deres egne interesser, og derfor var der for lidt jord lagt ud til græsning til husmæn-

dene. Munch indrømmede, at husmændene virkelig var blevet forbigået og holdt på, at de burde have nogle gode stykker af kærene til græsning.

Dette blev der stor strid om, og der måtte holdes flere møder i løbet af den følgende tid; og udskiftningen blev derfor ikke tilendebragt før hen på 1801; men husmændene sejrede og fik anvist enge både i østerkæret og ved fjorden uden at afgive tegtjord derfor.

Efter udskiftningen var der i Gammel Hasseris 14 gårde og 29 huse.

Ved udskiftningen ophævedes det gamle landsbyfællesskab. Fællesskabet bestod i, at bønderne i landsbyen pløjede, såede og høstede samtidigt, — men det betød ikke, at de var fælles om udbyttet. Hver fik det korn, der var vokset på hans egne agre, og det hø, der var på hans egen eng.

Men af retfærdighedshensyn, for at en bonde ikke skulle have ene gode jorder og en anden ene dårlige, var jordfordelingen af Arilds tid ordnet således, at enhver af gårdene i landsbyen så vidt muligt skulle have sin del i ethvert af byens markskifter, eller i alt fald i et af samme bonitet som de andres. Følgen var, at en gårds jorder var meget splittede. Hvis den f. eks. havde 60—70 agre, kunne det være på 20—30 forskellige steder i bymarken, og ofte havde en mand kun en enkelt ganske smal ager i et skifte. Derfor var det praktisk, at man såede og høstede samtidigt i samme skifte, fordi man ellers let kunne genere naboerne.

Fællesskabet lededes af byens oldermand, som, når ting af fælles interesse skulle drøftes, samlede sine »grander« til grandestævne.

Disse møder holdt man i Hasseris ved den ældste skole midt i byen, og stedet kaldes endnu for *Stævnetofte*«; det er ved brugsforeningen, og de ældre husker

endnu »Stævnehuset«, som lå lige norden for »Brugsen«. Her er nu en forsamlingsal, og det er morsomt at tænke på, at Hasseris folk gennem århundreder er kommet sammen her på dette sted.

I 1780 var der een selvejer i Hasseris, nemlig husmand Søren Madsens enke.

Hospitalet havde 11 gårde og 23 huse, Sohngårdsholm 3 huse, Restrup 15 gårde og 11 huse og sognepræsten til Sct. Budolfi 4 gårde (de kaldtes præste- eller provstegårdene) og 8 huse.

Den 28. oktober 1795 (skøde af $\frac{4}{7}$ 1796) købte de 11 hospitalsbønder deres gårde til selveje. Priserne varierede fra 500 til 600 rigsdaler. Samtidigt købte hospitalets husmænd deres huse for 35—48 rdlr. pr. hus.

Gårdenes hartkorn var nu ligeligt fordelt med hk. 3-7-2-1¹⁰/₁₁ pr. gård.

Kort efter, den 13. juni 1798, købte de 4 præstebønder sig fri. Også her var jorder og hartkorn »jævnet ud«, så hver gård havde hk. 3-6-1-2¹/₂. De 8 præstehusmænd vedblev endnu i mange år at være fæstere og købte først deres ejendomme 1852—80.

Bønderne i Sofiendal blev selvjere den 1. juni 1812, og deres gårde kostede 3000—3200¹⁵⁾ rdlr. Samtidigt købte husmændene sig fri. Af Restrups husmænd boede de 7 på »Husgaden« mellem Ny og Gammel Hasseris, medens de 4, hvis huse ikke var brændt, foreløbig blev boende i Hasseris.

Sofiendalerne gjorde jo hoveri på Restrup, hvad de ikke var så tilfredse med; for der var langt at køre

¹⁵⁾ Når Restrups bønder i 1812 måtte give 6 gange så meget for deres gårde som Hospitalsbønderne 17 år før, skyldes det de vanskelige forhold under englænderkrigen og de dårlige pengeforhold. Statsbankerotten kom i 1813.

eller gå. Da så afbyggergården »*Rimgården*« o. 1790 blev opført, bestemtes det, at nu skulle de gøre deres arbejde dør.

Man begyndte så at anlægge en vej fra Hasseris gade over fælleden til Rimgården, og man kom også så langt som til Restrup å.

Men så i 1812 købte Sofiendals folk sig fri, og det var slut med hoveriet.

Derfor blev den ny vej (Skolevasen) aldrig færdig, men ender ved åen.

Nævne på Hasseris jorder:

Østen om byen *Nør By Tofter*. Nord for byen langs driften til Mølholm: *De Agre under Liiden* (folk siger »linen«). Sonden for Hundeklemmen¹⁶⁾ fra vest: *Ullitz Agre, Brunback Agre, Korsmands Bakker*¹⁷⁾, *Stolpedals Agre, Hybhøjs Agre og Baggers Agre*. Sonden herfor: *Huus Agre, Kirkebreederne, Meederne under (sønden) Kirkebreederne, Blegens Agre*¹⁸⁾, *Mølvejs Agre, Nørtøfter, Søndertøfter* og mellem Sofiendalsvej og Hobrovej *Østertøfterne*.

Sonden herfor og ned mod Skelvejen fra vest: *Nedre Sortebjerg Agre, Hvolgyderne, Øvre Sortebjerg Agre, Vester, Mellem og Øster Ravns Agre*¹⁹⁾, *Meederne ved Nisse (Nes) Agre* og østen for Sofiendalsvej: *Nør*

¹⁶⁾ Hundeklemmen: En smal strimmel jord mellem Hasseris mark og ladegårdsmarken, hvorigennem der gik en gammel driftvej til Hasseris enge, — hørte til Aalborg byjorder.

¹⁷⁾ 1490 Korsmesse bach.

¹⁸⁾ Her ligger nu Blegdalsgård, en parcel af Sofus Larsens gård.

¹⁹⁾ Undertiden tales der om Alsiravns Agre. Må komme af Alsædejord, d. v. s. jord, der bruges årlig efter gødning.

Nisse Agre, Sønder Nisse Agre samt det nordligste skifte af *Nør Landevejs Agre*.

Ved Hobro landevej: *Svien* (hertil flyttedes *Mariendal*), *de nordre Agre, Smalle Eng* og *Provstejorden* (matr. 4).

Ved åen *Østerkæret* ind mod *Kærby skel* og *Klosterets Smalle Eng*, der hørte til *Aalborg købstad*.

I kærene ved fjorden fra øst: *Mølle Holmen, Prior-krogen, Ladegårdssengen* og *Klosterengen*. Sidstnævnte to enge ligger i *Hasseris Øster Fjordenge*.

Syd for *Øster Fjordengene*: *Bro Enge, Vesterkæret, Lange Krog Enge, Korte Sønderå Enge, Svaneholmen* og vesten for byen *Gårdfællederne*.

Navne på Sofiendals jorder:

Østen for *Husgaden*: *Sønder By Tofter* og *Follings Agre*. Øst for *Tofterne Skal Heden*, og øst derfor mellem *Sofiendals gade* og *Skelvejen Sæls Agre*.

Øst for *gaden*, sønden *Skelvejen Øster Breede Agre* og vest derfor henimod *Litvadvejen Vester Breede Agre*. På vestsiden af *Hobro landevej Nør Landevejs Agre* og *Sønder Landevejs Agre*; disse sidste kaldtes også *Kjettrup Vejs Agre*. Øst for *Hobrovejen Hallens Agre, Kringelhøjs Agre, Sønder Agre, Dahls Eng* og *Kringelhøjs Eng*.

Norden for *Vester Skalborg* er *Bleeg Agre* og *Kiils Agre*; disse to skifter hed tilsammen *Kjettrup Bleegs Mark*.

Vesten for *Sofiendals huse* ligger *Husfællederne*; syd for dem *Starkær* og syd derfor igen *Sandtuerne*.

Mellem *Sandtuerne* og *Vester Breede Agre* ligger *Litvadmarken*, der var indkastet med grøfter og diger.

På nordsiden af *Nibevejen* er *Halkær*, hvis vestre del ved *Drastrup skel* hedder *Øgkjær*, og sognets syd-

spids sønden for Nibevejen hedder *Sønderheden*. Nordvestligst i sognet ved Sønderholm skel er *Vestre Fjordenge* i nord og *Vesterkæret* i syd; den østlige del af Sofiendals fjordenge hørte forud til Scheelsminde og kaldes »*Qvists Enge*«. Under Skalborg lokaliteterne: *Kjettrup Kjær*, *Borgmesterengen* og *Lyngholmen*. Hasseris folk bevarer med pietet minderne om sognets henfarne slægter og begivenheder, og på samme måde har de bevaret erindringen om de gamle stednavne, som de bruger endnu, og af hvilke kun et forbavsende lille antal er gået i glemmebogen.

SCHEELSMINDE (SCHEELSGÅRD)

Regimentskirurg Christian Poul Scheel i Aalborg fæstede kort efter 1800 tre gårde i Sofiendal af Raben-Lewetzau på Restrup. I en jordebog over Restrup gods af 1807 står: Regimentskirurg Scheel har arvefæstet tre gårde og vil have een til. Om han får den, vides ikke.«

Scheel fik ialt fat i 6 af Sofiendalsgårdene samt de to ubrændte Restrupgårde i Gl. Hasseris, ialt 8 med 28 tdr. hartkorn og et areal af ca. 600 tdr. land. De 5 gårde blev helt nedlagte, og fra de 3 tog han det meste af jorderne og gjorde resten til fæste under sin gård.

Den 27. oktober 1804 klager Scheel til stiftamtmanden over, at de Hasseris bønder, som har jord i Østerkæret, laver vej tværs over hans marker.

I 1808 søgte og fik han cancelliets tilladelse til at sammenlægge de 5 gårde.

Herom skrives følgende²⁰⁾:

»Regimentskirurg ved 3. jyske regiment, Christian Poul Scheel, har erholdt om tilladelse til af 5 i Sofien-

²⁰⁾ Jyske landvæsensprotokol 1808, Rigsarkivet.

dal by, Aalborg amt, tid efter anden i arvefæste overdragne gårde under Restrup stamhus af hartkorn hver 3 tdr. 4 skpr., — ialt 17 tdr. 4 skpr., — og af areal o. 322 tdr. land at drive samlet under een gård, de på vedlagte kort med litr. A. betegnede ager og øster englodder, når sammes størrelse ikke overstiger 12 tdr. hartkorn, imod at han straks på de Sofiendal by nærmest liggende og på fornævnte kort med litr. B. betegnede agerjorder opfører 8 nye huse og tillægger disse hver 3 tdr. land eller omtrent 2 skpr. hartkorn, samt dernæst efterhånden anvender det øvrige areal, omtrent 178 tdr. land, til huse og boelssteder.

Endvidere vil Scheel på overdrevene, når han får dem opdyrkede og gjort brugbare, indrette endnu flere huse og boelssteder på fra 6 til 20 tdr. land efter omstændighederne.

Han mener, at på englodderne (Vesterengene), der ligger $\frac{3}{4}$ mil fra byen, kan der ikke opføres ny huse; thi de er så ringe, at det ikke kan betale sig at bjerge høet. «

I Restrup jordebog af 1811 siges: »Scheel har arvefæstebrev på disse trede gårde, ligesom andre fem gårde, hvor hans navn findes,« — altså ialt 8 gårde.

Året efter købte Scheel sine fæstegårde til selveje. Der blev nu fraskilt en snes parceller; men de bebyggedes først efterhånden.

Selve Scheelsmindes hartkorn blev 16-6-0-2.

Scheel har øjensynlig ikke haft succes som godsejer og landmand; thi allerede i 1819 måtte han gå fra gården, og hans hovedkreditor, fru Ingeborg Qvist, enke efter den rige købmand og fabrikant Christoffer Qvist, købte Scheelsminde med fæstegods, 12 bebyggede og 11 ubebyggede parceller.

Gården havde da følgende arealer: En hovedlod nordøstlig og østlig i Sofiendals mark på begge sider

af vejen²¹⁾, en lod, kaldet Kjettrup Bleegmark, sønden byen, en lod, kaldet Litvads Mark, sydvest for byen, en kærlod i Halkær sydvest for byen, en kærlod, Star-kær, vest for byen og en englod (Qvists Eng) nordvest for byen vesten Hasseris enge.

Fru Qvist døde i 1825, og sønnerne Carl og Johannes Qvist overtog den $\frac{6}{4}$ 1826 godset.

De solgte fæstegodset og en del af gårdens arealer fra.

Jens Andersen i Vester Skalborg købte Litvadgården og en mængde andre parceller. Litvadgården var en af de 8 gårde, som Scheel havde fået i arvefæste. Navnet betyder vist Lille Vad*). Den lå, hvor Litvadvejen støder til Sofiendals »gade«. Her var i nogle år teglværk og pottemageri, og gården kaldtes da også »Fabrikgården« eller »Potgården«. Rålingen lå på østsiden af Litvadvejen og huskes af de gamle som »Pot-huset«.

1829 købte fæsteren Peder Christensen Smed (nu N. P. Rytter) sit sted 2bb til selveje, og 1831 købte Peder Nielsen Bonderup stedet 2cc (nu Jens Egholm). Disse to småsteder var også blandt Scheels arvefæstegårde. 1833 købte Christen Nielsen fra Dannisøehuset på Restrup enge en englod og byggede »Dannisøsminde« (2e), og omtrent ved samme tid opførtes »Vester Enggård« på Qvists eng ved Nørholmvejen og flere andre ejendomme på Scheelsgårdens jorder.

Den 18. juli 1834 solgte brødrene gården til landmåler Hans Hansen, der i 1842 blev Hasseris første sognerådsformand. Hans enke overdrog den $\frac{4}{8}$ 1855 Scheelsminde til cand. jur. I. F. Thomsen, som 1858 mageskiftede med Peder Nielsen Bonderup, der havde Litvadgården, men som nu blev ejer af Scheelsminde.

²¹⁾ Vejen: Hobrovejen.

*) Store Vad er ved vejen over Husfællerderne.

Landmåler H. Hansen.

P. Bonderup.

Denne Peder Bonderup var søn af Niels Bonderup i Sofiendal (Kommunegården).

Han var en særdeles energisk og driftig mand, som startede med lidt, men arbejdede sig frem til velstand, og han ejede i tidens løb Jens Egholms gård, Litvadgården, Lisedal og andre ejendomme.

Efter ham fulgte i 1885 sønnen Laurids Bonderup, så dennes søn Peder Bonderup († 1925), hvis enke i 1929 solgte gården til Aalborg kommune, som lejede den ud til »De danske Spritfabrikker«. Parcelgården »Højbogård« blev $\frac{8}{8}$ 1900 af Laurids Bonderup solgt til byrådsmedlem i Aalborg, avlsbruger N. P. Nielsen, som herfra leverede grus og sand, da Aalborg ny bane-gård i 1902 blev opført. Nielsen lod opføre udbygninger og en beskeden lejlighed til en bestyrer eller avlskarl. Han solgte gården til kreaturhandler S. Lyngberg, som 1920 afhændede den til tidligere sognerådsformand Niels Kalstrup Olesen, der i 1921 opførte et stuehus. 1924—36 ejedes Højbogård af Poul Christensen i Sofiendal og derefter af sønnen Jens Christensen, nu Postgården i Sdr. Tranders, som i 1947 solgte gården, 42 td. land, $4\frac{1}{4}$ td. hk., til Aalborg kommune.

MARIENDAL

kaldes undertiden Vester Mariendal for at undgå forveksling med Øster Mariendal ved Vejgaard.

Den var en af Hasseris' gamle selvejergårde, og 1662 ydede fæsteren Lars Pedersen årlig 2 skilling 2 album i ledingspenge. I 1700erne var Bjørn Christensen og derefter sønnen Lars Bjørnsen fæster. Sidstnævntes eftermand, Anders Jensen Gjelstrup, købte

Søren Pedersen.

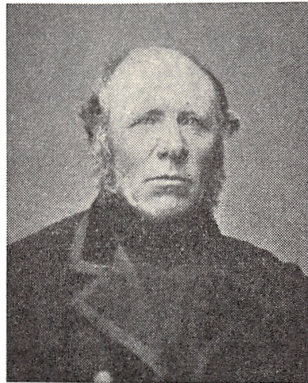
gården til selveje ²⁸/₁₀ 1795, og da han et par år efter døde, solgte enken Mariendal til købmand Andreas Saurbier i Aalborg, som i 1801 efter udskiftningen udflyttede den på »Svien«.

¹⁷/₆ 1807 *Jens Mikkelsen Krog*, ²⁵/₁₂ 1845 Mikkel Jensen Krog, så igen Jens Mikkelsen Krog († ⁷/₂ 1854), der var sognefoged og dannebrogsmænd, — og ²⁷/₁₂ 1850 J. C. Jensen Krog.

Fra ¹/₂ 1856 landstingsmand, senere folketingsmand Søren Pedersen og ¹³/₁₂ 1879 dennes søn Johan Pedersen, hvis enke i 1893 ægtede Chr. Nielsen Thorn. Senere havde Thorns stedsøn N. P. Pedersen gården i forpagtning, og Thorn og hans hustru boede da i Møllehuset.

I 1922 solgte Thorn møllen med 19 $\frac{1}{2}$ td. land til Aalborg kommune — og i 1929 resten af gården.

Før udskiftningen lå Mariendal lige sønden for Lars Corfitsens gård på hus matr. 27's plads (se bykortet). *Mariendals Mølle* er identisk med *Skovbakkemøllen*²²⁾, som ved århundredskiftet flyttedes til dens nuværende plads.

Chr. Jensen Bisgaard.

SKALBORG

Skalborggård er en meget gammel bebyggelse og oprindelig et udflyttersted fra Hasseris. Gården hed *Kjettruphus*, senere *Kjettrupgård*²³⁾, derefter vekselvis *Lyngholmen* eller *Skalborg*, så en tid *Johnsholm* og

²²⁾ Den første Skovbakkemølle opførtes 1764 på »Galgebakken«.

²³⁾ Kjettrup kommer af Kettils torp, d. v. s. udflyttersted. Den første bonde i Skalborggård hed altså Kettel eller Kjeld, som vi nu siger. Omkring 1660 måtte stedet opbygges på ny; thi i matriklen 1664 står: »Et gadehus, tilhører Kgl. Mayestæt, som beboes og er opbygget af Christen Madsen. Til dato giffuer intet (i landgilde).«

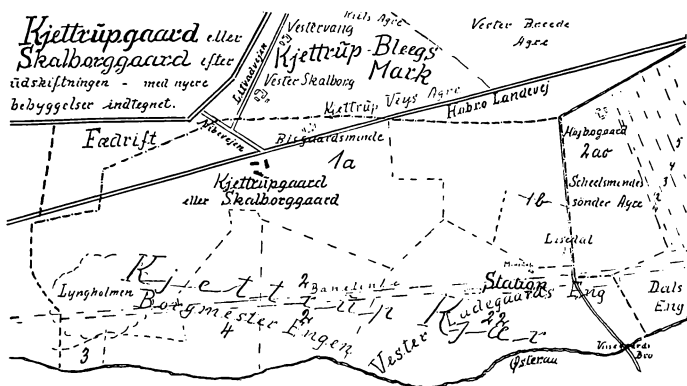

Skalborggaard

endelig *Skalborggaard*. Den ejedes i 1700erne af Aalborg by, hvis magistrat fæstede den bort. Den var et eensted, d. v. s. den havde sin særjord, men havde fællesdrift med Hasseris by. Dette var dog ikke gensidigt, og da Hasseriserne ville lade deres kreaturer græsse på Kjettrup's jorder, blev der en retssag for Aalborg byting, hvis dom af den $\frac{8}{8}$ 1698 fradømte Hasseris folk fædrift og fællid i Kjettrup og Lyngholmen. 1742 boede Christen Pedersen og Karen Nielsdatter »på Lyngholmen«.

Den 1. marts 1784 solgtes ved offentlig auktion på Aalborg rådhus »et sted og ejendom, byen tilhørende, kaldet Lyngholmen eller Schaldborg, udenfor byen beliggende, af hartkorn 1-0-3-2, som Christen Madsen nu har i fæste.«

John Larsen Holm fik stedet for 1060 rigsdaler, og det bemærkes, at »Kjettrup Kjærs ejendom, som ligger østen for bemeldte sted og er borgmesterembedet tilhørende, har forsvarlige grøfter på de tre og åen på

den fjerde side; og denne ejendom må ejerne af Lyngholm (Kjettrupgård) ikke fornærme i nogen måde med græsning eller lignende.

Benzon på Sohngårdsholm mener, at han har herlighedsret til Lyngholmen og Kjettrup Kjør²⁴), som har været under Sohngårdsholms hovedgårds takst; men det benægter magistraten i Aalborg. Det oplyses, at gården, som er et eensted, har haft fællesdrift med Hasseris bønder; men ved udskiftningen i 1781 fik den »som erstatning herfor tillagt nogle arealer norden gården.«

John Holm, som kaldte gården »Johnsholm«, solgte den den $14/6$ 1800 til købmand Andreas Krog i Aalborg, hvis enke den $15/7$ 1821 afhændede den til Jens Andersen Hesselholt († $11/4$ 1836). Hesselholt tog det nordøstre hjørne af marken fra og byggede her »Lisedal«, hvor han boede i nogle år.

Den $1/12$ 1832 solgte han Skalborggård til Christen Jensen Bisgaard, hvis søn Niels Jørgen Bisgaard den $10/6$ 1869 overtog hjemmet.

²⁴) En del af Kjettrup Kjør med Lyngholmen var kommet til Skalborg.

En anden søn af Chr. Bisgaard var sagfører og byrådsmedlem i Aalborg Frederik Bisgaard, efter hvem Frederiksgade er opkaldt; han er fader til direktør Valdemar Bisgaard. N. J. Bisgaards enke solgte 1890 Skalborggård til Jens Bertelsen²⁵⁾, forpagter på Kyø.

1909 Ingvard M. Nielsen og 1911 Fr. Svanholm, som i 1940 solgte gården til Aalborg Amts Landboforening.

VESTER SKALBORG

er den sydligste del af Sofiendals ejerlav. Ved udskiftningen i 1781 bestemte Levetzau, at jord til 1 tønde hartkorn skulle tages fra til et boelssted (se udskiftningen).

Stedet, et beskedent kroghus til 2 køer, opførtes på Kjettrup Vejs Agre og var 1781—1812 fæste under Restrup.

1787 nævnes Niels Christensen som fæster af »Skalborghuset«, derefter Niels Skammelsen.

Den ²⁴/₈ 1804 fæstede Christen Jensen fra Dronninglund sogn »et hus Skalborg« af herskabet, og den ¹/₆ 1812 købte han huset, som han den ¹⁷/₆ 1819 afhændede til Jens Andersen Nyrup²⁶⁾. Jens Andersen var en driftig mand, som købte store arealer fra Scheelsminde, bl. a. Litvadgården.

Han gjorde ejendommen til en stor gård, og ved matrikuleringen i 1844 sattes dens hartkorn fra 6-1-0-2¹/₂ til 7-6-3-2¹/₄. Hans søn Lars Jensen, der ²/₉ 1853 overtog hjemmet efter sin moder, Inger Marie Nielsdatter, opdyrkede de store hedearealer sønden for gården (se indledningen).

²⁵⁾ Jens Bertelsen var 1876—1901 folketingsmand i Hvetbo herreds kreds.

²⁶⁾ Døbt ⁹/₄ 1788, søn af Anders Nielsen i Nyrup, — † 1841.

Vester Skalborg.

Lars Jensens svigersøn P. Theil fik 1889 afbyggergården »*Vestervang*«, medens sønnen Jens Jensen i 1908 overtog Vester Skalborg.

Hans enke solgte gården til redaktør Schiøttz Christensen, der 1924 afhændede den til landstingsmand G. Fogh Petersen.

Nuværende ejer: Ths. Qvist.

I 1834²⁷⁾ var der foruden de to Skalborggårde og Lisedal kun to huse i Skalborg, — 1850: 3 gårde og 7 huse, — 1870: 3 gårde og 10 huse, — i 1880 var der foruden ovennævnte 3 gårde 21 huse, hvoraf de 7 hed: *Johannesminde*, *Mouritzensminde*, *Vissegårdsminde*, *Minedal*, *Christianseje*, *Kjettrup Kærhus* og *Skalborg Hedehus*, ialt 24 ejendomme.

I de senere år er der kommet en tæt bebyggelse ved Hobro landevej, og denne bebyggelse og stationsbyen Skalborg er nu ved at vokse sammen.

²⁷⁾ Folketællingen 1834.

I Skalborg distrikt findes der 1120 indbyggere.

Kjettrup Kær er en o. 180 tønder land stor kær- og engstrækning i sognets sydspids langs Østerå. Dens nordlige del, Aalborg Ladegårds jorder, matr. 22, ialt 84 tdr. land, var eng til Vester Ladegård, og her blev Skalborg station bygget.

Dens sydlige del fulgte i mange år Finstrupgård, var derefter fæstet ud til borgmestrene i Aalborg og blev senere delt imellem Skalborggård og bønderne i Poulstrup.

Den $^{10}/_6$ 1583 købte Bjørn Andersen til Stenalt, lensmand på Aalborghus, kronens ret til Finstrup og den søndre halvpart af Kjettrup Kær med en lille Lyngholm, som ligger til samme, — og den $^{20}/_8$ 1601 solgte Bjørns dattersøn Iver Friis til Ørbæklunde til kronen en enstedgård, kaldes Finstrup, med halvparten af Kjettrup Kær og Lyngholmen.

Den $^{12}/_{12}$ 1648 undte Frederik III borgmestrene i Aalborg et stykke eng, kaldet Kjettrup Kær, og borgerskabet sammesteds fik til fædrift et stykke derhosliggende jord, kaldet »Liungholmb«. Dog skal der årlig udgives den sædvanlige landegilde deraf, og bondens (i Finstrup) udgivne fæste erstattes ham.

Da Hans Hansen van Osten den $^{16}/_6$ 1664 købte Filsted Ladegård med tilliggende bøndergods af Frederik III, fik han også en afgift (herlighedsretten), som borgmestrene i Aalborg skulle svare af halve Kjettrup Kær og Lyngholmen, som hans majestæt havde undt dem.

Lyngholmen kom først til Skalborggård og senere en del af søndre Kjettrup Kær, som o. 1800 kaldtes »*Borgmesterengen*«.

VILLABYEN HASSERIS

Antagelig har Hasseris sogn tidligt i middelalderen strakt sig til Østerå, og det allerældste Aalborg, en lille bebyggelse omkring Gammeltorv mellem Algade og Bispensgade, er vokset frem i sognets østligste hjørne.

Det var en beskeden landsby, beboet af fattige fiskere, hvortil senere kom nogle håndværkere og handelsmænd. Aalborgs beboere søgte først Hasseris sognekirke Sct. Peder, der lå i en landsby, som senere blev opslugt af den voksende handelsby. Senere fik de deres egen lille kirke Sct. Budolfus²⁸), der var annekskirke til Sct. Peder.

Senere igen blev Sct. Budolfus anset for at være hovedkirken, og først i 1400erne kaldes sognet snart Sct. Peders, snart Sct. Budolfi sogn, og så sent som i 1769 taler Erik Pontoppidan om Sct. Peders sogn, som han kalder distriktet vest for Vesterå, medens han med Budolfi sogn forstår kvarteret mellem Vesterå og Østerå.

En skønne dag — ingen ved hvornår — blev Aalborg gjort til købstad.

En af vore gamle konger — ingen ved hvem — anlagde allerøstligst i Sct. Peders eller Hasseris sogn, sønden for de Brandstorp udflyttergårde, en borg, det ældste Aalborghus.

Det var sagtens, da Aalborg blev købstad, at byen blev befæstet, idet der opførtes volde eller »planker«

²⁸) Kirken hedder Sct. Budolfus; men folk siger sædvanligvis Budolfi, idet de anvender ejefaldsformen og udelader ordet »Kirke«. Botulphus var en engelsk helgen. I tidligere tid kaldte man ofte kirken for Sct. Boel eller Sct. Bodil.

(palisader) inden for Lilleå og Vesterå, — hvilke befæstningsværker fra vest og øst mødtes med borgens befæstninger.

Ved denne lejlighed blev »Pedersbyen«²⁹⁾ af den vestre befæstningslinje klippet tværs over, så dens vestlige del med kirke, kirkegård, præstegård og tiendelade kom til at ligge udenfor voldene.

Den østre befæstningslinje førtes senere fra Lilleå mod øst til Klokketøberåen (Bredeå), og derved indlemmedes en anden landsby, som lå ved Nørregade og havde Vor Frue til sognekirke, i Aalborg.

På et matrikelskort over Aalborg kan man den dag i dag se de to gamle landsbyers struktur, idet gårdenes toftelodder strækker sig fra de to hovedgader Algade³⁰⁾ og Nørregade³¹⁾ mod syd og nord til baggaderne Søndergade—Kattevad og Skolegade—Urbansgade.

Disse 4 sidste gader var oprindelig markveje og blev bebyggede, da nogle arbejdere og håndværkere fik lov til at opføre deres beskedne boliger på Yderenderne af gårdtofterne.

Til det ny slot skulle der gerne være en ladegård, og lidt vest for Aalborg opførtes »Vester Ladegård«, hvortil størsteparten af Pedersbyens markjorder lagdes³²⁾.

Denne ældste ladegård lå i *Damhaven*, det er arealerne om mormonernes kirke, — og på det ældste

²⁹⁾ Landsbyen ved Sct. Peders kirke.

³⁰⁾ Algade = Adalgade = Hovedgade.

³¹⁾ Nørregade hed fordum »Algaden i Vor Frue sogn«, medens Adalgade i Sct. Peders sogn hed Nørregade (o. 1400).

³²⁾ Senere, vist i 14—1500erne nedlagdes landsbyen Filsted syd for Aalborg, og på dens jorder opførtes Filsted Ladegård eller Øster Ladegaard, nu Sohngårdsholm.

matrikelskort over ladegårdsjorderne kan man her se en firkantet plads omgivet af grave og med indkørsel fra nord (se kortskitsen over villabyen).

I kejserkrigen 1627—29 brændte Wallensteins tyske landsknægte gården, som i 1630—31 blev genopført lidt længere mod sydøst, hvor nu kommunehospitalet ligger. På bemeldte kort ses ved voldstedet en halv snes damme eller mergelgrave. Man har vel her taget ler, da den ny ladegård blev opført.

Den syd for Aalborg liggende *Bjerringgård*³³), som i 1756 blev købt af Aalborg magistrat, spedalskegården *Sct. Jørgensgård*³⁴), *Kjærs Mølle*³⁵) og det tæt ved møllen liggende *Kjærlundshus* (Sandhuset), nu Kærlundsvej 22 og 24, har alle ligget i Hasseris sogn.

Den 17. november 1674 solgte Kristian V Vester Ladegård til tidligere slotsskriver Thøger Lassen på Rødslet.

Da Lassen i 1689 døde, kom gården med hans datter Elisabeth til svigersønnen Hans Benzon på Sohngårdsholm, idet Benzon købte sin hustru søskende ud.

1737 solgte hans søn kaptajn Johannes Benzon Vester Ladegård, 38 tdr. hartkorn, med underliggende bøndergods i Nørre Tranders, Gunderup, Svendstrup, Hornum, Frejlev og Vokslev sogne, ialt 218 tdr. hartkorn, til Thøger Lassen på Høstemark for 9900 rdlr.

Denne anden Thøger Lassen døde i 1746, og hans enke, Karen Wraa, havde gården til sin død i 1771, da svigersønnen kancelliråd Ib Christian Christensen på auktion købte den og bøndergodset for 28000 rdlr.

³³) Lå ved Aron Jacobsensvej.

³⁴) Lå ved Sct. Jørgensgade, blev i 1513 af kong Hans skænket til Helligåndsklosteret.

³⁵) Se kontorchef M. Christensens bog: »Bidrag til Hasseris Bys og Sogneraads Historie«, s. 16.

Han døde allerede i 1775, kun 26 år gammel, og enken Birgitte Lassen var ejer til sin død i 1803.

Deres søn, løjtnant Chr. Christensen, begyndte at udparcellere ladegården, men solgte den allerede i 1803, 32 tdr. hk. og 217 tdr. hk. bøndergods, til to velhavende Aalborgborgere, svogrene byfoged Jens Bøggild og fabrikant Christoffer Qvist, som »slagtede« videre, idet de først bortsolgte alt bøndergodset³⁶⁾ og derefter i 1811—12 ladegården, som de havde fået tilladelse til at udstykke.

De reserverede sig dog selv et par gode parceller, idet Bøggild beholdt matr. 2, 3b og 23, det senere »Gammel Kastet«, og Qvist matr. 3a, det senere »Ny Kastet«.

Gæstgiver Victor Brunnes (hotel »Phønix«) købte hovedparcellen, nu kun en bondegård på godt 4 tdr. hartkorn med omkring 40 tdr. land yderst i villabyen mellem Folehavevej og Hundeklemmen samt Aavænget langs Annebergvej og Ladegårdssengen i Hasseris fjordenge.

Det øvrige af villabyen o. 190 tdr. land (hk. 24¹/₂ td.) blev delt i 32 parceller på 6 tdr. land hver, og disse parceller solgtes ved en auktion, som den 26. februar 1811 afholdtes i »Phønix'« gård, — til forskellige af Aalborgs ansete og velhavende borgere: Brødrene Kjellerup, brødrene Wigelsen, stiftsfysikus Koefoed, købmændene Bertel Christensen, P. Sødring, P. N. Schytte, A. Herskind m. fl. De købte 2 og nogle 3 parceller, og nogle tillige engstykker i Padeengene (Kærby), der blev solgt ved samme lejlighed.

³⁶⁾ 1804 fik de af kancelliet tilladelse til at sælge bøndergodset fra.

Sagen var nemlig den, at mange af de gamle Aalborgborgere drev noget landbrug. Hjemme i gårdene havde de stalde med heste og køer, og jorden lejede de af magistraten i de østen og sønden for byen liggende byjorder.

Villabyens ny lodsejere var nu fri for at leje jord, og nogle af dem lod opføre lader med loer på de ny-erhvervede arealer, så de her kunne opbevare korn og fourrage.

Sådanne lader fra den tid har i mands minde f. eks. ligget på apoteker Strøybergs og installatør Schneiders grunde samt ved »Krogen« og »Solbakken«.

Nogle anlagde også grønt- og frugthaver samt opførte små beboelseshuse til deres gartnere og avlskarle.

De ældste bebyggelser i villabyen er formentlig Bertel Christensens *Bakhuset* (9b), apoteker Strøybergs gartnerbolig, *Hasserishuset*, Hasserisvej nr. 126a, der er opført kort efter 1812 af købmand Niels Wigelsen, og *Anneberghuset*, der byggedes kort før 1829 af skrædermester Holger Helt Winding, efter hvis hustru, Ane Marie, stedet rimeligvis er opkaldt.

Af Annebergs ejere husker de ældre: Købmand C. Kühle (til 1894), navigationsskolebestyrer R. J. Kerstens og direktør S. E. Mayntzhausen.

I 1856 foretoges en ny udstykning af Vester Ladegård, der nu tilhørte A. W. Schönau, som i 1853 havde købt gården af S. Lund, der i 1850 havde købt den af gæstgiver Brunnes' enke Mette Jensdatter, — og nu blev både markerne ved Hundeklemmen og Ladegårdsengen solgt.

Yderst i Hasseris villaby opstod o. 1860 2 ny ejendomme, *Haraldinesminde* og *Julianesminde*. Haraldinesminde var en lille gård på 1¹/₂ td. hk. og blev

»Hasserishuset«, villabyens ældste bebyggelse. (Fot. E. Andreassen).

den $11/8$ 1859 af købmand P. Brix købt »med det på ejendommen stående, af gartner Beyer opførte hus«. Fra 1865—94 ejedes gården af enkefru Petrea Dannisøe, som boede i Aalborg og holdt bestyrer, — senere af Frederik Niemann, og den $6/11$ 1903 solgte Andreas Pedersen stedet til »Firmaet F. L. Smith og Comp.«.

Nu dækker »Norden«s kridtgrav næsten hele gårdens mark, og »Haraldinesminde« er forlængst forsvundet. »Julianesminde« er købt fra Vester Ladegård den $12/12$ 1857 af gartner A. W. Bjerregaard. Stedet ejedes i mange år af partikulier P. J. Schou, derefter af købmændene C. V. Olsen og L. C. Hirth og fra den $20/4$ 1912 af arkitekt E. Packness.

Den $21/6$ 1839 købte apoteker Christopher Strøyberg parcellen 10b af konsul H. P. Hansen »med den derpå værende liden bygning³⁷⁾, 7 fag med kakkelovn

³⁷⁾ Hasserishuset.

og øvrige nagelfaste ting, såvelsom den på jorderne anlagte frugt- og urtehave« for 1800 rdlr., — og i 1850 købte fru Else Johanne Strøyberg de øst for hendes mark liggende arealer (matr. 10a) af pastor Prytz i Aarup. På 10b var opført ovenfor omtalte gartnerbolig samt en lade.

Strøyberg opførte nu »Sommerlyst«, men boede der kun i sommermånederne. Gården var 2¹/₂ td. hk. og havde et tilliggende af o. 25 tønder land, og hjemme i gården ved Østerå³⁸⁾ var der en besætning på 2—3 heste og 5—6 køer.

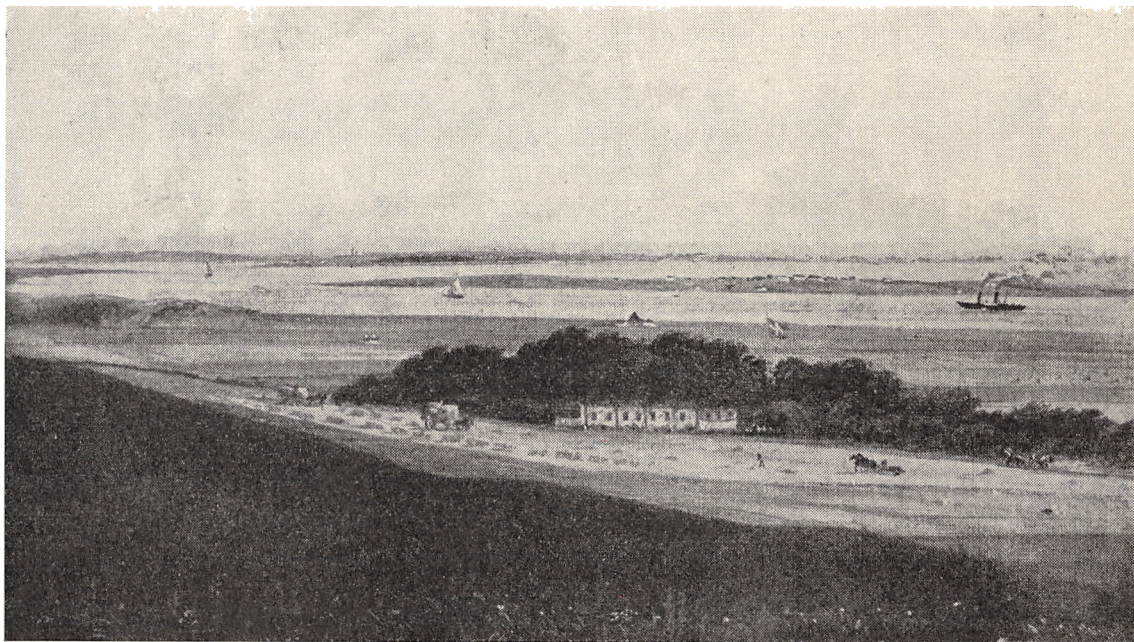
Den ¹⁶/₁₂ 1888 købte fru Marie Ree, ejer af »Aalborg Stiftstidende«, gartnerhuset med parcellerne 10e og 10h af apoteker J. J. Strøyberg og opførte her sin store villa »Theodorsminde«, som var opkaldt efter hendes søn, der døde i ung alder. De gamle fortæller, at fru Ree ofte sad og så ind mod kirkegården, hvor sønnen hvilede. Hun kunne skimte et hjørne af den fra sine vinduer, fordi der den gang næsten ingen huse var på Hasserisvej.

Fru Ree skænkede »Theodorsminde« som et hjem for forældreløse drenge og desuden en stor sum penge til hjemmets drift; det indviedes den ¹⁶/₁ 1914.

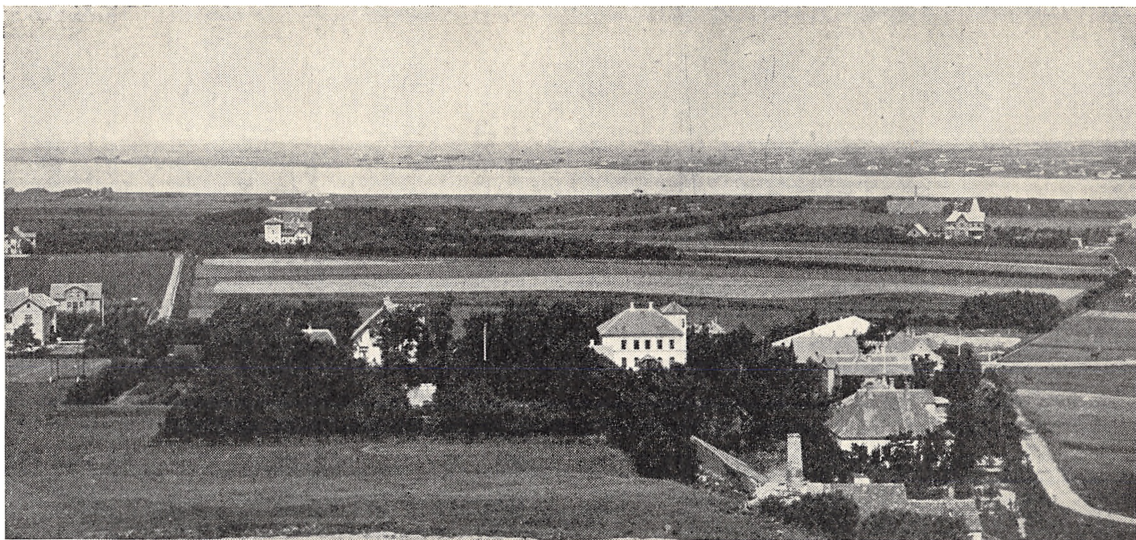
I 1857 byggede proprietær Niels Andersen Lynge³⁹⁾ »Hasserisgården« på parcel 9b. Jorderne havde oprindelig tilhørt købmand Bertel Christensen, dernæst fra 1819 stenhuggermester Thomas Kjærgaard og sønnen af samme navn, og nu sidst proprietær Lynge i Aalborg, som den ¹⁴/₁₀ 1859 for 5200 rdlr. afhændede gården til farver A. P. Wibroe, der købte store arealer til, så »Hasserisgården« blev villabyens største ejen-

³⁸⁾ Meddelt af apoteker S. C. Strøyberg.

³⁹⁾ Før ejer af Vestergård i Sulsted.

Villabyens vestlige del set fra Skovbakken o. 1870. I forgrunden Strøybergs gård »Sommerlyst». Længere ude Møhlholmhuset og Møhlholm teglværk. Johannesminde og Marensaab skjules af Strøybergs have. Dampskibet er formentlig »Limfjorden», som 1856–78 gik mellem limfjordsbyerne.
Efter maleri, som ejes af fru Strøyberg, København.

Villabyens østlige del 1896. Til højre Skovbakkevej, Voss' villa og kalkværket.
I midten »Raaensminde« og »Bakkely«. Til venstre ses Schneiders og Knudsens villaer ved Kastanievej.
Længere ude »Krogen« og »Solbakken«, over »Solbakken« det gamle »Anneberg«.
Til venstre længere ude »Skrænten« og Gl. Kastet. Oven over »Raaensminde« ser man ude
ved fjorden Haraldslund. I træerne til højre for »Solbakken« ligger »Ny Kastet«

»Hasserisgården«. (Fot. E. Andreasen).

dom, $6\frac{1}{2}$ td. hk. med 60—65 tdr. land. Wibroe flyttede straks ud med sin familie, og han er den første Aalborg-borger, som tog fast bopæl i villabyen.

Han døde i 1892, og i 1898 afhændede arvingerne gården til fabrikant Carl Langer.

På dens toft ud imod Hasserisgade ligger nu »Hasseris Sparekasse«, konsul Bremers og fabrikant Langers villaer.

I 1854 opførte snedkermester Rasmus Jensen Qvistorf gården »Sofieslyst« på matr. 13a⁴⁰).

Allerede i 1821 var denne lods sydligste og øverste del med udsigtshøjen på Skovbakken (*Gudmandshøj*) af købmand Jonas Borup solgt til møller S. C. Spring-

⁴⁰) O. 1880 bestod »Sofieslyst« af parcellerne 13a, 11 og 16 (se kortet), »Hasserisgården« af 9b, 7, 8, 9a, 12b, 15a og b, samt 1a i Ladegårdsengen, — »Sommerlyst« af 10b og 10a, — »Krogen« af 4a og 5 og »Haraldinesminde« af parcellerne 1nn, 1oo, 1pp og 7e.

borg, og her lidt sydvest for højen blev »Skovbakkehuset« opført, vist omkring 1840.

»Sofieslyst« ejedes i en årrække af krigsråd Lassen, hvis arvinger den $19/6$ 1872 for 5000 rdlr. afhændede gården til boghandler Magnus A. Schultz på Bispensgade. Schultz købte parcellerne 11a og 16 (se kortet) til »Sofieslyst«, der nu blev en gård på o. 30 tdr. land ($2\frac{1}{2}$ td. hk.); han holdt en forvalter eller forpagtede gården ud, og først i 1889 byggede han sin villa »Bakkely« lige østen for gården og flyttede ud. Den $12/4$ 1872 købte købmand I. N. Skibsted på Nytorv lodderne 4a og 5 nord i villabyen af kammerråd Schous enke og opførte her gården »Krogen«⁴¹⁾ (o. 20 tdr. land, 2 tdr. hk.), som den $16/7$ 1895 købtes af murer-mester Jens Rasmussen, der lod dens jorder udstykke.

Den $17/3$ 1873 solgte fru A. Mørup, født Herskind, parcellen 12a, det er arealerne ved Skovbakkevejen, til stenhuggermester Ernst M. Voss. En halv snes år efter udparcellerede Voss jorderne, opførte i 1884 sin villa, *Skovbakkevej 14*, og solgte i 1885—86 en række grunde, som straks blev bebyggede. Det var:

$21/2$ 85: Skræddermester I. C. Pedersen, »Landlyst«, så hans svigersøn, fabrikant S. Raaen, — nu »Raaensminde«, Hasserisvej 101.

$24/2$ 85: Partikulier F. Ahlers, »Jægerhuset«, Skovbakkevej 6.

$24/2$ 85: Partikulier Jens Hansen, »Lyngdrupsminde«, Hasserisvej 99, — nu villa »Østerled«.

$15/1$ 86: Partikulier C. A. Bie, senere læderhandler Jungclaus, *Skovbakkevej 102*.

$19/6$ 86: Vejinspektør Schlegel, »Otium«, Skovbakkevej 12.

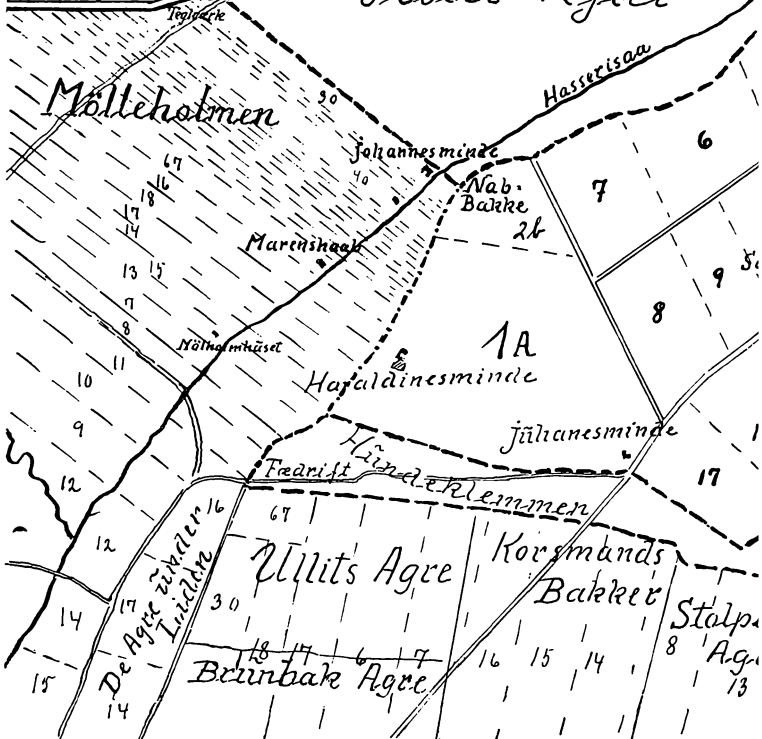
⁴¹⁾ I. N. Skibstedsvej 4.

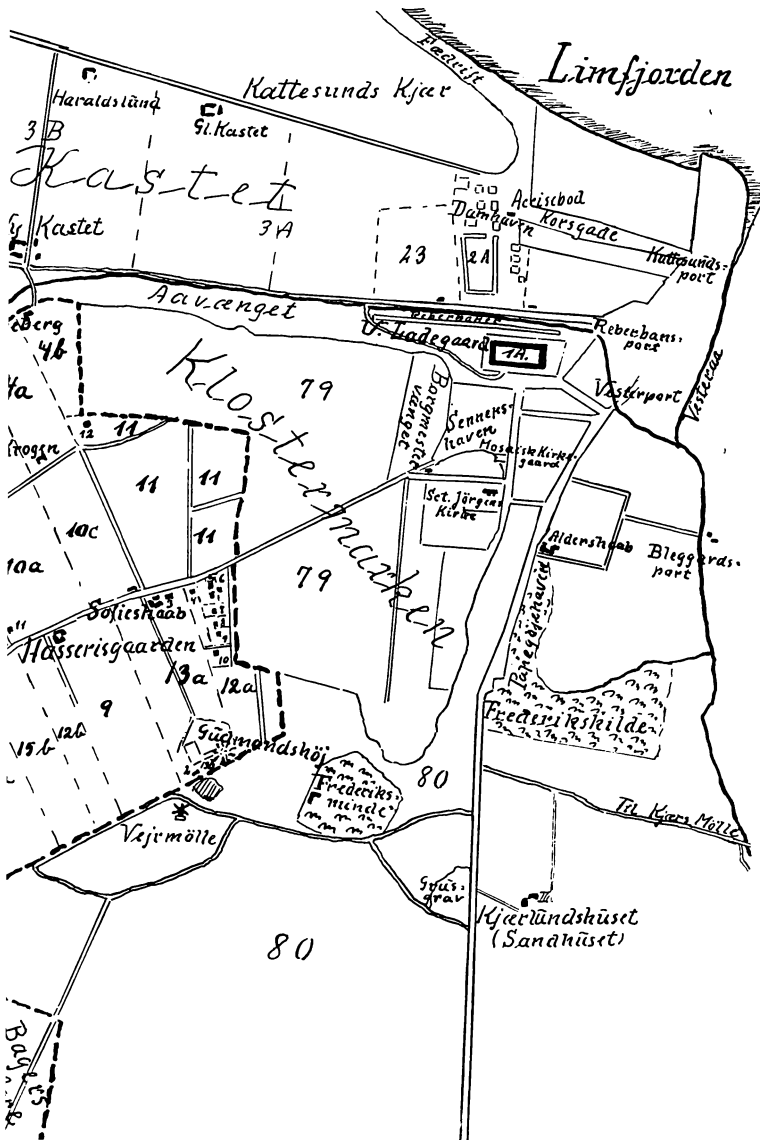
Hasseris Villaby efter ældskriftningen

med bebyggelserne af 1890 indtegnet
tilligemed de ældste bebyggelser i **Mølholm**.

- 1: Hasserishuset. 2: Bakkehuset. 3: Bakkely.
4: Landlyst. 5: Lyngårdsminde. 6: Jüngelaüs Vold
7: Jegerhuset. 8: Aldershvile. 9: Ottum
10: Voss Villa. 11: Theodorsminde
12: Solbakken.

--- Ejerlausstuel
--- Sogneskel

¹³/₇ 86: Murermester A. Jensen og ³¹/₃ 90: Købmand H. Bindslev, »*Aldershvile*«, Skovbakkevej 8.

Hvis vi tager et samlet overblik over villabyen, så havde den i 1890 kun 17 bebyggelser, nemlig 5 gårde og 12 huse: Ved Hasserisvejen: Lyngdrupsminde, Landlyst, Bakkely, Sofieshåb, Hasserisgården, Julianesminde, Sommerlyst og Theodorsminde med Hasseris- huset. Ved Skovbakkevej: Voss' villa, Jægerhuset, Aldelshvile, Otium og Bies villa, — desuden længere ude Haraldinesminde, Skovbakkehuset, Anneberg og Krogen.

I 1890erne blev der bygget en mængde huse. Den ¹³/₃ 1891 afhændede Schultz en grund til fabrikant C. Raffn, 5160 kvadratalen for 25 øre pr. alen, og Raffn byggede her sin store villa »*Solbakken*«, nu Solkrogen nr. 2, — og han anlagde *den sorte sti*, som alle de ældre husker, ind over Klostermarken mod byen. Den ⁸/₄ 1892 købte forretningsfører Elis Schneider 8 tdr. land (matr. 10d) af fru Caroline Smiths dødsbo. Der, hvor Schneider opførte sit hus, lå en gammel lade, som flyttedes op til Skibstedsvej. Året efter solgte Schneider en grund til cand. polyt. H. G. Knudsen, som her opførte »*Rolighed*« (Kastanievej 1). ¹/₄ 1896 solgte Schultz en grund ved Hasserisvej til frisør Emil Petersen, som byggede »*Kjerstinero*« (nu rutebilejer Jessens »*Marlis*«) og i 1898 byggede fabrikant Henry Wibroe, også på en af Schultz' grunde, »*Villa W.*« på hjørnet af Elmeallé og Vinkelallé. Købmand Kjeldsens »*Borrely*«, adjunkt Petersens »*Ellebo*«, brænderibestyrelse Bergs »*Pax*«, driftsingeniør Aubechs »*Orama*«, nu boghandler K. Engsig, overlærer Rasmussens »*Stella*«, nu sognerådsformand, landsretssagfører A. Stoustrup, samt mange andre villaer, opførtes i disse år.

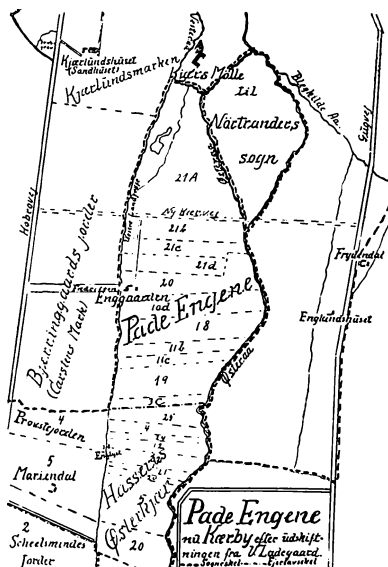
Sidst i 90erne, vist i 98, begyndte man at bygge øverst på østsiden af Skovbakkevej: Possementmager Petersens »*Fuglsang*«, kammerherre von der Maases »*Bellevue*«, løjtnant Petersens »*Pax*« og flere, — og i 1900 havde villabyen 44 bebyggelser: Hasserisvej 15, Skovbakkevej 9, Wibroesvej 3, Vinkel Allé 4, Elme Allé 2, Kastanievej 2, Nordvestvej 4, Krogen, Solbakken, Anneberg, Haraldinesminde og Skovbakkehuset.

I 1910 havde villabyen 87 beboelser, og i 1953 var der 56 gader med 640 ejendomme og 4170 indbyggere.

En række af byens gamle borgere mindes gennem gadenavnene: *Wibroesvej*, *M. A. Schultzvej*, *Raffns Allé*, *Strøybergsvej* o. a.

KÆRBY

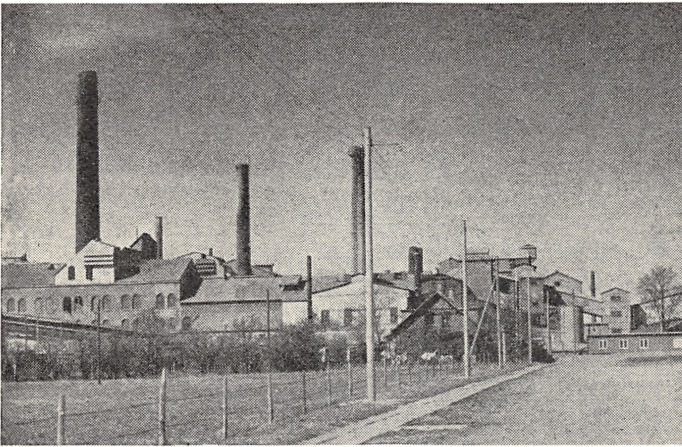
Da Vester Ladegård i 1812 blev udstykket, blev de 118 tdr. land store *Padeenge* syd for Kjærs Mølle delt i 20 lodder og solgt til forskellige. F. eks. erhvervede flere af de Aalborg borgere, som havde købt markjorder i villabyen, tillige en englod i Padeengene. Den nordligste tredjedel af engene, matr. 21a, blev først fæstet, senere købt af Kjærs Mølles ejer, — og lodden matr. 20, 11 $\frac{1}{2}$ td. land af hk. $\frac{1}{2}$ td., blev afhændet til grosserer Lars Springborg i Aalborg, og efter flere skiftende ejere blev den $\frac{17}{12}$ 1852 købt af tobaksfabrikant C. W. Obel. Der var da på loddens vestre ende opført et hus, begyndelse til den senere *Enggården*. $\frac{8}{9}$ 1871 erhvervede marketender David Lassen Enggården, og han købte så meget jord til, at hans ejendom omfattede halvdelen af Padeengene med 2 $\frac{1}{2}$ td. hk. Han lod store arealer opdyrke og drev fåreavl med racefår. Den $\frac{8}{5}$ 1899 vedtog Aalborg byråd at anlægge

Ny Kærvej fra Hobrovejen over til Gugvej, og Lassen solgte jorder til vejen for 25 øre pr. kvadratalen.

Vejen blev anlagt 1900—1901, og kort efter begyndte arbejderne på Kjær's Mølle at købe grunde og bygge, og en ny villaby, Kærby, opstod. Et vittigt hoved hittede på at kalde den ny by for *Betlehem* (Davids stad).

I de forløbne 50 år er Kærby blevet til en hel lille købstad med 20 gader, 367 bebyggelser og 1962 indbyggere (1953). I nogle år var der indrettet en forskole, fordi de små børn havde for langt til Sofiendal skole, og senere søgte Kærbybørnene Hobrovejens skole (se foran). David og hans børn er forlængst døde og borte; men endnu minder *Davids Allé* og *Enggårdsgade* om ham og hans gård.

Cementfabrikken »Norden«.

MØLHOLM

På Hasseris ældste matrikelskort findes i de nordøstre enge ved fjorden en lokalitet »Mølleholmen« uden bebyggelser; her fik husmændene ved udskiftningen anvist kærlodder.

Omkring 1830 anlagdes et teglværk ved fjorden tæt ved Aalborg skel, altså hvor cementfabrikken »Norden« nu er, og ovenfor teglværket ved åen opførtes en lille ejendom, »Johannesminde« (matr. 47m). Senere byggedes »Mølholmhuset« (13b) på en parcel af A. Skalborgs gård; det lå ved åen tæt østen for Mølholm bro, — og endvidere byggedes stedet »Marens-håb« (ved sydenden af Vester Fælledvej).

Disse tre ejendomme findes ved folketællingen i 1840, og hertil kom senere et hus mellem »Marens-håb« og »Johannesminde« samt Niemans teglværk og ejendom »Nøjsomhed« nordøstligst i ladegårdsengen.

I 1898 anlagdes cementfabrikken »Norden« (åbnet

1901), og nu voksede der hurtigt en by op ude på »Mølleholmen«. Møhlholm distrikt, hvortil regnes Nørholmsvej og ejendommene vest for Hundeklemmen, har nu 718 beboere, hvoraf o. 500 bor i selve Møhlholm by, der har 13 gader med 132 bebyggelser.

SVALEGÅRDEN

lå fordem på hjørnet af Nytorv og Braskensgyde og var Nytorv nr. 18, og efter en tidligere ejer kaldte Aalborgenserne den for »*Mønstedes gård*«.

Omkring 1550 ejedes gården af en anset borger, købmand *Niels Braske*.

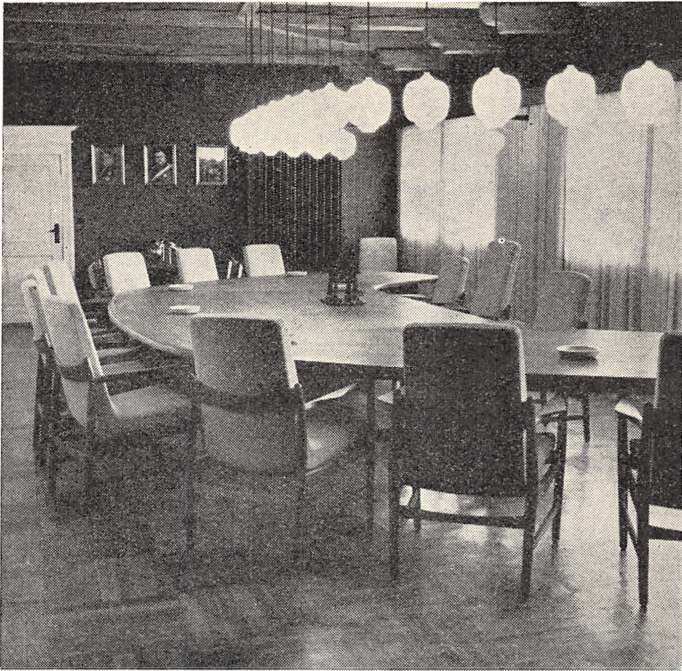
Han var en velhavende mand og »bøgmester«, det vil sige skatteinspektør for Vor Frue sogn; det var en ret ansvarsfuld stilling, eftersom bøgmesteren skulle stå inde for skatterestancerne. Efter Niels Braske er Braskensgyde opkaldt.

1682 ejedes gården af *Christen Nielsen Borgmester*⁴²⁾ og ansattes da til en årlig grundtakst af 44 rigsdaler. Lige østen for den lå en mindre gård, som ejedes af rådmand Niels Christensen († 1680). Hans enke Gundel Christensdatter døde 1698, og købmand *Jens Christensen Winther*, som nu var ejer af Svalegården, købte Gundels gård og lagde de to ejendomme sammen. Jens Winther, der døde år 1700, havde $\frac{6}{10}$ 1685 ægtet Mette Lucasdatter, f. 1661, datter af overtolder Lucas Hansen og Cathrine Calow. Hun giftede sig den $\frac{19}{9}$ 1702 med købmand *Anders Andersen Balling*, som døde i 1704, og Mette giftede sig allerede den $\frac{19}{8}$ 1705 med *Michael Frederik Chemnitz de Strømberg*, f. 1680, † 1732, som 1703—32 var stadsfysikus i Aalborg.

⁴²⁾ Borgmester er kun et tilnavn. Måske nedstammede han fra en borgmester eller havde tjent hos én.

Svalegaarden.

Sognerådssalen i »Svalegården«.

Den livskraftige *fru Mette* overlevede sin tredje mand i seks år og døde først i 1738.

Næste ejer af Svalegården var købmand, konferensråd *Hans Gleerup*, f. 1685, † 1750, hvis enke *Johanne Trap* var ejer til sin død i 1759. Herefter følger en skiftende række af ejere, alle købmænd og ansete og velhavende folk: *Broder Knudsen Brodersen*, *Mogens Møller* (ejer 1804), *Hans Wigelsen*, *Johan M. de Næsgaard*, *Niels Cl. Rasch*, *Niels Severin Mørch* og *Johannes Kjær*. I 1840 ejede købmand *Thomas Wissing* gården, som han den ²/₇ 1877 solgte til købmand *A. Mønsted*, efter hvem den siden hed »Mønstedes gård«.

¹⁴/₆ 1897 buntmager *Lundbæk* og ¹⁶/₆ 1905 tømrermester *Petersen* og gårdejer *Christensen* i Øster Uttrup, som afhændede gården til *Jydsk Telefonselskab*, der i 1952—55 på grunden opførte sit store bygningskompleks. *Jydsk Telefonselskab* solgte hovedbygningen til *Hasseris sogneråd*, som under arkitekt *Packness'* ledelse i 1950—52 lod den nedbryde og genopføre lidt vest for villabyen ved »Hundeklemmen«. Den er nu *sognegård* for *Hasseris* — med sognerådssal, udvalgs-værelser, forsamlingsal, bibliotek, læseværelse, restauration m. m. — og indrettet så smukt og praktisk, at gammelt og nyt forenes på den mest smagfulde måde, og udenom gården er der skabt et kønt lille anlæg. Der er næppe nogen kommunalbestyrelse i Danmark, som har en så skøn og ejendommelig residens.

Lige overfor sognegården på hjørnet af Gl. Hasserisvej og Thorsens Allé er man i færd med at opføre *Hasseris* ny kirke.

Sognets kirke i middelalderen, *Sct. Peder*, lå på det vestre hjørne af Algade—Tiendeladen. Kirkegården var sønden og vesten kirken, og i østsiden af kirkegården lå kirkens tiendelade. Op mod sydsiden af kirkegården, omtrent hvor konditori »*Kristine*« nu er, var præstegården. *Sct. Peders* kirke blev nedbrudt i 1542, og *Hasseris* folk blev henvist til at benytte det lille *Sct. Jørgens kapel*, der lå, hvor redskabsskuret på den gamle kirkegård nu er. Præsterne fra *Sct. Budolfus* skulle så prædike der. Det varede imidlertid ikke længe, før præsterne blev kede af at trave ud til *Sct. Jørgen*, og de bestemte, at *Hasseriserne* i stedet skulle gå ind til *Sct. Budolfus*, — og sådan blev det.

Derimod foregik deres begravelser stadig fra *Sct. Jørgen*, og på kapellets lille kirkegård blev de stedt til hvile. I 1807 blev *Sct. Jørgens* kirke nedbrudt, og

dens materialer anvendtes til opførelsen af førnævnte redskabsskur. Da *Ansgars kirke* i 1927—28 blev opført, kom Hasserris til at høre her til; men nu får sognet endelig sin egen kirke.

Den ny kirke beregnes til at ville koste $\frac{1}{2}$ million. Grundfonden til kirkens opførelse er 132.000 kroner, som direktør *K. Christensen og hustru* på »Norden« i 1935 skænkede.

INDLEMMELSER I AALBORG

Som før berettet har Hasserris sogn engang gået til Østerå, og den første indlemmelse foregik, da Aalborg blev købstad eller måske snarere, da byen blev befæstet med »grave og planker«, og denne befæstningslinje skar »*Pedersbyen*«, sognets anden oldtidsby, midt over.

Klostermarken og *Bjerringgårds* jorder (Karstens Mark) er vel indlemmet, da de kom til Helligåndsklosteret og byen, henholdsvis i 1513 og 1756. Hvornår Kjærs Mølle kom under Aalborg, vides ikke; men det var mellem 1688 og 1769. *Vesterkæret* og *Kattesundskæret* er sagtens indlemmet, da de o. 1800 blev solgt fra Vester Ladegård. $\frac{11}{11}$ 1874 erhvervede Aalborg byråd de sidste rester af *Ladegården* med have, toft og en strimmel jord, *Åvænget*, langs Annebergvej, og disse arealer indlemmedes $\frac{1}{1}$ 1876.

$\frac{1}{7}$ 1886 indlemmedes de tidligere ladegårdsjorder fra Badehusvej til, men ikke med Dannebrogsgades østside, — $\frac{1}{4}$ 1896 *Gammel Kastet*, d. v. s. arealerne fra Dannebrogsgade til Harald Jensensvej og Haraldslunds jorder, — og $\frac{1}{4}$ 1901 de til *Haraldslund* og *Ny Kastet* tilhørende arealer.

$\frac{1}{4}$ 1950 fulgte den allerstørste indlemmelse, som foruden hele Nørre Tranders kommune omfattede af Has-

seris sogn: *Mariendals Mølle* (købt 1922), *V. Mariendal* og *Scheelsminde* (købt 1929), *Englyst* (købt 1938), *Højbogård* (købt 1947), *Provstejorden, den ny kirkegård* og arealerne syd for den omkring Sofiendalsvejen, den i villabyen liggende del af Mølleparken samt nogle småhjørner ved Kong Kristians Allé, — ialt 187,71 ha (338 tdr. land). Til gengæld fik Hasseris *Hundeklemmen* samt nogle engarealer syd for Kærby, — ialt 15,21 ha (27¹/₂ td. land).

GAMLE HASSERISLÆGTER

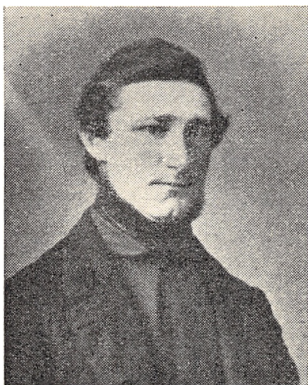
Budde eller *Buddi slægten*: Omkring 1450 boede i Hasseris en velhavende selvejerbonde ved navn *Budde*. Af hans børn kender vi Per Buddesen, Lille Per Buddesen og Inger Buddesdatter (se under ejerforhold).

Per Buddesen pantsatte i 1472 en gård til Aalborg Helligåndskloster (hospitalet), og 1487 er hans søn Budde Pedersen fæstebonde her. En anden søn er Jens Pedersen († før 1515), der i 1505 pantsætter sin gård til klosteret. Hans og Buddes søstre, Ane og Kirsten, nævnes i 1515.

Den ældste Buddes datter Inger var gift med selvejerbonden Jens Laursen († før 1500); deres børn var Budde Jensen og Birgitte, som 1520 var gift med Christen Jepsen.

Jep Buddesen, som med sin kone Inger i 1460 blev medlem af det ret eksklusive »Guds Legems Lav« i Aalborg, var formentlig søn af den ældre Budde. Hele Budde slægtens gods kom vist til Helligåndsklosteret, i hvis store gårde Nørgård og Niemanns gård vi vel skal søge dennes slægts efterkommere.

Slægten i den søndre Nørgård: Nørgård er en gammel selvejergård; den var byens største ejendom og

Jens Andersen Nørgaard.

N. C. Kalstrup Olesen

ansattes i 1688 til hk. 9-3-0-2, som var delt mellem 2 fæstere.

Her boede i 1562 Willads Christensen, 1600 Morten Buus og senere *Christen Mortensen* († o. 1650). Sidstnævnte, der var uhyre stridbar og rethaverisk, var ofte i strid med sine gejstlige og verdslige myndigheder (se foran).

Nogle generationer som fæstebønder havde ikke været i stand til at dæmpe selvejerblodet.

Hans søn Morten var fæster 1662 og 1688, derefter Søren Mortensen og Anders Sørensen. Sidstnævntes søn Niels Andersen købte i 1795 gården til selveje for 560 rdlr. Herefter Jens Nielsen og sønnen Niels Peter Jensen, der var gift med Dorthé Marie Larsdatter.

N. P. Jensen er fader til Jens Nielsen Nørgaard og Lars Peter Nielsen. Gården er nu splittet.

Slægten i den nordre Nørgård: 1638 døde fæsteren *Christen Bonde*⁴³⁾, og gården havde skiftende slægter

⁴³⁾ Bonde: Selvejer, jordegen bonde.

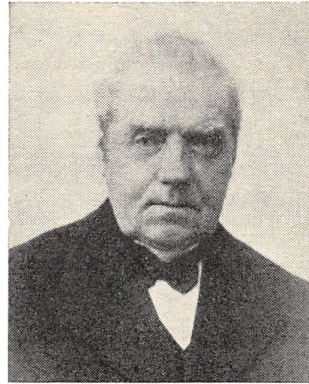
til 1715, da *Jens Andersen* giftede sig med Lars Christensens enke og overtog fæstet. Den $28/12$ 1790 overtog Jens Andersen Nørgård fæstet efter sin fader Anders Jensen, og 1795 blev han selvejer. Herefter, den 23. august 1835, Anders Jensen Nørgård og $8/2$ 1876 dennes søn Jens Andersen Nørgård, som 1892—98 var sognerådsformand. Han var fader til Anders Andersen i 14 og Gregers Andersen i Nørgård.

Slægten Kalstrup: I Jens Chr. Andersens gård i Hasseris boede 1780 Jens Andersen Neysborg (Hald), som under den store brand skar foden på en høle, fik koldbrand og døde. Nogen tid efter giftede enken, Ane Hansdatter, sig med *Niels Jensen* fra Kalstrup i Veggerby (f. 1746, søn af Jens Nielsen), »som i 12 år havde været soldat«, og den $6/4$ 1782 fik han gården i fæste. Den $30/3$ 1808 overtog sønnen Christen Nielsen Kalstrup — og den $16/5$ 1840 sønnesønnen Niels Christensen Kalstrup hjemmet. Niels var gift med Ane Johanne, datter af Corfitz Jensen i 6a. Deres datter, Johanne Marie Nielsdatter Kalstrup, blev gift med Jens Olesen, som i 1881 fik hendes hjem, der den $4/8$ 1903 afhændedes til sønnen Niels Christian Kalstrup Olesen, som i et par perioder var sognerådsformand i Hasseris.

Søndergård slægten: I Søndergårds vestre halvgård boede 1688 *Anders Mikkelsen*, vist søn af Mikkell Christensen i Søndergård (1625). Hans efterfølgere var Mikkell Andersen og Søren Mikkelsen. Herefter Mikkell Sørensen, f. 1706, † 1763, g. m. Ane Nielsdatter, — og Søren Mikkelsen, f. 1734, † 1811, der 1798 købte sin gård til selveje. Sønnen Jens Sørensen overtog den $5/1$ 1808 Søndergård, som den $29/9$ 1841 overdroges til Søren Jensen, der døde 1857, kun 40 år gammel, hvorefter enken Ane Margrethe Nielsdatter, datter af Niels

Søren Jensen

Christen Juul

Nørgård i Sofiendal, sad for gården til 1882, da hun afhændede den til sønnen Søren Jensen, f. 1857, † 1929, g. m. Marie Krog fra Mariendal. *Søren Jensen* var i flere perioder sognerådsformand; han købte Søndergårds østre halvgård (Corfitz Niensens gård) og lagde den til sin egen.

Hans sønner er Søren Jensen i Lisedal, Ib Jensen og Holger Jensen, der nu ejer Søndergård.

Slægten Juul: 1662 nævnes to enker, Maren Ingvordsdatter og Maren Juuls, der levede sammen i et af hospitalshusene. $^{24}/_4$ 1802 købte *Christen Nielsen Juul* en lod fra Anders Niensens gård, og $^{14}/_6$ 1813 købte han et hus i Hasserris. Han døde 1840 og er formentlig født i 1758 i Hasserris som søn af Niels Lauritzen og Maren Willadsdatter. Han og Sønnen Niels Christensen Juul, f. 1812, † 1894, købte begge jord til huset (Juulsminde), så det blev en pæn lille gård. Niels Juul var i flere perioder medlem af sognerådet, og sønnen Christen Nielsen Juul, f. $^{19}/_1$ 1854, † $^{31}/_7$ 1937, var sognerådsformand 1898—1904. Blandt hans børn er gårdejer Niels Juul, Nørholm, vognmand Anton Juul og blomsterhandler Jens Juul, Aalborg.

Annexgård slægten.

Lige norden for Søndergård ligger præstens lille Annexgård (matr. 9 og 10). I den østre halvgård (matr. 9) boede 1630 og senere *Jens Christensen*, og senere sønnen Christen Jensen, der døde o. 1660. 1688 nævnes Anders Christensen, så Christen Andersen, f. 1687, † 1768, og dennes søn Lars Christensen, f. 1715, † 1800, g. m. Ane, datter af Jacob Mortensen i Hasseris. Deres søn Jacob Larsen, f. 1767, † 1843, købte i 1798 gården til selveje. Så Lars Jacobsen, f. 1807, som den ¹⁷/₁₁ 1835 overtog hjemmet. Hans sønner var Jacob Larsen i Blegdalsgård og Søren Larsen, der 1885 overtog Annexgården. Søren var gift med Johanne Margr. Nielsdatter, datter af Niels Corfitzen i Søndergård og Ane Marie Blichfeldt; deres søn Sofus M. Larsen ejer nu hjemmet.

Slægten Bonderup: 1664 og 1688 var *Jens Nielsen*, kaldet Bonderup, fæster i en af Restrups gårde i Hasseris (nu matr. 8, Sofiendal). Han er formentlig søn af Niels Sørensen i Bonderup, Elleshøj sogn. Hans søn, Niels Jensen Bonderup, nævnes 1724 i samme gård; hans søn, Jens Nielsen Bonderup, f. 1719, † 1800, boede 1757 og senere i matr. 4, »Kommunegården«. Hans datter Maren var gift med skoleholder Just Gregersen. Sønnen Niels Jensen Bonderup fæstede den ¹³/₃ 1779 gården, som brændte året efter, og i 1781 flyttede han til Sofiendal, hvor han i 1812 købte »Kommunegården« til selveje for 3200 rdlr.

Sønnen *Jens Nielsen Bonderup* overtog hjemmet. En anden søn var den bekendte *Peder Nielsen Bonderup*, f. 1807, † o. 1885, der i 1831 købte Jens Egholms gård, som da var en lille ejendom til 1 hest og 2 køer, af Qvist på Scheelsminde. Per Bonderup var en meget energisk og dygtig mand, som gennem en række år

købte og solgte mange ejendomme: Lisedal, Litvadgården, Jens Egholms gård og flere andre gårde uden-sogns. Til sidst købte han Scheelsminde, som han ejede 1858—85. Broderen Jens Bonderup havde 3 sønner, som blev bosatte i Sofiendal: Lars Bonderup, som fik hjemmet, Niels Christian Bonderup, der giftede sig ind i Jens Tækkemands gård (matr. 9), og Peder Bonderup, f. 1836, † 1898. Sidstnævnte var opfødt hos sin onkel, Niels Nørgaard i Sofiendal, og blev efter sin plejefader kaldt »Per Nørgaard«. Han blev gift med Ane Johanne, datter af Niels Rebbild, hvis gård (matr. 8) han i 1866 overtog. I 1889 købte han sin broders gård (Kommunegården) og i 1895 H. Peter Thorsens gård.

Hans børn var: Niels Bonderup i »Kommunegården«, Else Marie, g. m. Søren Klitgård, Laurids Bonderup i Peter Thorsens gård, Marinus Bonderup, som i 1903 købte sin farbroder N. Christian Bonderups gård, Jens og Anders Bonderup i Leere samt Søren Bonderup, som i 1906 overtog hjemmet.

Rebbild slægten nedstammer fra *Niels Sørensen Tøttrup* i Rebild, f. o. 1672, † 1735. Hans søn Søren Nielsen Tøttrup, f. 1712, † 1762, var gift med Mette Nielsdatter. En af deres sønner, *Anders Sørensen Rebbild* kaldet, f. 1753, † 1825, ægtede ^{12/8} 1784 Inger Andersdatter, enke efter Lars Andersen, hvis gård i Sofiendal Anders Rebbild nu fik i fæste. Blandt hans børn var Niels Andersen Rebbild, der 1830 overtog hjemmet (matr. 8, Sofiendal), som datteren Ane Johanne Nielsdatter i 1866 arvede. Hun var gift med Per Nørgaard (se Bonderup). En anden søn, Christen Andersen Rebbild, købte ^{15/7} 1832 Niels Knudsens gård (matr. 5) i Sofiendal. ^{26/7} 1860 fik sønnen Anders Christensen Rebbild (†1887), gift med Elisabeth Cathrine Reh-

bein, gården, som 1894 overgik til deres søn Povl Christensen. Hans sønner er Anders Christensen, som har hjemmet, Marius Christensen i Dall Østergård og folketingsmand Jens Christensen, Postgården i Sdr. Tranders.

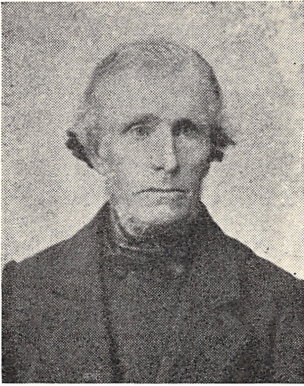
Klitgaard slægten. I Nørgård boede o. 1660 Christen Willadsen. Hans søn Willads Christensen, g. m. Johanne Andersdatter, boede o. 1700 i Anders Skalborgs gård. Et af deres børn var Karen Willadsdatter, døbt $^{10}/_6$ 1708, begr. $^{15}/_9$ 1786. Hun blev $^{24}/_{10}$ 1734 gift med *Christen Andersen Klitgaard*, døbt $^{3}/_3$ 1697, begr. $^{29}/_{11}$ 1774, søn af Anders Laursen Klitgaard i Nørholm og Kirsten Christensdatter.

De boede først i Nørholm, men $^{8}/_{10}$ 1742 fæstede Christen Anders Bjørnsens ledige fæstehus under Restrup gods i Hasseris. $^{13}/_1$ 1783 fæstede deres søn Lars Christensen Klitgaard, døbt $^{23}/_{11}$ 1749, »den gård (matr. 12) i Sofiendal, som Niels Nielsen Doktor af armod fragik,« — og $^{1}/_6$ 1812 købte han den til selveje for 3200 rdlr. Blandt hans børn var Jens Larsen Klitgaard, som i 1824 overtog sit hjem, og Anders Larsen Klitgaard, som 1816 fik sin svigerfader Poul Mortensens gård (matr. 6). Jens Klitgaards datter Else Catrine ægtede Jens Jensen (Klitgaard).

Deres søn Søren P. Klitgaard, gift med Else Marie, datter af Per Nørgård, overtog i 1894 gården, der nu ejes af svigersønnen Regnar Pedersen.

Anders Klitgaards gård arvedes 1848 af Povl Andersen Klitgaard, blandt hvis sønner var Morten Klitgaard, Niels Peter Klitgaard og Johannes Klitgaard. Sidstnævntes svigersøn, sognefoged Th. Jensen, ejer nu hjemmet.

Egholm slægten. 1819 købte Niels Andersen, søn af *Anders Nielsen* i Hasseris (se Corfitz slægten) en lille ejendom på Egholm. Hans søn Lars Nielsen, f. 1825,

Jens Jensen Klitgaard

Lars Corfitsen

ægtede Maren Mortensdatter og købte 1857 et sted i Sofiendal af Per Bonderup, og i 1887 købte han naboejendommen af sin svigerinde Bodil Marie Mortensdatter, enke efter Per Frandsen, og lagde de to steder sammen.

De to småsteder var resterne af 2 af de 8 gårde, som Scheel havde købt fra Restrup.

I 1892 fik sønnen N. Christian Egholm gården, der nu ejes af hans børn, Jens og Maren Egholm.

Skalborg slægten. Blandt Jens Andersen og Inger Marie Nielsdatters børn fra V. Skalborg var *Anders Jensen Skalborg* († 1873), som ¹⁸/₁₀ 1846 overtog Jens Nielsen Tranums gård i Gl. Hasseris. Hans enke Mette Marie Jensdatter havde gården til 1881, da hun overdrog den til sønnen Vagn Lassen Andersen Skalborg, hvis søn Anders Skalborg er den nuværende ejer.

En anden søn af Jens Nyrup var Lars Jensen Skalborg, som 1853 overtog V. Skalborg. Hans 3 børn var Marie, gift med P. Theil i Vestervang, Jenny, gift med Hans Corfitz Nielsen, kaldet »Hans Corfitzen«, og Jens Jensen Skalborg, som fik hjemmet (se V. Skalborg).

Corfitz slægten stammer fra Gjøl og Egholm. Omkring 1700 boede på Gjøl en gårdfæster *Jens Møller*, f. 1669, † 1741, g. m. Else Jensdatter. Deres søn Niels Jensen Møller, f. 1711, † 1794, ægtede 1746 Mette Marie Therkildsdatter, f. 1723, † 1761. Han fæstede 1766 Toftegården på Egholm. Hans ældste søn var Jens Nielsen Møller, f. 1758 på Gjøl, † 1831. Han ægtede 1788 Johanne Corfitzdatter, f. 1752, † 1837, datter af Corfitz Mørch på Egholm og Else Ravn. Corfitz Mørch stammede fra en Peder Corfitzen, som i 1630erne boede på Egholm. Jens Møller og Johanne havde to børn, Mette Marie, f. 1789, og *Corfitz Jensen Møller*, f. 1791, † 1846, der ægtede to søskende, Kristen og Maren, børn af Anders Nielsen i Hasseris (Lars Corfitzens gård) og Ane Larsdatter.

Maren Andersdatter og Corfitz blev gift i 1814, og samme år overtog han svigerfaderens gård i Hasseris, medens hans »dobbeltsvoger«, Kræn Hasseris, fik sin kones hjem på Egholm. Senere købte Corfitz endnu en gård i Hasseris (matr. 7, nu Jens Andersen); han var medlem af sogneforstanderskabet og i kort tid formand. Hans ældste søn Jens Corfitzen, f. 1815, † 1892, g. m. Kirsten Mikkelsdatter, overtog Jens Andersens gård; hans sønner var Niels og Lars Chr. Corfitzen i samme gård.

En anden søn, Anders Corfitzen, f. 1817, † 1903, blev gift med Jens Jensens enke, Mariane Knudsdatter i Ferslev; deres søn var Corfitz Andersen i Ferslev.

Lærer A. Corfitzen Bach i Sønderholm, snedkermester Corfitz Jensen og inkassator J. A. Jensen i Aalborg er dattersønner af Anders Corfitzen.

En tredje søn Lars Corfitzen, f. 1819, † 1905, g. m. Karen Pedersdatter, fik morfaderens gård, som han

1888 overdrog til sønnen Jens Peter Larsen (Corfitzen), f. 1853, † 1919, — nu dennes søn Lars Corfitzen.

En anden søn Jens Larsen (Corfitzen) boede i Øster Sundby.

Den fjerde søn af Corfitz Jensen, Niels Corfitzen, f. 1824, † 1873, gift med Ane Marie, datter af Peder Blichfeldt i Søndergård, overtog den ene Søndergård efter svigerfaderen.

Hans sønner var Corfitz Nielsen i Søndergård og Hans Corfitz Nielsen (Hans Corfitzen) i Sofiendal.

Foruden disse 4 sønner havde gamle Corfitz en datter Ane Johanne Corfitzdatter, f. 1821, som blev gift med Niels Kalstrup i Gammel Hasseris (se Kalstrup slægten).

Slægten Thorsen. Først i 1800erne boede i gård matr. 10 i Sofiendal (nu fru Maren Bonderup) en mand ved navn *Anders Thorsen**). Hans kone hed Maren Jensdatter, og da Anders Thorsen døde, ægtede enken en nabogårdmand i gård matr. 11 (nu Søren Jensen) ved navn Hans Jensen, kaldet »Thorsen«. Anders Thorsen var fader til Gammel Jens Thorsen, Lars Andersen Thorsen i Johannesminde Teglværk (se Møhlholm) og Jens Andersen Thorsen, som 1848 overtog stedfaderens gård og giftede sig med Dorthea Jensdatter fra Gl. Hasseris. Blandt deres børn var Hans Thorsen, Peder Thorsen og Marie.

Hans Jensen Thorsen, f. 1844, † 1912, fik 1874 hjemmet og ægtede Marie, datter af den ansete og oplyste sognefoged Ole Mortensen i Sofiendal, hvis farfader Ole Justesen i 1751 var indvandret fra Bratbjerg.

Hans Thorsens søn *Jens Thorsen* fik ^{17/11} 1919 skøde på fødegården; han var 1921—29 sognerådsformand i Hasseris.

*) Døbt ^{21/10} 1769, † ^{6/7} 1823, søn af Thor Nielsen i Ferslev.

Slægten Wibroe stammer fra Christen Jensen, der o. 1670—1700 var forpagter af Vivebrogård ved Hadsund. En af hans sønner Claus Christensen Wibroe († 1748), g. m. Ane Lytken, var borger i Randers.

Deres søn, farversvend *Christian Peter Clausen Wibroe*, f. 1710, † 1741, ægtede i 1729 Maren Andersdatter, f. 1702, † 1773, enke efter den velhavende farver Anders Nielsen, som ejede Wibroeslægtens gamle gård, Bispensgade 21. En søn af C. P. Wibroe, Nicolai Wibroe, f. 1740, † 1815, boede i Løgstør, og hans søn, agent Iver Christian Wibroe, f. 1802, † 1881, var købmand i Nibe. Den ældste søn, Anders Peter Wibroe, f. 1730, † 1804, arvede farvergården i Bispensgade og var gift med Engel Sophie, datter af pastor Bloch i Haverslev. Deres søn Christian Wibroe, f. o. 1769, † ^{25/6} 1825, var gift med Marie Wedge, f. o. 1770, † ^{6/10} 1859.

Blandt deres børn var konsul Peter Wibroe, f. 1798, † 1850, købmand i Aalborg, og fabrikant *Andreas Peter Wibroe*, f. o. 1804, † 1892, g. m. Adriane Wedge, f. 1817. Han købte ^{14/10} 1859 den ny opførte Hasserisgård af proprietær N. A. Lynge for 5200 rdlr. og bosatte sig her. ^{20/6} 1898 solgte Wibroes børn gården til fabrikant C. Langer (se foran).

Slægten Schultz er fra Hjøring, hvor stamfaderen Peder Isachsen, f. o. 1747, † 1795, var købmand. Han var gift med Ane Birgitte Schultz, datter af snedkermester Andreas Schultz og Kirsten Pedersdatter, — og hans børn antog morfaderens navn. Sønnen Andreas Schultz Pedersen, f. 1781, † 1840, blev ^{15/9} 1809 optaget i Aalborg Skomagerlaug under navnet *Andreas Schultz*. Hans ældste søn Julius Christian Schultz, f. ^{27/4} 1809, † ^{5/10} 1894, blev 1838 skomagermester i Aalborg. En yngre søn, Marinus Markowitz Schultz, f. 1818, † 1883,

var boghandler og boede Jomfru Anegade 3, hvor sønnen Johan M. Schultz og dennes søn Marinus Schultz ligeledes har haft boghandel.

Julius Chr. Schultz var medlem af Aalborg byråd og medstifter og æresmedlem af Aalborg Håndværkerforening. Han ægtede 1838 Karen Kirstine Nyborg, f. 1815, † 1880.

Deres ældste søn var boghandler *Magnus Andreas Schultz*, Bispensgade 13 (nu Knud Engsig), f. ²/₇ 1839, † ¹⁸/₉ 1908, g. 1866 m. Stine Neergaard, f. 1844, † 1926. ¹⁹/₆ 1872 købte Schultz gården »Sofieslyst«, matr. 13a, i villabyen for 5000 rdlr. af krigsråd Lassens arvinger, og i tidens løb købte han megen jord til. I 1889 byggede han villa »Bakkely«. 1904 købte han Adolf Holsts papirfabrik, som endnu er i familiens eje. Blandt M. A. Schultz' børn kan nævnes: overlæge Thomas Chr. Schultz, direktørerne Chr. B. Schultz, Svend E. Schultz og K. Aage Schultz samt lærerinde frk. Ingeborg Schultz.

Strøyberg slægten nedstammer fra vinhandler i København *Christopher Jørgensen Strøyberger* († 1711), som o. 1660 var indvandret fra Tyskland. Hans søn, Jørgen Strøyberger, og sønnesøn, Christopher Strøyberg, var begge præster på Fyn. Sidstnævntes søn Jørgen Strøyberg, f. 1766, † 1834, var ligeledes præst og overtog faderens embede i Sønder Broby. Han ægtede Birgitte Kirstine Brechlin, f. 1769, † 1803.

Deres søn, cand. pharm. *Christopher Strøyberg*, f. 1795, † 1847, blev 1829 provisor på Svaneapoteket i Aalborg, hvis ejer, hans gode ven apoteker Sigurd Johnsen, var død året før.

1830 ægtede Strøyberg Johnsens enke, Else Johanne Kjellerup, f. 1797, † 1860, datter af overkøbmand Jacob Kjellerup og Rise Winde. 1839 købte han »Hasseris-

Boghandler Magnus A. Schultz

huset« med tilhørende jorder og byggede »Sommerlyst«, hvor familien boede om sommeren. I 1859 overtog sønnen, kancelliråd Jørgen Jacob Kjellerup Strøyberg, f. 1833, † 1921, apoteket og ægtede sin kusine Susanne Strøyberg, datter af apoteker Strøyberg i Assens. Hans søn Valdemar Strøyberg, f. 1866, overtog i 1909 det gamle Apotek, som nu ejes af sønnen Sigurd Carl Strøyberg.

En anden søn af J. J. Strøyberg var konsul, grosserer Niels Caj Strøyberg, f. 1868, † 1922, der ejede Dronninglund hovedgård; hans søn er grosserer Knud Strøyberg.

SAGN OG HISTORIER

En ung pige fra Gammel Hasseris flyttede en morgen tidlig køer på Nisse Agre ved *Hobro landevej*.

Hun så da nede på landevejen en bitte mand med en rød lue på, som kom ridende fra syd på en ganske lille hest, der ikke var større end en middelstor hund. Hesten var brun eller mørkerød (E. Tang Kristensen).

På *Litvadvejen* går der hver nat klokken tolv en sort hund med røde øjne.

Ved *Klokkehøjen* går der om natten en hovedløs gris og spøger.

På *Skelvejen* spøger der ved midnat en landmåler; han slæber en jernlænke efter sig. Det er formodentlig landmåler Seip, der i 1781 skilte Hasserris' og Sofiendals jorder. Sofiendalerne har vel ikke været tilfredse med udskiftningen og kunne derfor ikke unde Seip muldfred.

Søm Søren ville gerne have en bitte dram; men i hans fattige hus var der ikke store værdier, som kunne omsættes i brændevin. Så stjal han af og til en skæppe kartofler i naboernes kuler, gik til Aalborg og solgte den for sprut.

Han havde flere gange gæstet gamle Laust Corfitzen; men Laust blev ærgerlig, fordi Søren ikke lukkede kulen igen; for så kunne kartoflerne jo let fryse.

Så en dag, da de to mænd mødtes, sagde Laust: »Hør du Søren, når du ta'r kartofler hos mig, så kunne du da gerne kaste kulen til igen, så kartoflerne ikke fryser. Husk det!« Og Søren svarede troskyldigt: »Jow, det skal A nok huske!«

De gamle fortæller, at en *rig guldsmed* i Aalborg stod i forbindelse med Lorentz Mejers og Bettefandens tyvebande, hvem han afkøbte de stjalne sølvgenstande.

Guldsmeden havde en lade i villabyen, hvor han om natten omsmeltede sølvsagerne.

Der fortælles, at da Hasserris i 1780 brændte, kom baron *Lewetzau* og hans gode unge frue fra Restrup over for at hjælpe til ved branden; og de arbejdede begge med ved slukningen.

Men det var koldt; fruen blev forkølet, fik lungebetændelse og døde kort efter (i virkeligheden døde hun i barselseng den 5. april 1782).

Der, hvor installatør Schneider i villabyen bor, skal i fordums tider have ligget en gammel lade, hvor tyvene i *den store tyvebande* smeltede det sølv om, som de plyndrede folk for.

I *Mølholmhuset* boede sidst i 1800erne Johannes Vilhelm Windt; han var kurhesser og kommen her op som teglbrænder. Engang mødte han til eksamen i skolen, fordi han ville have sin søn op i ældste klasse, — for så skulle drengen ikke gå i skole om sommeren, men kunne komme ud at tjene. Da Windt nu snakkede med stiftsprovst Glahn, blev denne vred og sagde: »Hør nu, Windt, jeg vil ikke have, at De står her og bander så grimt!« — hvortil Windt meget krænket svarede: »Ja, men hr. stiftsprovst, jeg bander s'gu da aldrig!«

Om *Gabriel Gyldenstjerne* beretter et gammelt sagn. Der var engang en gammel herremand på Restrup, som ville tage Vesterengene fra de Hasseris bønder.

Han lavede akkord med fanden, som skabte sig om til en 2 års plag, og så skulle Gabriel ride på ham og have lige så megen jord, som han kunne omride på en time. Men hvis han ikke nåede tilbage til sit udgangspunkt, når timen var gået, skulle fanden have hans sjæl.

Herremanden startede i Hasseris skel ved fjorden og red i susende fart sydpå. Da han red op imod Troldkirken, råbte fanden: »Gabriel, Gabriel, du gaber for vidt!« så herremanden et par gange måtte ændre retning, hvorved der blev et par hak i sogneskellet. Det lykkedes ham også at nå tilbage til fjorden i rette tid og redde sjælen.

Per Nørgaard styrede gården for sin svigermoder, der var enke; men så kom han med i krigen 1864.

Hans kone, *An' Johan*, var meget vred over den påtvungne indkvartering, da tyskerne kom til Hasseris, — og hun viste på alle måder sin uvilje. Det blev tyskerne meget fornærmede over. De stjal af og til en høne eller and fra hende, og de skulle absolut afholde rideøvelser i gårdens kornmarker, som blev helt nedtrampede og ødelagte. Da Per kom hjem, søgte han staten om erstatning, men fik kun lidt.

Der fortælles, at herren til Restrup skænkede regimentsskirurg *Scheel* de gårde, hvoraf han dannede sin gård *Scheelsminde*, som løn for en vel gennemført kur. Det er vist kun et interessant sagn; thi geheimeråd *Siegfred v. Raben-Lewetzau* ville næppe skænke 20—30000 rdlr. bort til sin huslæge. Og hvis *Scheel* havde fået sin gård som gave, ville han ikke være gået fra den efter en halv snes års forløb.

Fru *Juliane Sofie* på Restrup var meget afholdt af egnens folk. Der fortælles, at hun skænkede de fattige bønder i *Sofiendal* gratis tømmer, da deres gårde opførtes efter branden, — og at *Sofiendal* by til ære for hende blev anlagt i S form.

På hendes gravmæle står, at hun var »gudfrygtig, dydig, godgørende, venlig, yndig, ydmyg, elsket og æret af alle, i handlinger ædelmodig, i al omgang, endogså for de laveste i bondestanden, behagelig,« — og det er vist ikke meget overdrevet.

Hr. *Iwer Rosenkrantz Lewetzau* var en dygtig og energisk herre; men bønderne var ikke så glade for ham; thi som regel blev de slappe og ligegyldige godsejere mest populære.

Der berettes da også gruelige historier om ham. Han skulle have søgt at forgive kongen med en kop chokolade; men kongen tvang ham til at drikke den

selv, hvorefter han tog flugten til Restrup. Op over Sjørup hede, ad »Kammerherrens Vej«, susede Lewetzaus vogn med 4 sorte heste for, og bag efter kom djævelen i skikkelse af en stor sort hund med gloende øjne. Den halede stærkt ind på vognen; men Lewetzaus nåede dog inden for Restrups gårdsled, inden hunden fik fat i ham, — og så var hans sjæl reddet, mente man.

Han blev begravet uden hjerte; thi han døde uden sakramente, og om morgenen på hans begravelsesdag kom der to fæle skikkelser med horn, som rev hans hjerte ud af kroppen. De to gespenster fulgte ham i nogen afstand fra ligtoget.

Da ligvognen, trukket af 6 sorte heste, skulle op ad en bakke midtvejs mellem Restrup og Sønderholm kirke, stejlede de og ville ikke gå, før en af præsterne, den kloge hr. Blok, sagde nogle ord på latin.

Endnu hver nytårsnat høres der en bedrøvelig sukken og jamren i Lewetzaus marmorsarkofag, derpå følger der en susen og brusen i kirken, som om den skal falde ned; men klokken 1 ender al denne ufærd med en hvirvelvind eller endog undertiden med et tordenbrag.

På begravelsesdagen flokkedes et uhyre antal sorte fugle, krager og ravne, i luften over Lewetzaus kiste, da den blev kørt fra Restrup. Han anlagde en gård, *Rimgården*, på Restrup Kær; både her og inde på Restrup spøger hans genfærd (den grå mand).

Biskop Bircherod⁴⁴⁾ fortæller om et lille optrin i Budolfi kirke: En søndag gik en af præstens hjæl-

⁴⁴⁾ Jens Bircherod, biskop 1693—1708. Efterlod en dagbog, som nu er trykt og giver mange interessante oplysninger om præster og degne.

pere⁴⁵) om med klingbeutelen for at samle penge ind. En ung karl fra Hasseris »kom til« at spænde ben for ham, så han faldt. Han for op og smeldede karlen en kindhest, der genlød over hele kirken, — »og gav præsten på prædikestolen en ikke liden alteration«⁴⁶).

En gårdmand i Hasseris havde en søn, som var meget tungnem, og som heller ikke havde stor lyst til at læse. En dag, han var til konfirmationsforberedelse hos præsten, blev denne så ærgerlig på ham, at han erklærede, at han ikke kunne blive konfirmeret denne gang, men måtte gå om. Dette regnedes for en stor skam, og den stakkels dreng kom grædende hjem og fortalte, hvad præsten havde sagt. Drengens fader var imidlertid en klog mand og fandt på råd.

Han havde just en dejlig fedekalv, som var slagtefærdig. Dagen efter spændte han hestene for, og han og drengen kørte ind til Aalborg med fedekalven bag i vognen. Præsten boede i Jernbanegade og havde kontor ud til gaden, — og bonden kørte hen og holdt lige foran kontorvinduerne. Så holdt drengen ved hestene, medens faderen gik ind til den strenge sogneherre. Ja, han ville da så urimelig gerne have Rasmus konfirmeret. Det var jo ikke så godt; thi drengen var aldeles ikke tilstrækkelig forberedt og skulle derfor gå om. Nå, de to mænd taltes ved om sagen, og bonde- manden kikkede jævnlige ud på drengen og fedekalven. Præsten kikkede også, og til sidst gav han sig og lovede at tage drengen op. Så takkede den glade fader og gik ud. Præsten fulgte ham til vognen, hvor han fik tak endnu en gang, hvorpå bonden satte sig op og kørte til Hasseris — med fedekalven.

⁴⁵) Elever fra latinskolen's ældste klasse optrådte ofte som præstens hjælpere. I landsbykirkerne sang de (løbedegne).

⁴⁶) Forstyrrelse.

Tilføjelser og rettelser:

»Gammel Kastet« (matr. 2, 3 b og 23 af ladegårdsjorderne) lå på sydøsthjørnet af Kastetvej og Ryesgade og ejedes oprindeligt af byfoged *Jens Bøggild*, se side 32, — derefter af enken Ane Margrethe Jelstrup og sønnen, købmand Lars Bøggild, der i 1841 solgte gården til sine fætre Carl og Johannes Qvist (se Scheelsminde) og købmand S. A. Jacobsen.

^{10/12} 1849 købte *Niels Borup* gården, som han i 1870 afhændede til konsul L. W. Sass. 1875: »Aalborg kemiske Fabrikker og Gødningsfabrik«, 1880: »Aalborg Sirups- og Syrefabrik«, — herefter »De danske Spritfabrikker«, og fra 1883 kreatureksportør *A. H. Dencker* († 1913), der udstykkede gården og anlagde gader på dens jorder.

I 1913 opførte Denckers svigersøn, direktør *Woide-mann*, sin store hvide villa »Kastet« på gårdens plads.

»Ny Kastet« (3 a) ejedes, se side 32, af fabrikant *Christoffer Qvist*, så af enken *Ingeborg Jelstrup* og fra 1837 af sønnen *Carl Qvist*, der også i en årrække ejede *Anneberg*. Hans enke *Onse Marie Qvist* solgte 1869 gården til konsul L. W. Sass, der i 1875 afhændede den til »Aalborg kemiske Fabrikker og Gødningsfabrik«. 1881: Købmand *Chr. Petersen* og firmaet *F. C. Olsen og Comp.*, — blandt senere ejere *Anders Krog*. »Ny Kastet« forsvandt omkring århundredskiftet, og på dens plads ligger »Aalborg Børnehjælp« (opr. 1904).

De to kastetgårde var betydelige ejendomme, — oprindelig på 60—70 tdr. land og 3—4 tdr. hk.

Haraldslund (3 k og 3 i). I 1883 solgte Harald Jensen sit kemiske dampbrænderi i Vesterå 21 til »De danske Spritfabrikker«, hvorefter han købte den østligste del af Ny Kastets jorder og her opførte sin herskabelige villa »*Haraldslund*«, som han senere skænkede til børnehjem for Aalborg kommune (1916).

Rettelse til kortet s. 41: Gl. Kastet var matr. 3 b, Ny Kastet matr. 3 a.

1813 nævnes en »*skolelærer Schou*« i Hasseris.

POSTKONEN I SEBBERSUND

AF E. JUSTESEN

Ved gennemgang af nogle gamle breve fandt jeg et fra nu afdøde billedhugger Just Nielsen Sondrup¹⁾ (født Barmer). I brevet forekommer der en kritisk sætning, der lyder således: »Det havde været bedre, han havde skrevet lidt om de gamle, særprægede typer, som vor egn har været så rig på.« Dette fik mig til at tænke på min oldemoder, postkonen i Sebbersund.

Enkelte kan endnu huske hende. Det, jeg ved, er fortalt mig af mennesker, som har kendt hende, andet har jeg fundet i gamle dokumenter og deraf draget mine slutninger. Hun har været i besiddelse af de bedste dyder, et menneske kan have, nemlig ærlighed og flid, og fortjener derfor en minderune, og på kirkegården er tavlen på hendes grav forlængst forsvunden. Da hun tillige er født i »sildefiskeriets glansperiode«, kan det have interesse at se på hendes livshistorie. Hendes sikkert sørgløse barndomstid, den senere ungdomstid med små glæder og store sorger, er et billede af Sebbersunds blomstring med byens senere armodstid ved den sølvgivende og -glinsende silde forsvinden fra fjorden.

Hun blev født 18. februar 1814 som første barn af fisker og selvejer Christen Pedersen, kaldet Christen Farstrup (om tilnavnet senere). Han var en af datidens

¹⁾ Fra H. og Kj. H. side 111, 1953.

velhavende fiskere i Sebbersund med »sølvtoj i spånkurvevis«, men for at få billedet fuldstændig må jeg begynde med hans fader Peder Nielsen Wognsen.

En købekontrakt imellem ham og Sebberklosters daværende ejer lyder således²⁾:

»Imellem underskrevne Sebber Klosters Eier og Peder Nielsen Wognsen i Sebbersund om Christen Farstrups Enkes ifæstehavende Sted med tillæg, Hovedgaards jorder, beliggende i Sebbersund By, Sebber Sogn, Slet Herred, Aalborg Amt, samt 1 Sildebundgarns Fiskestade i Limfjorden, nemlig No. 4 paa Blindhaard Lænke og efter Stadebogen. Kjøberen modtager straks de solgte Eiendomme med Bygninger i den Stand, som nu befindes, og altsaa fra Dato, staar for Kjøberens Regning.

De Kongelige Skatter betaler Kjøberen til rette Forfaldstid paa Sebber-Closter og siden efter paa den Kongelige Amtstue, naar han derom tilsiges.

Kjøberen forbindes til at lade Stedets Bygninger assurere i Landets Alm. Brandkasse. Kjøberen retter sig saavel efter de nærværende som til kommende Anordninger i Henseende til Fiskeriet. De solgte Hovedgaards Jorder modtager Kjøberen Forholdsmæssig Hartkorn paa og svarer deraf Skatter og andre Byrder som nu, eller herefter bør svarres af Hovedgaarden i Henhold til Hartkorn, men de solgte Jorder er Tiendekorn. Til det købte Fiskestade følger den Rettighed, at Kjøberen tillades at tørre sine Fiskeredskaber paa

²⁾ Skøder og dokumenter fundet tilfældig for en del år siden i en gammel dragkiste, som har tilhørt Chr. Farstrup. »Postilen« samt en stor bibel fandtes sammesteds hos Kristian Gregersen, Sebbersund. Ejendommen, han ejede, havde været Chr. Farstrups. Nu har han bygget et andet hus på den gamle grund.

den til saadan Brug ved Sebbersund udlagte Pæleudeplads, dog i Forhold efter de øvrige Fiskeres Fiskeriredskaber, og kun for saadanne, som bruges til det kjøbte Fiskestades Fiskeri. De kjøbte Ejendomme maa ikke henlægges til at complete nogen Hoved- eller Sædegaard eller forrette Hoverie.

Enkens Fiske-Rettighed forbeholdes hende, og som Kjøberen i alle Dele holder sig efterrettelig.

Kjøbesummen er 1500 Rd., skriver femten hundrede Rigsdaler. Deraf er betalt contant 700 Rd., skriver syv hundrede Rigsdaler, Resten betales nu i det mindste 100 Rd. til hvert Aars Snapsting tilligemed lovlig Rente af den resterende Capital fra 13. juni 1810 at regne, hvorved Kjøberen erholder lovligt Skjøde. — Det stemblede Papir til Contract og Skjøde betaler Kjøberen, ligesom han og maa udrede den paabudne $\frac{1}{2}$ procent af Kjøbesummen og hvad videre Udgifter, som herefter maatte paabydes.

At denne Handel saaledes er afgjort, sluttet og fra begge Sider skal efterkommes, det tilstaaes hermed og bekræfter underskrevne to Forseglinger.

Sebber-Closter, den 8. Juli 1810.

Svanholm. Schou. Peder Wognsen.«

De resterende 800 rd. bliver betalt i løbet af to år, således at Peder Wognsen får skøde på ejendommen den 21. december 1812.

Skødet er stilet til »Kjøbmand Peder Nielsen Wognsen«. Ejendommens hartkorn er på 3 skp. og 1 album. Af hæftelser findes »Deltagelse i Rytterhest Holdelse«.

»Postkongen«s fader Christen Pedersen må have fået tilnavnet »Farstrup« efter ifæstehaveren, muligvis ved at huset er blevet kaldt for Farstruphuset i lighed med »Narkjarhuset« og »Sønderkjarhuset«, begge disse

navne fremkom ved, at to brødre Kjær boede henholdsvis nord og syd i byen. Således husker jeg endnu et hus, der i min barndom blev kaldt for »Roldhuset«. Der var også et andet, som gik under navnet »Peters Anes hus«. Men for øvrigt må navnet Farstrup have passet ham godt, for allerede 1812 bruger han dette navn, det findes i en »postil« eller husprækensbog, som har tilhørt ham; på indersiden af bindet samt på smudsbladet har han bl. a. skrevet:

»Udi Jesu Navn Anno 1812 den 3. Januari blev jeg Christen Farstrup og Maren Kirstine Jensdatter af Sebbersund ægteviede, Gud lad denne vores Ægtestand blive et Gode, der kan ske ham til Ære og os til Gavn, og vore Venner til Glæde og Fornøjelse, thi ingen Ting er større for Gud, end at Mand og Kvinde bor andægtlig til sammen.

Derfor vil jeg sætte min Lid til Gud, at han vil være med os begge, saa længe vi lever, og give os Helsen og Helbred og Lykke og Velsignelse i alt, hvad vi foretager os, saa længe vi lever her i Verden, og omsider efter Døden give os den evige Salighed. Og min Herre Jesu, jeg vil bede til dig, om vi skal leve, at Gud han vil være med os og gøre vores Lykke, saa at vi altid kan have noget til overs at meddele vores Medbrødere og Næste, som trænger til vores Hjælp.

O, gode Gud, hør denne min Bøn — Ammen — udi Jesu Navn — Ammen.«

Med smukkere bøn kan et ægteskab vist ikke begynde, har han levet således, som han beder om, da er det ikke så sært, at »postkonen« arvede gode egenskaber.

I 1813 køber Chr. Farstrup 11 studepladser af J. Kold til Mølgaard, dette illustrerer den hårde tid, landbruget gennemgår under statsbankerotten 5. januar 1813. Den eneste forklaring på, hvorfor J. Kold i den skæbnesvangre periode må sælge sine ellers kostbare stader, må være mangel på kontanter, sølv, som han kun har kunnet finde hos fiskerne i Sebbe.

Disse 11 sildebundgarnstader køber Chr. Farstrup for 100 rd. Købet må vist betegnes som ualmindelig billigt, eller som man siger »godt køb«, for i 1805 blev 5 studepladser på »Guldsmedelænken« eller efter studebogen 1749 kaldet for »Huld Sunds Lænken« solgt for 1500 rd.

På Nørrelå kostede et lignende antal i 1806 950 rd., i 1809 nåede 5 andre i »Østen Pøttens Lænke« op i 5000 rd.

Købekontrakten lyder således:

»Underskrevne Jørgen Kold til Mølgaard tilstaar herved og for alle gjøre witterlig, at jeg har solgt og afhendet fra mig og mine Arvinger til Selvejer Christen Pedersen Farstrup i Sebbesund, efterskrevne mig tilhørende Sildebundgarner, Fiskestader i Limfjorden, nemlig: Paa femte Lænke østen Pøtten No. 1, 2, 5, 7 og 8 fra Grunden: I Pøtten østen Dybet, ligefor 5te Lænke, No. 1 og 2, og paa Skarrelænken No. 14, 15, 16 og 17 fra Grunden tilsammen elleve Stader med de Rettigheder og Byrder, som jeg skal have rejst samme, og i Overensstemmelse med Arvinger, og hvoraf Kjøberen fra sidste afvigte Nytaar betaler de kongelige Skatter paa Amtstuen. Og da Kjøberen have betalt mig den Accorderede Kjøbe Summa 100 Rd., skriver Et hundrede Rigsdaler, saa kjendes jeg for mig og mine Arvinger ingen videre Lod, Deel, Ret eller Rettigheder at have til eller udi benævnte Fiskerstader, men samme

skal herefter følge og tilhøre Kiøbm. Christen Pedersen Farstrup og hans Arvinger, som lovlig kjøbt og betalt Eiendom, fri for hver Mands Tiltale, som derpaa med Rette kunde tale.

Til Bekræftelse under min Haand og Segl er 2 Witterligheds Widners Annerkjendelse.

Mølgaard, den 29. Juni 1813.

J. Kold.«

Videre har Chr. Farstrup i kompagni med sin svigerfader Jens Andersen Gaardmand samme år den 12. juni købt en parcel »Af Tørveskifterne i Riiskjæret«, som hører til Halkær, denne parcel består af »14300 □ All, regnet fra Hovedgrøvten til Fjorbreden, No. 24 imellem No. 23 og 25 er ansat til Jordskyld Hartkorn ¹⁵/₆ Album beliggende i Eidrup Sogn.«

Prisen for denne parcel er ansat til »1100 Rbd. navne verdi eller 183 Rd. 2 Mark Sølv«. Parcellen bliver betalt i sølv samme dag ved »Kiøbe Contract« underskrivelse til Claus Christian Møller til Halkier.

I tiden fra Chr. Farstrups gitemål 1812 har de antagelig boet hos hans fader Peder Wognsen, for i november måned 1815 tilskøder faderen sin ejendom samt sildebundgarnsstaden til »min kjære Søn« for en pris af 200 rbd. n. v. Peder Wognsen går således på aftægt hos sønnen, han dør 21. november 1821, 79 år gammel, han var således 68 år, inden han købte fæstestedet af Svanholm.

16. juli 1816 køber Chr. Farstrup, også i fællesskab med svigerfaderen, et »Holmskifte« på Vaardholm, samme år opretter han en kontrakt: »Imellem undertegnede Kjøbmand Broder Møller fra Handelshuset Møller og Co. i Aalborg og Selvejer Christen Pedersen Farstrup i Sebbesund:

1) Jeg, Christen Pedersen Farstrup, tillader hermed Møller og Co. i Aalborg at bygge en Salterbod paa min mindre Grund sønden for og straks ved iboende Stuehus i Sebbersund. Hvilken Salterbod skal bestaa af 8 à 9 Fag og maa opsølles i denne Sommer, saasnart den kan faaes opført, som meldt sønden for mit Stuehus og i øster Side af min Kaalhave, som grænser til Fjorden.

2) Denne Salterbod maa d. Herrer Møller og Co. fritt afbenytte sig til Sildesaltning eller hvad anden Brug de vil, og saa længe de vil, imod den herefter bestemte Grundløn.

3) Hvis d. Herrer Møller og Co. skulle blive tilsinds at sælge den opbyggede Salterbod, da skal di først tilbyde mig som Grundeier samme, og vil jeg da give saa meget derfor som en anden, skal jeg have forkiøbsret.

4) Udi Grundleje af Bermeldte Salterbod betales mig aarligt af dens Eire Tre Tønder Tiar (Tjære), deraf de To Tønder til Efteraaret og En Tønde til for Aaret, som nu straks dette Efter Aar tager sin Begyndelse.

Broder Møller for
Møller og Co. i Aalborg.«

4 år efter, den 22. januar 1820, overtager Chr. Farstrup sammen med Niels Nielsen Færck i Nibe salterboden. Hvad grunden er til, at Møller og Co. må afhænde den, er ikke helt afklaret, det kan tænkes, at de ikke har kunnet konkurrere med de salterboder, der fandtes på pladsen i forvejen, muligvis kan det også tænkes, at silden allerede har vist begyndende aftagende.

Salterboden bestod af et hus »paa ca. 21 Alens Længde og ca. $11\frac{3}{4}$ Alens Brede udvendig Maal og bygt af fyrrer Træer med murede Vægge og Tegl Tag samt Loft og Gulv af Brædder.« Dette ses af en panteobligation, som Chr. Farstrup må udstede til Færck for et lån på 100 rd. sølv i 1829.

Obligationen bliver indløst ved boets skiftning 1831.

Denne tilbagegang i hele bedriften og de økonomiske vanskeligheder kan have bidraget til Chr. Farstrups død, han dør 1830 55 år gammel.

I huspostilen er indført: »Aar 1830ve den 17. Februari har det behaget Gud at bortkalde min kjære Ægtefælde Christen Pedersen Farstrup.

I vor Ægtestand i 18 Aar og 6 Uger og avlet 6 Børn.«

Boet bliver 13. december 1831 opgjort til 2416 rd. 81 skilling, herfra går en gæld på 531 rd. $84\frac{3}{5}$ skilling, til rest bliver der således 1884 rd. $92\frac{3}{5}$ skilling. At der bliver skiftet, skyldes enkens indgåelse af nyt ægteskab med skipper Lars Jensen, Sebbersund.

Til de 5 levende børn af 1. ægteskab bliver der 2 sønneparter på 269 rd. $61\frac{16}{35}$ skilling og 3 datterparter på hver 134 rd. $61\frac{16}{35}$ skilling, ialt 942 rd. $46\frac{1}{5}$ skilling.

Boet kan ikke udrede disse kontanter på een gang, den eneste part, der bliver betalt med det samme, er til datteren Kirsten Christensdatter, født 1816, ejendommeligt nok, for hun er jo ikke mere end 15 år, den næste part til sønnen Jens Christensen, født 1822, bliver betalt 1840.

Datteren Ane Marie Christensdatter, født 1825, får sin part i 1850.

Den ældste søn Peder Christensen lader sine penge blive stående i ejendommen, da han skal overtage den

Enkelte bevarede ting fra Chr. Farstrups sølvskatte. (Fot.: H. Tønnes).

Glødetang eller sukkertang, kunne bruges til begge formål.

Udført af mester Henrik Nicolai Lundsgaard. Mester i Nibe 1776—1782,
stilen sen rokoko.

Hovedvandsægget, mester Steffen Ludvigsen Lemmeck, Aalborg.

Ske med figur (apostolsk), guldsmedemester Jens Nielsen Århus,
som fik borgerskab 1625.

Oplysning om sølvtøjet er givet af P. Riismøller.

Selvfølgelig havde Chr. Farstrup også sølvknapper til sit tøj; disse samt
andre ting findes hos en anden gren af slægten.

med tiden. Endelig får den ældste datter sin arvepart ved sit ægteskab 1852.

Alle børnene har Chr. Farstrup indført i »postilen« ved deres fødsel.

»Udi Jesu' Navn Anno 1814 den 18' Februari haver Gud velsignet os med en Datter, hendes Navn er Mette Marie Christens Datter, er født Klokken 2 om Eftermiddagen.«

Som ældste datter er Mette Marie søgt ud ved moderens giftemål, hun får således en plads i Aalborg og bliver forlovet med en toldbetjent. Dette forhold får følger, og i 1849 føder hun en datter, der får navnet Othilie Christensdatter. På grund af toldbetjentens pludselige død bliver barnet født uden for ægteskab og får derfor moderens efternavn.

Othilie Christensdatter blev senere gift med skipper Søren Junge³⁾, Sebbesund.

Den 4. maj 1852 bliver Mette Marie gift med skipper Jens Andersen; familien stammer oprindelig fra Aggersund, idet farfaderen er født der.

I den ejendom, Jens Andersens forældre har, findes der to lejligheder, de nygifte flytter ind i den ene af dem.

I ægteskabet kommer der tre børn, en pige og to drenge, datteren Othilie har Mette Marie med sig, hun bliver opdraget sammen med de andre børn, uden at der bliver gjort forskel på dem, ja, før de blev voksne, vidste børnene forøvrigt ikke, at de ikke var rigtige søskende; forholdet mellem dem var overordentlig godt gennem alle de år, de levede.

Den 10. maj 1866 drukner Jens Andersen under en sejlads fra Nibe til Sebbesund. I Sebber kirkebog står derom: »Blev først fundet 21. Maj og begravet 24. Maj.«

³⁾ Om Søren Junge. Fra H. og Kj. H. side 106, 1953.

Til trods for, at en større eftersøgning øjeblikkelig blev iværksat den samme og de følgende dage, blev liget først fundet tilfældigt af Chr. Jensby fra Sebbersund på »Blind Holme«.

Jensby kunne ikke have liget med sig i sin skydekajak, hvorfor han fortøjede det og tog til Sebbersund efter hjælp.

Min bedstefader Martinus Jensen, der dengang ikke var fyldt 8 år, kunne endnu i sin høje alderdom se for sig, da fiskerne kom bærende hjem med hans fader anbragt på en stige. De store træskostøvler, Jens Andersen var iført, har sikkert været den væsentlige årsag til, at han druknede. Støvlerne blev holdt på plads af et reb omkring livet i forbindelse med rebstroppe, der gik ned til læderstroppe i støvlerne. (Den slags træskostøvler blev brugt, indtil gummistøvlerne kom frem efter 1. verdenskrig). Ved opholdet i vandet må det antages, at rebet om livet har totnet sig så meget, at han ikke har kunnet få stikket løsnet. Jens Andersen var nemlig — i modsætning til datidens andre søfolk og fiskere — en habil svømmer.

Mette Marie⁴⁾ stod nu ene med børnene og måtte til at sørge for dem og sig selv. Othilie fik en plads ude; den ældste af drengene, Anders Christian, tog straks efter til søs, således at hun kun havde de to mindste hjemme, Karen⁵⁾, 12 år, den yngste, Martinus, fyldte 8 år kort tid efter faderens død; de hjalp alle moderen, så godt de formåede.

Mette Marie begyndte nu på det arbejde, der gav hende navnet »postkonen«. For Sebbes kloster hentede hun to gange om ugen (onsdag og lørdag) gårdens post

4) Om »Postkonen« mundtlig fortalt af min bedstefader Martinus Jensen.

5) Datteren Karen blev senere gift med skipper Niels Sørensen (Mand), Sebbersund.

i Nibe, for dette arbejde fik hun en betaling på 10 skæpper korn årligt.

Senere blev turen udvidet til også at omfatte posten til præsten i Barmer, provst Mørk, han betalte hende med 12 skæpper korn årligt.

Desuden tog hun bud med, gav besked o. s. v., og disse tjenester blev, efter min bedstefaders overlevering, oftest betalt i naturalier. Var der bud med fra en af købmændene, havde hun altid en knald bryst-sukker med hjem til børnene.

Denne private posttur bevirkede, at Mette Marie, da den senere postrute blev oprettet, fik denne tilbudt, men afslog den, vel nok på grund af alder.

Ved siden af disse postture begyndte hun også at sælge »hvedebrød« (wienerbrød) til byens og omegnens beboere.

Hvedebrødet transporterede hun i et par store kurve, hængende i et åg, hun bar på skuldrene. Hun kom rundt tre gange om ugen med brød og besøgte på sine ture Skørbæk, St. Ajstrup, Lundby, Kølby og Farstrup. Som man ser en meget lang tur. Hun må i sit lange liv have gået utallige kilometer. Om vinteren — når isen umuliggjorde færgefart over sundet, men alligevel ikke var stærk nok til at bære — måtte hun hele vejen rundt fjorden; broen med dæmningerne var endnu ikke bygget. Hun var kendt af alle i de forskellige sogne, hun besøgte.

I sin sirlige påklædning med de mange underskorter, der gav bæreren et konstant frugtsommeligt udseende, de blankpudsede træsko og over skuldrene åget med de deri hængende kurve må hun have været en interessant skikkelse, når hun — præcist som et urværk — gik sin faste runde. Hun var altid i godt humør og blev af alle betegnet som en elskværdig og herlig kone.

Foruden disse ture til de forskellige sogne og byer med hvedebrød solgte hun brød til fester og baller, hvor sådanne afholdtes.

Af den mængde sølvtøj, som hendes forældre havde, var der ved skiftet ikke meget igen, dog arvede hun en del sølvskeer, ligesom der også fandtes andre ting, der blev delt imellem børnene. Disse ting findes endnu bevaret i slægten.

Sorgfrit kom hun ikke igennem livet. Først druknede hendes mand, dernæst sønnen Anders Christian⁶⁾, han var skipper på everten »Donau«, var gift og havde 5 børn. Mette Maries hjælpsomhed strakte også til dem, så længe de boede i byen. Enken udvandrede senere med sine børn til Amerika.

Postkonen døde 20. marts 1905 — tildels blind — i en alder af 91 år, ikke træt af livet, men mæt af dage efter et langt og virksomt liv.

Hun døde med bevidstheden om sit brydsomme arbejdes positive resultat: Gode og overmåde retskafne børns livsførelse.

»Post« betegner en person, man stoler på, een, som skal have folks agtelse for tillid og hæderlighed. »Postkonen« gjorde ikke denne benævnelse til skamme, men står som et lysende eksempel til efterfølgelse.

⁶⁾ Sønnen Anders Christian druknede i Københavns kalkbrænderihavn.

Silden har i store mængder vist sig i den østlige limfjordsdel i 1911, i så store mængder, at fiskerne ikke kunne tømme deres garn. Afsættelsesforholdene var meget dårlige, derfor blev Nibe andelsfiskeeksport oprettet i 1912. Silden viste sig atter i store mængder i 1919; afsættelsesforholdene var da gode, bl. a. gik der ekstratog til Tyskland med sild, og svenskerne hentede store kutterlaster sild i Nibe.

ADELSMINDER I SØNDERHOLM KIRKE

AF SVEND AA. REERSLEV

I tiden indtil midten af det 13. århundrede rejstes i Danmark henved 1000 kirkehuse, alle meget solidt byggede af udhuggede granitblokke og munkesten.

Ingen har kunnet give en udtømmende forklaring på, at det dengang så svagt befolkede land har været i stand til en sådan kraftpræstation, men der må have gået en stærk vækkelse gennem befolkningen, idet bogstavelig talt alle har givet en håndsrækning med. Muligvis er kristendommens lære først på det tidspunkt trængt ind i folkesjælen og er blevet til en livgivende faktor.

Et kongebud har ikke kunnet forårsage så vældigt et byggeri, og nogen betydende adelsmagt var der endnu ikke tale om på det tidspunkt. Det menige folk var ret uafhængigt.

Efter al sandsynlighed har de oprindelige kirkebygninger af træ været så temmelig udtjent på grund af de klimatiske forhold, hvis fugtighedsgrad aldrig har været heldig for træbygninger, og overgangen fra træ til sten har da bredt sig fra sogn til sogn som en spontan folkesag, fordi man ikke nogetsteds ønskede at stå tilbage for de omliggende menigheder. Men nogen udtømmende forklaring på det gigantiske og meget kostbare byggeri kendes som sagt ikke.

De fleste af disse ca. 1000 kirker bestod af »kor« og »skib«, bygget i romansk stil. Først omkring 1500-tallet blev de forsynet med tårn og »våbenhus«, nogle efterhånden også med flere tilbygninger, mens det oprindelige bjælkeloft blev afløst af spidse, gotiske hvælvinger, således Sønderholm kirke imellem Aalborg og Nibe, hvis ydre såvel som indre bærer præg af det nære naboskab med herregården »Store Restrup«.

En tilbygning ved den nordlige ydermur midt for korrummet blev i 1600-tallet indrettet til gravkapel for herremanden, admiral Christopher Lindenow med familie, og imellem dette og førnævnte våbenhus, der også er placeret med indgang gennem den nordlige ydermur, byggedes en slags »varmestue« med kamin, hvorfra en trappe førte op til herremandens »pulpitur« lige overfor prædikestolen. Dette er forlængst nedrevet, og døren muret til, mens varmestuen er omdannet til ligkapel.

Endelig lagde i 1700-tallet en senere besidder af Store Restrup, generalløjtnant Christian Friedrich Levetzau, beslag på selve tårnrummet til gravkapel for sig og sin hustru. De hviler i overdådigt udhuggede marmorkister, den ene prydet med nogle smukke mindeord om hustruen, den anden med en gengivelse af generalløjtnantens elefantridderorden (derom senere).

Af størst interesse for historikere er dog de kalkmalerier, som pryder lofthvælvingerne i kirkens kor. De stammer fra året 1556 og er blevet malet på foranstaltning af fru Kirsten Frisdatter til minde om hendes dengang nyligt afdøde mand, Gabriel Gyldenstjerne, ejer af Store Restrup.

De overordentligt fine og yndefulde billeder med den sjældent smukke kolorit i skære lyse farver er —

man fristes til at sige: ved en kæde af lykkelige misforståelser — blevet bevaret indtil vore dage.

På grund af deres sene fremkomst — 20 år efter, at reformationen med dens »billedstorm« var blevet indført i Danmark — er de forholdsvis hurtigt blevet kalket over, og da de i 1883 blev opdaget og »afsløret« af Nationalmuseet, overmalede daværende konservator, professor Kornerup, dem, idet han efter den tids sædvane »udbedrede« dem, f. eks. ved at give slangen i Edens have et æble i munden og ved at udpynte adelskjoledene med ekstra påfuglefjer, vinranker etc.

De kakkelovne, der på den tid blev anbragt i kirken, har med deres sod ødelagt professor Kornerups farver, men disse har dannet et skjærmende dække over de oprindelige malerier, der først fornylig er blevet afdækket, samtidig med at de osende kakkelovne er blevet afløst af et centralfyr, der ikke byder nogen fare for tilsodning af malerierne. Af den grund fremtræder de nu i deres oprindelige skikkelse og med kunstnerens fine, lyse kolorit, der virker så frisk, som om de gennemskinner af et bagfra kommende lys.

Malerierne er i 8 felter begyndende over alteret mod nordøst og fortsættende mod syd korhvælvingen rundt:

1. Gud Fader ses imellem to skikkelser udtalende sit: »Bliv lys!« De onde ånder i mange forskellige, ækle dyreskikkelser (tudser, edderkopper og padder) styrter mod afgrunden, mens Gud Fader selv i sin ene hånd bærer en jordkugle (den endnu uskabte jord) og strækker den anden hånd ud over skyerne (verdenstågen).

2. Gud velsigner den skabte jord, der fremtræder som et landskab med vandløb, træer og urter, indkredset af en cirkel.

3. Gud skaber kvinden. Adam ligger sovende med hovedet hvilende på den ene hånd i en paradisisk have,

hvor en stork og en hjort ses i hans umiddelbare nærhed. I den venstre hånd holder Gud et ribben, hvoraf Eva er ved at vokse ud — endnu ganske lille med hoved og overkrop allerede fuldt udviklet — mens

Gud udrækker sin højre hånd over hende, skabende og velsignende.

4. Syndefaldet. Adam og Eva midt i Edens have på hver sin side af kundskabens træ, der er fyldt med æbler. Slangen er synlig mellem løvet. Eva har allerede taget et æble, som hun rækker frem imod Adam. Ejenommeligt for malemåden, vist nok ret enestående for

den tid, er det tydelige perspektiv i billedet (ved fremhævede skygger af træerne).

5. Uddrivelsen af Edens have. Engelen med flammesværdet driver Adam og Eva ud af haven. Straffedommen over dem («i dit ansigts sved skal du æde dit brød» o. s. v.) er symboliseret ved en mand, løftende sin økse, og en kvinde ved spinderokken, der ses i baggrunden af haven.

6. Kain og Abel. Kain står med kæbebenet af et stort dyr i sin løftede højre hånd, mens Abel styrter til jorden. Til højre for dem et alter med to røgsøjler, hvoraf den ene stiger op, mens den anden svøber henad jorden. I skyen ses Gud Fader, hvis håndbevægelse synes at udtrykke forfærdelse.

7. Noah i arken med bedrøvet nedhængende moustache, tålmodigt betragtede de nedstyrtende vandmasser, der allerede når højt op over byens hustage. Enkelte kirkespir — som maleren kender dem fra sin egen tid — og flere bakketoppe rager endnu op af det frådende dyb, over hvilket en enkelt fugl svæver (antagelig raven eller duen fra biblens beretning).

8. Noah har erfaret vinens virkning og ligger sovende imellem sine nyplantede vinranker. Hans tre sønner kommer til, Sem vender sig grædende bort.

Som supplement til disse motiver har maleren anbragt 2 × 2 mindre billeder, således mod øst — et på hver sin side af alteret: Moses med kobberslangen som pendent til den korsfæstede Jesus, og mod vest — et på hver sin side af koråbningen: Jonas, der udspyes af havdyret, som pendent til Jesu opstandelse af graven.

Endelig ses allernederst i korbuen, henholdsvis i syd og nord, to skikkelser hver med sin bogrulle i

hånden, den sydlige med ordene »Saargjort for vor Sønder och slagen for vor ondskab«, den nordlige »for min folkis sønder slog jeg hannem ihjel, Esajliis?« [53], begge ikklædt samtidens dragter... skikkelsen mod syd en skægget olding, mod nord en skægløs yngling.

Delvis skjult bag fløjene af alteret, der stammer fra en langt senere tid — rimeligvis 1700-tallet — findes et stort dommedagsmaleri. I skyen Herren Jesus Kristus med den ene hånd udrakt til velsignelse (»Kommer hid« o. s. v.), den anden sænket, med håndfladen bortvendt (»Gå bort« o. s. v.). Herren er omgivet af englernes myriader. Indenfor skyen ses til den ene side de hellige kvinder, til den anden side de hellige mænd, f. eks. Moses med lovens tavler og nogle profeter, den ene med en bogrulle. Fra skyerne blæser englene på basun ud over jorden, på hvilken der (nord for alteret) ses grave, hvoraf de salige farer op, nogle kun delvis synlige, mens man hinsides alteret ser de fortabte blive ført afsted af djævleskikkelser ned mod helvede, der fremstilles som et uhyres gab, hvorfra luerne slår op mellem de skarpe tænders gærde.

Korbuens ribber og søjler er dekoreret med løvværk og frugter, der vokser op af pragtfulde renæssancevaser i skønne farver.

Mellem de egentlige loftmalerier (de otte, store felter) og de mange mindre billeder findes mindeinskriftioner for de adelige givere: Gabriel Gyldenstjerne og Kirsten Friisdatter samt en skjoldrække over deres ahner, således at Gyldenstjernes navn ses på den sydlige bue over alteret, Kirsten Friisdatters på den nordlige, hver især tilsluttet 16 ahne-skjolde, der danner en meget smuk frise korloftet rundt.

Vi tager sydsiden først: Inskriptionen lyder således:

»Disse vabben er erlig og velbørdige mand salige Gabriel Gyldenstjerne til Rejstrop, hans sexten Anner.«

1. *Gyldenstjerne*. En syvtakket guldstjerne i blå felt, på hjelmen to væbnede arme holdende et guldindrammet spejl besat med syv påfuglefjer. Af denne gamle, danskfødte familie levede 1314 hr. Niels Eriksen til Restrup. Den danske gren uddøde 1729, men en svensk gren lever endnu i grevelig og friherrelig stand. Gyldenstjernes fader hed Henrik Knudsen Gyldenstjerne.

2. *Bille*. Våbnet er i to dele og tre gange tværdelt af rødt og sølv. På hjelmen to i rødt og sølv tværdelt vesselhorn, hver besat med påfuglefjer.

En gammel, endnu blomstrende familie, der synes at være kommet fra Schlesien, hvor en familie Biede med samme våben har opholdt sig. Den har i Danmark gennem 500 år frembragt mange fortræffelige mænd.

3. *Sehested*. Våbnet er en rød rose i et blå felt, omgivet af tre sølvblade, der vender stilkene indefter. På hjelmen syv sorte strudsfjer.

En gammel adelsslægt, der sikkert har taget sit navn fra Sestede ved Ejderen. Den har opholdt sig længe i hertugdømmerne. Allerede år 1289 nævnes tre af slægten i forbindelse med byen Rùthlingen, hvor de skal have beseglet en kontrakt, og i 1388 nævnes en Hartvig Sehested. Af et våbenskjold, som rigsskatmester Hannibal Sehested 1662 fik af kong Frederik III, fremgår slægtsskabet med Billerne og Gyldenstjerne.

4. *Frille*. Våbnet er tvedelt i rødt og sølv, prydet af en tvedelt stamme med to blade. På hjælmen to arme holdende to grønne blade på kryds.

En gammel familie, hvis stamfader, Frillef Haken-son, blev adlet af Hertug Valdemar i Sønderborg 1334. Den har ejet Hindsgavl på Fyen, men er uddød kort efter 1530.

5. *Krabbe*. Våbnet er et rødt felt, delt af en sølvbjælke. På hjelmen to røde vesselhorn, hver delt af en sølvbjælke.

Denne familie, der på sværdsiden uddøde for få år siden, anføres af biskop Bircherod at nedstamme fra erkehertugerne i Østrig og derved berettiget til at føre deres våben. De har ejet adskillige godser, deraf i Jylland Seberkloster og Torstedlund.

6. *Lunge*. Våbnet er et rødt felt med tre guld-liljer, på hjelmen to vesselhorn i guld og rødt, hver besat med tre guld-liljer. Slægten nævnes allerede i 1272 (en fru Ethle Lunge), men uddør 1486 på mandssiden med Thyge Lunge til Basnes. Dennes dattersøn optager dog navnet, men beholder *sin* faders våben. I denne skikkelse fremkommer det i Kirsten Friisdatters ahnerække.

7. *Sture*. Våbnet er et blått felt med en til højre vendt sølv-stør. Over hjelmen en blå stør prydet med elleve blå fjer i krans.

En gammel, velagtet slægt i Holsten, af hvilken man kender et broderpar, hvoraf den ene skal have heddet Eggo von Sture, der i året 1188 forsvarede Segeberg slot mod Henrik Løve. Familien uddøde i Holsten med Thomas Sture.

8. *Banner*. Våbnet er skrådelt fra venstre hjørne nedefter af sølv og rødt. På hjelmen en borg af træbjælker, hvorpå er anbragt 13 vekselvis røde og hvide faner.

En af de ældste adelsfamilier i Danmark, antagelig adlet af kong Knud d. Store. Havde sin særlige blomstringstid i det 15. århundrede og uddøde fuldkomment i 1742.

9. *Mormand*. Våbnet er et sort morian-hoved med spraglet pandebånd i et gult felt. På hjelmen ligeledes et morian-hoved imellem to af sort og sølv delte vesselhorn.

Denne gamle familie, der har sin oprindelse i Holland, uddøde i forrige århundrede.

10. *Galen*. Våbnet består af tre røde bjælker på blå felt. På hjelmen en rød og en blå vinge.

Inge Torbensdatter Galen blev i sit ægteskab med Bent Jonsen Bille mor til Torben Bille, hvis søn Bent Bille var Gabriel Gyldenstjernes morfar.

11. *Barsebek(?)*. En guldløve på sølvfelt. På hjelmen en springende guldløve. Gyldenstjernes farmors mormor havde i ægteskabet med Ludvig Barsebek datteren Cecilie, gift med Otto Skinkel. Deres datter, Hilleborg, blev gift med Knud Henriksen Gyldenstjerne, hvis søn Henrik Knudsen Gyldenstjerne var Gabriels far.

12. *Høg*. Våbnet er i sølvfelt et sort afhugget vildsvinehoved med hals. Hjelmen forsynet med vesselhorn i sorte og hvide felter.

Familien uddød med Boe Boesen Høg til Tommerup.

13. *Krag*. Våbnet er tre sorte krager på guldfelt. På hjelmen to arme med hver sin krage, der sætter næbene sammen.

Gammel, jydsk adelsfamilie, hvoraf allerede i 1289 nævnes biskop i Roskilde, Johannes Krag. Den uddøde på mandssiden i 1767 med kammerjunker Christian Friedrich Krag til Egeskov på Fyen.

14. *Basse*. Våbnet ligner Høgenes: et vildsvinehoved, her på et tvedelt, rødt og gyldent skjold. På hjelmen det samme hoved mellem et gyldent og rødt vesselhorn.

Af slægten Basse nævnes 1352 rigets forstander Jacob Basse. Slægten uddøde midt i det 15. århundrede.

15. *Limbek*. Det blå skjold har to guldbjælker. På hjelmen er anbragt 7 vekselvis blå og røde faner.

En meget gammel slægt, der har sit navn fra landsbyen Lembek. Nævnes i 1335 i forbindelse med en gave fra hertug Valdemar i Slesvig.

16. *Thott*. Våbnet et fire-delt skjold, de to felter til venstre i rødt og blå, de to i højre side i sølv og rødt. På hjelmen to af rødt og guld vekselvis delte vesselhorn.

En af de allerældste, nordiske familier, hvis stamfader Thor Thott er blevet kristnet under kong Knud d. Store og er blevet begravet i Kiulingehøj i Skåne (efter Ole Thotts stamtavle, der hænger i det Lindenowske kapel). Familien uddør 1785 ved grev Otto Thott.

På korbvælvingsens nordlige halvdel findes inskriptionen: »Disse vabben er ærlig og velbørdige kvinde, Fru Kirsten Gabriels hinnis sexten Anner.«

1. *Friis*. Skjoldet er i to farver: blå og rødt, delt på skrå fra venstre hjørne af en toradet skaktavl i hvide og sorte firkanter. På hjelmen to vesselhorn, det ene dels af rødt og skaktavl, det andet af skaktavl og blå, hvert af dem forsynet med 7 påfuglefjer vandret ud til siden.

Denne gren af familien, hvoraf Knud Friis nævnes i 1303, uddøde i forrige århundrede.

2. og 3. *Banner*. Henholdsvis med skjoldets indhug i højre og venstre side.

Kirsten Nielsdatter Banner, datter af Johanne Andersdatter Panter og Niels Eriksen Banner blev moder til Kirsten Nielsdatter Banner. Denne blev ved Peder Friis moder til Jep Friis.

4. *Gjøe*. Våbnet er i blå felt 3 hvide muslingeskaller. Hjelmen, der bærer samme prydelse, er besat med 12 påfuglefjer.

Af samme slægt nævnes i 1428 Mogens Gjøe til Herrested.

5. (?) Våbnet er en rød lilje på sølvfelt. Over hjelmen ses den samme lilje.

Efter placeringen: Peder Friis's moder, der af nogle adelsgenealogier angives at hedde Else Krommer (men slægten Krommer har som våben 3 hjorteviere) efter andre Else Kabel, hvis våben dog også er forskelligt fra det aftegnede. Da mange forskellige slægter fører en fransk lilje i våbnet, er det næppe muligt at afgøre, hvilken slægt der sigtes til med skjold nr. 5.

6. *Reberg eller Rekkenberg*. Våbenskjoldet er rødt, tvedelt af en skrå sølvbjælke, prydet med vinløv og tre røde druer. På hjelmen to vesselhorn, delt ved en sølvbjælke.

Af denne familie, der indkom her til landet med kong Erik af Pommern, nævnes Conrad Rekkenberg.

7. *Panter* med tilnavn *Sappi*. Våbnet: på sølvfelt en blå panter med krone på hovedet. På hjelmen den samme panter i springende stilling.

8. *Bille*. (Se nr. 2 i Gyldenstjernes ahnerække.)

9. *Lunge*. (Se nr. 6 i Gyldenstjernes ahnerække.) Våbnet: to hvide vesselhorn i et blå skjold. De samme hvide vesselhorn på hjelmen.

På fædrene side nedstammer denne gren af slægten fra de Dyrer og har ejet adskillige godser. Den uddør ca. 1650 med Ove Lunge, der døde ugift i Padua.

Efter placeringen sigtes til Peder Friis's farmor Anna Kaas eller Anna Lunge, gift med Anders Friis.

10. *Høg*. (Se nr. 12 i Gyldenstjernes ahnerække.)

11. *Krabbe*. (Se nr. 15 i Gyldenstjernes ahnerække.)

12. *Glob*. Våbnet: på sølvfelt en sort ørn med udslagne vinger og gyldne kløer. På hjelmen 8 sorte strudsfer.

Af denne slægt kendes i år 1200 hr. Peder Glob den Rige. I 1261 nævnes hans søn, hr. Jens Glob til Høstfeld.

13. *Vind*. Våbnet: et sort hestehoved med sølvbidsel og tømme på guldfelt. På hjelmen det samme hestehoved samt noget af kroppen.

Af denne slægt har adskillige medlemmer haft store embeder, og den har ejet en mængde jyske godser, deriblandt Baggesvogn og Vrejlev kloster.

14. *Grubbe*. Våbnet er i et sølvfelt tre røde spidser tværs over feltet fra venstre til højre. På hjelmen et lille sølvspejl i cirkelrund ramme, prydet øverst med 5 grønne påfuglefjer.

En ældgammel familie, som i ældre tid har kaldt sig Rake, Bing og Grubbe. I 1127 nævnes en Gunner Grubbe til Vejringe. Den har ejet adskillige godser og eksisterer endnu.

15. *Serlin*. Våbnet er en hvid løve på blå felt med udrakt tunge og højt løftet hale. På hjelmen den samme løve i springende stilling.

Af denne slægt nævnes i 1428 en Henning Serlin og senere hen Claus Serlin som ejer af Binderup på Falster.

16. *Brahe*. Våbnet er en hvid bjælke på sort felt. På hjelmen to sorte vesselhorn, hver med en hvid bjælke.

Denne meget gamle familie skal i tidligere tider være indvandret fra Østrig. I 1226 nævnes en Robert Brahe som underskriver af et brev, hvorved Adolf af Hessen stifter Rietz kloster. I 1375 nævner Huitfeldt en Niels Brahe i Jylland.

Familien har ejet en mængde godser, deriblandt Torbenfeld, Næsbyholm, Bregentved, Engelsholm, Mygdal og Vidskøvlø.

— Foruden disse mindelser om adelsfamilier findes der i kirken tre monumentale ligsten, der tidligere har ligget på kirkegulvet over pågældende familiers respektive grave, den største af disse indrammet af bronze og anbragt i korets nordvæg, bærende følgende inskription: Her ligger erlig og velbørdig mand, Gabriel Gyldenstern til Restrup hede hand en konges Høfetzman til Ørum Leen Hand døde en salig Christi Ven Ther mand scref MDL og V Aar Then XXV dag i Februar Thed var Tha lagdis hans salige Liig paa Baar.

Her hoes hviler sig hans Hustru kjer
 Velbørdige Fru Kirsten Friisdatter
 Jep Friis til Lønghollem hendis fader var
 Fru Helvig hender til Verden baer
 The lefvede i Verden gudelig
 i Christo døde thi christelig
 med hannem lefver the evindelig.

På den øverste af ligstenene i kirkeskibets nordvæg står der at læse: Her ligger erlig og velbyrdige Mand Jep Friis til Løngholm og hans kjære Hostru Frue Helvig Høgesdotter, hvis Sjæle Gud være Naadig, og

døde fornæfvende Jep Friis i Aar MDXLII. Hun døde Aar MDXIII. Thenne Steen loed erligh och welbyrdigh Mand Gabriel Gyldensterne til Rehestrop udhugge som haffver begges deris Dotter Fru Kirstine Frisesdotter.

På den sidste af ligstenene, der er indsat i muren tæt op imod den foregående, står der:

Her hviler erlig og welbørdig Mand Hannibal Gyldenstern hede hand. Paa Restrop i Jorderig hans Sæde var. Nu boer hans Sjæl i Himmerigs Koer, han døde Aar Tusind sex Hunder og otte, den 25. Januarii løsedes han af Møde.

Hans kjære Frue, Fru Helvig Kaas
af adelig Stamme hviler her hoos —
der mand skref MDC og — Aar
da lagdis hendis salige lig paa Baar.
I Jorderig lefde de kjærlig tilsammen,
i Himmerig nyder de Glæde og Gammen
hos Gud og hans Engler i Evighed Amen.

Endnu må nævnes de forskellige vægtavler i de Lindenowers kapel, hvoraf den ene fremtræder som et maleri af den ved admiral Christopher Lindenow under svenskerangrebet på Danmark i 1659 anførte eskadre på 9 linieskibe, og den anden forestiller et slægtstræ over familien Thott, hvis stamfader Thor Thott ligger i hvilestilling ved roden, mens Hr. Capitain Oluf Thott Holgersøn (gift med en sønnedatter af admiral Lindenow, Anna Lindenow, ved hvis side han hviler) betegnes som den hundrede fem og tyvende gren på sværdsiden.

Slægtskabet imellem slægterne Lindenow og Gyldenstjerne fremgår af en tavle med følgende inskription:

I dete her lidet Capel — hviler sine Ben såvel —
 erlic og velbyrdig Mand — Hanibal Gyldenstern for-
 sand — Her Mogens Gyldenstern var — hans fader
 ham til verden bar — Fru Ana hans Moder i Ære —
 som nu er salig hos vor Hære — Sternholm hans
 Fædergaar — Restrup hans Sæd i mange Aar — hvor
 han oc i det ottende Aar — to seksten hundred fra
 jomfru bar — Jesum sin søm den rene — vor Frelser-
 man allene — paa Sancte Tovelsdagen døde — og
 lødsis saa fra Verden øde — Legomid liger i sortern
 Muld — men Siælen hos Gud er frydeful — Hans ben
 skal Gud igen beklæde — og gif ham so den ævige
 Glæde.

Hos hans siid under dene buer — hviler oc hans
 kære Fruer — Fru Helvig Kaas huis Fader var —
 Biørn Kaas til Starupgar hin ærbar — Fru Christens
 Nielsdater til Brodskou — men salig i Herren hun
 hensov — der man skrev sextenhundredaar — oc
 XXXVIII fra man baar — Jesum sin Søn vor Frelser
 kiære — som al vor synder paa sig bære — De Legomer
 tilsamen hvile — huis Hjerter ingen ting kan skile —
 al den dag der Legomer blifue — paa Dommedag skal
 Gud gifue — dem en Opstandels glad oc fru — det
 ønsker jeg dem af hierte oc hu — vi vil nu hiertelig
 ønske Amen — Gud gif os Himmerig allesammen. —
 Amen. Amen.

Mindepladen på admiral Lindenows kiste, der er
 betydelig større end de tre andre i kapellet og besat
 med adskillige store sølvskjolde, bærer følgende in-
 skription:

Herunder ligger Dend Høyædle oc Wellbaarne
 Herre Christopher Lindenov till Ræstrup, som var den
 høyædle oc Wellbaarne Herris Her Godsch Lindenovs
 till Lindiswold, hans kong. May. till Danemark oc

Norge etc. Forige Admiral hans søn, blev Fød Anno Eet Tusind sex hundrede oc Ellefve, Den trettende Augusti oc Døde Anno Eet Tusind Sex Hundrede Ni oc halffierdesends-tifve Den Anden october udi sitt alders Otte oc tredesindstifvende Aar Gud gifve Hannem med alle troende Christne Een glædelig oc ærefuld opstandelse Paa Dommedag — Amen.

I kisten, der er placeret imellem admiralsens og kaptajn Oluf Thott Holgersøns, hviler førstnævntes søn, der ifølge det allerede meddelte var svigerfar til kaptajnen.

På hans kiste læser vi:

Her hviler Høyædle Welbaarne Christian Lindenov Christophersen till Restrup. Kongelige May. Comersse-raad Hans Fader var Admiral Høyædle Welbaarne Christofer Lindenow til Restrup Hans Moder Welbaarne Frue Dorte Fris og er baren foed i Kiobenhavn Anno MDCXLVII den XII Juli Døde den XXVIII Juni Anno MDCXCII var saa hans gansche alder XXXXV aar ringere XIV Dager. Gud gifve hannem med alle Guds udvalde en glædelig Opstandelse.

Dernæst kommer vi til kaptajnens kiste, hvis inskription rummer meget interessante oplysninger. Den lyder således:

Udi en ærefuld opstandelses Haab hviler under disse fiele de Jordische Levninger af Dend Høyædle og Velbaarne Herre Hr. Captain Olle Thott Fød paa Marsvinsholm i Skaane d. 22. August 1676 af Høyædle og Velbaarne Hr. Etats Raad Holger Thott og Frue Helvig Rosencrantz.

Aar 1689 kom Hand til det Dansche Hof for Page. 1696 gjorde Sal. Høylovt Kong Christian dend 5te Ham værægtig gav Ham med egen Haand den Kaarde

som Hand til sin Døds-Dag bar (den findes endnu, liggende på kistelåget) tillige med ophøyet til Premier Leutenant da de Dansche Troupper gik i Keiserlig tjeneste.

1700 kom Troupperne hjem igien 1702 gik Hand med de samme Troupper til Italien som Captain under Hands høye Excellence Hr. Christian Guldenløves Commando som Generalfeld Mareschalde 1706 blef Hand formedelst Hans Sal. Moders svaghed hjemkalden 1707 kom Hand i Ægteschab med Priorinde Lindenows ældste Daatter i Roschilde Closter Døde paa Biørns-holm d. 26. Januariy 1759 uden nogen Livsarving udi Hans Alders 87 aar 5 m.

Gud give Ham med alle Guds Børn en glædelig Opstandelse.

Her hviler trofast mand — af Adels Stand og Stamme som i sin Leve Tid — oprigtig blev dend samme Hans Been udi Hans Grav — ja hver som gaar forbi maa sige her er lagt — en trofast Mand udi.

Den sidste af kisterne, nærmest ved indgangen til kapellet, rummer kaptajnsens ægtefælle. Den bærer på en meget medtaget sølvplade følgende inskription:

Udi Een Ærefuld opstandelses Haab hviler her udi de Jordiske Levninger af Høyædle og Velbaarne Frue Anna Lindenau. Fød 1679 dend 24. Junij i Kiøbenhavn af Høyædle og Velbaarne Hr. Christian Lindenau og Frue Mette Reetz.

1692 kom hun i General Admiral Niels Juuls hus 1698 er Roskilde Closter funderet da hendes Sl. Moder blev Priorinde hvor hun der hos hende forblev til 1702 da hun med Sal. Geheime Raad Rosencrantz og hans Frue reiste til England.

1706 kom hun hjem igien til hendes Sal. Moder 1707 dend 4. Novemb kom hun i Ægteschab med Høy-

ædle og Velbaarne Herre Hr. Captain Olle Thott og stod Deres Brøllup paa Roskilde Closter levede tillsammans i et fornoielig Ægteschab 51 Aar 9 uger Døde 1760 dend 18 Martij paa Biørnsholm uden nogen Livs arving udi hendes alders 80 Aar 9 m.

Gud give hende med alle Guds Børn en glædelig Opstandelse. (Et nedenstående vers er forsvundet på grund af pladens forvitring.)

For fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at der i kapellet hænger en tavle, der fungerer som en slags redegørelse for familien Lindenows ejendomsret til kapellet. Der står at læse flg.:

Anno 1680 eller 1681 gaf min sallig Fader Comersråd Christian Lindenow 200 siger to Hundrede slette Daller til Aalborg Hospital for aarlig at holde denne de Lindenauers Begravelse ved liige, som er udi Sønderholm Kirke ved Restrup. Originalen findes udi Aalborg Stifts Kiiste.

Herunder hviller Høyædle og velbaarne Her Admiral Christoffer Lindenau og hans Søn Herr Comers Raad Christian Lindenau fordum Herre til Restrup med sin Datter Anna Lindenau samt hendes Mand Herr Capitain Olluf Tott fordum Herre til Bodumbisgaard.

Min Ven fløt ikke disse Liig afsted — fra denne hvalte Boellig — Lad dem her stedse staae i fred — at Hville Tryg og Roellig — Thi ellers skal Uløkkens Glød — dit Hus og Gods ompænde — ja fattigdom og Hungers Nød — skal Gud dig vist tilsende. Amen. Amen.

Under gulvet findes et kælderrum, hvori der er hensat to kister, den ene rummende de jordiske rester af grevinde Sophie Hedevig Levetzau, født Rantzau,

død 9. oktober 1775, den anden indeholdende det ligeledes balsamerede lig af Sønderholmpræsten, provst Poul Sørensen Kjerulff, født på Klitgaard i Nørholm sogn og død 73 år gammel, d. 28. juni 1720 i sit embede i Sønderholm.

Flere af hans forgængere i embedet skal sammen med deres familie være blevet stedet til hvile i kirkens kor bagved alteret.

Den sidste adelige begravelse er, som tidligere nævnt, de Levetzauers i tårnrummet. Over det meget smukke jerngitter ind til kapellet står årstallet 1735. Oprindeligt har det hvælvede rum indeholdt tre kister, nemlig grev Levetzau's egen og de to hustruers. Når den sidstlevende hustru, ovennævnte Sophie Hedevig, er flyttet ned i kælderen under de Lindenowers kapel, skyldes det, at den marmorsarkofag, der var bestilt til hende — i lighed med de pragtfulde sarkofager, hvori Levetzau og hans første hustru hviler — aldrig nåede frem, idet skibet, der skulle transportere den, forsvandt med mand og mus på sin rejse fra Italien til Danmark. Arvingerne, der på det tidspunkt forlængst havde modtaget hver sin arvepart, lod da hendes lig foreløbig forblive i den egetræskiste, hvori det efter balsameringen var nedlagt, og da denne kiste efterhånden blev meget brøstfældig, flyttedes den for ca. et halvt århundrede siden ned ved siden af provst Kierulffs. Den har på en sølvplade flg. inskription:

Ormens Bytte — Jordens Laan — Himmels Ejen-
dom. Hvad som gemmes kand, gjemmes her, den i
Livet højvelbaarne i Døden salige Sophie Hedevig,
Grevinde af Levetzau, født Grevinde af Rantzau, Ejer
af Stamhuset Restrup, Torstedlund, Albeck og Aastrup
i Jylland, Sæbygaard og Gundetved i Sjælland, som

tiltraadte Livet 1690, naaede Evigheden den 9. october 1775.

Dydens Yndling, Kjønnets Zier, Menneskelighedens Ære, et Münster paa Kjærlighed i begge hendis Ægteskaber, det første med hans Exelence Baron Scheel, det andet 20 Aar med hans Exelence Geheimekonferensraad Greve af Levetzau. Et Exemplar paa Guds frygt i hendis dobbelte Enkesæde, det første paa tyve Aar, det sidste paa 20 Aar og sex Maaneder, og nu et beklageligt Tab for sine Venner, et kjært Bytte for Himmelen, Retsindighed, Fromhed, Oprigtighed vare hendis Lives Prydelser, ere nu hendis Gravs Blomster.

Graae Haar ere Ærens Krone, et langt Liv er en Arv for de Fromme, saa sig de evige Forjættelser.

— Som en begrundelse for det ærefulde eftermæle tjener beretningen om hendes storstiledede hjælpsomhed i et ganske bestemt tilfælde. Da en voldsom brand havde udslettet landsbyen Hasseris udenfor Aalborg byporte, satte hun ved milde gaver beboerne i stand til at genopbygge deres gårde. Som udtryk for deres taknemmelighed gav bønderne deres by navnet Sofiendal og anlagde den i form af et stort S, i hvilken form den endnu den dag i dag fremtræder.

På sarkofagen over grev Levetzaus første hustru er udhugget en stor mindeplade med flg. inskription:

Få Stene har den Ære som denne Marmor saa dyrebar en Schat til Himmelen at gjemme Sc: de rare Been, som her blev efterladt, da fra os bortgik til Gud den højædle nu højsalige Frue Fru Christence Lindenov Rantzau Hvis Herkomst af Rantzauer og Friser, Dyd, Ælde og Højhed nobiliterer, hendis Biurd var 1686 den 25. September, hendis Ægteskab var fornøjelig og 30 Aar varig med hans Exelence, Højædle

og velbaarne Herr Christian Friederich Lewetzau til Restrup, Ridder og kongl. M. General Lieut. ved Caval., Hendis Livv var et Exemplar af Dyd og Christendom Hendis tiilige Død 20. Novbr. 1734 i hendes Alders 48 Aar gaf des flere Tab og des større Sorg, helst for hendes elschende Gemahl som til kjærlig Æresminde udi Haab til ny Samling hos Gud her har ladet hendis Lefninger Hensætte.

Den anden marmorkiste, der ligesom den første er kunstfærdigt udhugget og i lighed med denne er prydet med et stort krusifiks, bærer som kendetegn kun generalløjnantens elefantorden.

Men om slægten Levetzau, der stadig har efterkommere her i landet, ved man så meget, at den stammer fra Mecklenburg. Hans Friederich von Levetzau blev 26. april 1670 naturaliseret i Danmark. Fra ham stammer den gren, der siden har ejet Thiele, Oxholm, Restrup, Bygholm og Torstedlund. Våbnet er i sølv-felt en rød omvendt forsvarsport med fem spidser ned-efter. På hjælmen det halve af samme figur, lagt som en bjelke hen over fem påfuglefjer.

Den 2. marts 1695 har Hans Friederich von Levetzau og hans frue, Lucie Emerentz Brochdorf, givet 300 rigsdaler, hvoraf renten anvendtes til skolen (der blev oprettet 1690, ved at kirketiendeladen blev indrettet til skolehus, og herremanden sammen med byens bønder sikrede læreren en passende løn) samt til sognets fattige og til kirkens »sejerværk« (ur).

Han døde 1696 på Birkelse, Øland, i hvis kirke han ligger begravet, og efterfulgtes som herre til Restrup af sin søn, førnævnte Christian Friederich, der den 31. marts 1751 blev optaget i den danske grevestand. Han beholdt sit fædrende våben, men udpyntede det

med to hjelme omgivende den oprindelige, der beholdt det tidligere hjelmtegn, de to andre forsynet med veselhorn i røde og hvide tern. Til venstre i skjoldet forkroppen af en hvid hest.

Altertavlen bærer dette skjold og er altså skænket af Levetzau efter hans ophøjelse i adelskabet eller — som rimeligst er — af hans enke. En gammel kirkebog udviser, at han blev hensat i Sønderholm kirke den 2. juni 1756. Med hans slægt ophører storhedstiden på St. Restrup.*) Vel fulgte andre adelslægter efter som besiddere af herregården, deriblandt Ivar Rosenkrands, gift med Juliane Sophie, comtesse af Wedel, Wedelsborg. Om disse to, hvis navne har en vis tilknytning til Sønderholm kirke, selv om deres gravkammer i kirkens gulv ikke er afmærket med prydelser af nogen som helst art, kan oplyses flg.:

Kammerherre Ivar Rosenkrands blev den 7. december 1775 (altså kun godt en måned efter den sidstlevende grevinde Levetzaus død) benådet med kgl. patent for stamhuset Restrup og med ret til at føre Levetzaus navn og våben, således at hans navn blev Rosenkrands Levetzau.

Hans våben blev fra den tid et delt skjold, i hvis ene felt ses de Rosenkrandsers og i det andet de Levetzauers våbenkendetegn. Den samlede tvedeling går igen på de to hjelme over våbenskjoldet.

Både han og hans hustru døde barnløse i en ung alder, hun d. 5. april 1782 og han d. 27. maj 1787, hvorefter stamhuset tilfaldt geheimeråd Sigfried von Raben, som nu optog de Levetzauers navn og kaldte sig Raben Levetzau samt forenede denne slægts våben med sit eget.

*) Han byggede den fløj af Amalienborg, som kong Christian X benyttede som bolig.

I 1782 blev der på St. Restrup indrettet et smukt kapel, hvori der blev holdt gudstjenester for godsets folk (med dåb og altergang). Det betjentes først af præsten i Nørholm, hvorefter det i 1830 blev henlagt under Hornum pastorat, fra 1887 og til nedlæggelsen i året 1897 til Sønderholm pastorat.

Kapellets oprettelse skyldtes den unge borgfrue, der blev gift i en alder af 16 år og derfor længtes efter sit hjem, hvor der findes et lignende kapel. Det gav hendes mand hende lov til at danne en kopi af.

At den unge kvinde har betydet meget for sin ægtefælle, bevidner en mindetavle, han lod sætte over hende på St. Restrup. Den har flg. ordlyd:

Juliane Sophie, Comtesse af Wedel-Wedelsborg, født d. 14. Sept. 1762, gift med Kammerherre Rosenkrantz Lewetzau til Stamhuset Restrup d. 15. Maj 1779, død 5. April 1782.

Hun var i højeste grad gudfrygtig, dydig, godgørende, venlig, yndig, ydmyg, elsket og æret af alle, i alle handlinger ædelmodig, i al omgang, endogså for de laveste i Bondestanden, behagelig. Hun ansaa som en Pligt mod Gud, Hendes Foster, Hendes Mand, Hendes Slægt og Venner at anvende den yderste Varsomhed i Hendes Frugtsommelighed for at afvende alt hvad paa nogen Maade kunde være Hendes Foster skadeligt og fandt Glæde i at opfylde den.

Efter 40 Timers usædvanlig pinefuld Lidelse i Hendes første Barnsnød blev Hun forløst med et dødfødt Dregebarn, og i disse saavel som 36 Timer efter Forløsningen vedvarende Smerter var Hun formedelst Troen til Jesum Christum aldeles hengiven til Guds Vilje og i det sidste Øjeblik stammede det Vers: Saa elskede Gud Verden etc. Joh. Evang. 3, 16, og Død hvor er din Brod etc. I. Cor. 15, 55.

Smilende takkede, trøstede, velsignede, formanede, opmuntrede og opbyggede Hun os. Hendes Tanker var aldrig afbrudte fra at ytre Haabet til Gud i Christo uden ved Kærligheds og Omhyggeligheds Beviser imod

os nærværende Vidner til denne, vi drister os til at haabe og troe, formedelst Jesus Christus, salige Død.

(Underskrevet med navnene på hendes mor, svigerforældre, morbror, ægtefælle samt tre andre vidner, hvoraf den ene antagelig var lægen.)

Intet under, at hendes mand ikke kunne glemme hende, men forblev ugift til sin død 39 år gammel.

Det til 2200 tdr. hartkorn vurderede jordegods blev ved Sophie Hedevids død fordelt på så mange hænder, at ingen senere herremand på St. Restrup har haft råd til at sætte præg på egnens adelskirke.

»Adelskirken« — netop sådan er Sønderholm kirke blevet benævnt i sammenligning med kirkerne i det nærmeste nabolag, Nørholm og Nibe, henholdsvis »bondekirken« (med storbønderne Kierulffs og Nielsen Kras's temmelig plumpe epitafier) og »borgerkirken« med dens prunkløse, men solide præg.

Og dog er kirkens to største klenodier endnu ikke blevet nævnt: den med Gabriel Gyldenstjernes og Kirsten Friisdatters våben prydede, rigt udskårne prædikestol og den ærværdige indgangsdør med den »historiske« låsplade. Denne låsplade fører med sine dragebilleder tanken tilbage til den gudehov, der uden tvivl har stået på kirkens nuværende syld i hedenskabets dage. Helt uforståelig er derfor ikke professor Kornerups hypotese — fremsat i et foredrag i det oldnordiske selskab i 1883 — gående ud på, at døren skal have tilhørt dette nedlagte gudehov. Mere sandsynligt er det dog, at dragehovederne er den sidste rest af det gamle hedenskab, der efter kirkens endelige sejr nu må holde sig udenfor på kirkens yderside. At vi her står overfor en af de ældste døre i en dansk bygning er i hvert fald hævet over enhver tvivl. Det bevidner med al ønskelig tydelighed egeplankernes rå tilhugning under de solide jerndragere som værn mod udefra kommende fjender. En værdig indgangsdør til en landsbykirke, der som få andre rummer historiske skatte af format, men hvis fornemste mål dog er at danne rammen om et kristent menighedsliv, der har bud til alle, »høj« eller »lav«, i de skiftende slægtled.

KIRKE- OG KULTURHISTORISKE SMAATING FRA ÆLDRE TID

AF F. ELLE JENSEN

De nedenfor meddelte tjenstlige Skrivelser indeholder i og for sig intet nyt og opsigtvækkende. Alligevel kan det have sin Interesse et Øjeblik at standse ved dem. Pastor Tetens Klage over Danseboden i Nibe, Provst Fogs over Søndagsarbejdet i Romdrup, Færgemandens Besværing over den kolde Konfirmandstue og Pastor Fr. Trojels selvglade Ansøgning er som de andre Breve i sig selv smaa Øjebliksbilleder fra den jævne Hverdag, samtidig med at de ofte giver udmærkede Bidrag til en Karakteristik af Afsenderne selv. Ved de korte Strejflys, de kaster over ellers for det meste ukendte Tildragelser og Personer, kommer de til at virke som Stikprøver paa, hvordan der levedes og tænkes i Tiden, og saaledes yde deres Bidrag til Belysning af den. Skrivelserne, der stammer fra Viborg Bispearkiv, Pk. 258 ff., samt Pk. 179 og Journalsager 1842 i Aalborg Bispearkiv, taler for sig selv, saa der er kun føjet de nødvendigeste Kommentarer til. — Retskrivningen er moderniseret.

EN BETINGET ANBEFALING

Pastor *Laurits Blicher*, Vilsted, en Fætter til Digteren, søgte 1830 Forflyttelse til Middelfart. I den Anledning fik han følgende Skudsmaal af Amtsprovst *Tetens*, Gunderup (1786—1832), dateret ^{22/12} 1830:

Hermed har jeg den Ære at sende Deres Højærværdighed tilbage Hr. Pastor Blichers Ansøgning, forsynet med min Paategning. — Jeg studsede ikke lidet ved at se *ham* søge Middelfart Kald. Nej, min ædle Biskop,

det var sandelig Synd at virke til, at han sættes *dér*. Ingen kunde, saavel hvad det udvortes som indvortes angaar, være mindre skikket end han; *dér* maatte han først føle sig ret uheldig. — Jeg vil dermed paa ingen Maade tale imod hans Lykke, men jeg taler efter min Overbevisning, at han vilde være ulykkelig, om han naaede det. Men jeg vilde tværtimod inderlig bede Deres Højærværdighed, at De vil virke alt, hvad De formaar, for at faa ham hastigt hjulpen, ej til Købstad, men til Landet. Hans Trang er meget stor; det kendte ogsaa salig Biskop Bloch og alvorligt tænkte paa at faa ham hjulpen; han er som Præst ikke uduelig, og paa hans Vandel er intet at udsætte; han er iøvrigt en Særling. Ved hans Bortgang fra Stiftet vil jeg ikke sørge, thi han har hidtil skaffet mig ved sine Breve — skrivelysten er han — mere at bestille end den halve Del af Amtets øvrige Præster; ligeledes ved jeg, at han jævnligen har foruroliget Stiftsøvrigheden.

Biskop *Øllgaard* i Viborg (1830—54) tog da heller intet Hensyn til Blichers Ansøgning, men 1837 blev denne dog forflyttet til Sønderholm.

MENIGHEDSTILSTANDE I TISTED-BINDERUP

Den ²⁴/₂ 1833 sendte Biskop *Øllgaard* Pastor *Gade* i Kongens Tisted (1820—43) en Forespørgsel om Forholdene i Pastoratet, foranlediget ved det i det følgende omtalte Besøg:

For nogen Tid kom en Bondekarl til mig en Søndag Formiddag og overgav mig indlagte Papir. Forretninger tillod (thi Søndagen er desværre vor Postdag) mig ikke at inklade mig meget med ham, og jeg følte ej heller synderligt Kald dertil, da jeg i Begyndelsen holdt ham for at være i den Tilstand, vi sædvanligen kalder enten Sindssvaghed eller Forvirring i Hovedet, men siden formedelst hans Hefthighed, der strøjfede Græn-

sen af Uartighed, faldt paa, at der muligen kunde stikke andet under. Da jeg imidlertid gerne ønskede at vide noget bestemt om denne Person og antager, at Navnet og Underskriften er rigtige, saa giver jeg mig den Frihed af Deres Velærværdighed at udbede mig Svar paa følgende Spørgsmaal:

1) Holdes denne Karl af Sognefolket i Almindelighed og in specie (i Særdeleshed) af Deres Velærv. for at være det, man kalder i daglig Tale »rigtig i Hovedet«, eller er Dem nogen anden Grund (saasom Trætte, Kvindeutroskab eller saadant) bekendt til hans Fremkommen med disse Spørgsmaal til mig og overalt til hans Færd.

2) Findes, uagtet det ikke betvivles, at jo Deres Velærv. ved Taler, Undervisning og Formanen gør alt, hvad en Præst kan og bør gøre, for at holde Søndagens Helligholdelse ogsaa som Hviledag i Hævd og i denne Henseende foregaar med et godt Eksempel — dog i de dem betroede Menigheder noget besynderligt, noget større end almindeligt Hang hos Almuen til at overtræde Lovbudet om det daglige, sædvanlige og unødvendige Arbejds Ophør om Søndagen?

3) Gaar Utugts- og Ukyskheds Synder mere i Svang i Deres Sogne end andetsteds, og hvilke er da de besynderligste Aarsager dertil?

4) Spores der i Almuens Levned i de paagældende Sogne nogen større Afvigelse fra Forskrifterne for den kristelige Vandel end andetsteds, og hvilke maa formenes i saa Fald Grundene hertil at være?

Karlens Spørgsmaal (udateret):

Jeg underskrevne fremsætter her 3de Spørgsmaal, som jeg beder, De med Betænkksomhed vil besvare mig:

- 1) Er det Synd at arbejde om Søndagen?
- 2) Er det Synd at bedrive Horeri?
- 3) Hvorledes skal en Kristens daglige Levned være?

Ak, Herre Jesu, vær os alle naadig og hjælp os at omvende os, medens det endnu er Tid.

C. Larsen,

Tjenestekarl hos Knud Nielsens Enke i Store Binderup.

Pastor Gades Svar (¹¹/₃):

1) Den af Deres Højærv. omspurgte Karl, der i 3 Aar har tjent i Binderup Sogn, skal efter deres Sigende, han her tjener, have været fra Forstanden, før han kom til Pastoratet. I de første Aar, han har været her, mærkede man ikke denne Svaghed hos ham, men blot at han var noget sær i sit Væsen, men paa de sidste ³/₄ Aar har saavel de, han tjener — som ogsaa jeg holdt ham for ikke at være rigtig i Hovedet, og at dermed var forbunden en Portion Ondskab mod dem, han tjener. Jeg holder mig derfor aldeles forsikret om, at om hans Spørgsmaal sigter til nogen, da er det ikke Pastoratets Folk, men blot til dem, han tjener, og er ganske ugrundet, da disse er bekendte honette, kristelige Folk. Men maaske han dermed blot vil lægge sin bekendte store Klogskab for Dagen, hvilket jeg synes at kunne spore af den Underskrift, han har givet nogle Spørgsmaal, han har tilsendt mig skriftlig — soli deo gloria (Gud alene Æren) — og jeg har erfaret, at hvordan de end besvares, bliver han aldrig tilfredsstillet, uagtet at de er af den Beskaffenhed, at man ikke kan anvende Ordsproget: »En gal kan spørge mere, end 10 kloge kan besvare,« da han, der vil anses for en

vel oplyst Karl, kan i de 10 Bud og hvad Gud siger derom, finde tilstrækkelige Svar.

2) Ligesom jeg aldrig selv tillader mig Forsømmelse af Gudstjenestens Holdelse og anvender al den Flid og Nøjagtighed, der kan fordres af en Præst, for at opfylde Hensigten deraf, saaledes mangler jeg heller aldrig Tilhørere i mine Kirker, og aldrig misbruges Søndagen af mig eller mine Folk, ej heller Sognefolkene, til ufornødent Arbejde, da det endog i Tilfælde, nogen følte Lyst dertil, vilde i vor Egn blive meget ilde optaget af Tjenestefolkene, der anser denne Dag som sin.

3) Utugts- og Ukyskheds Synder gaar ikke mere i Svang i mine Sogne end andetsteds, og i paa 13de Aar jeg har været Præst her, er her meget faa uægte Børn født.

4) Pastoratets Almue fører et kristeligt og anstændigt Liv; vel kan her, ligesom braadne Kar i alle Lande, findes en meget enkelt, hvis Trang til en eller anden Lyst skader dem selv, men i Almindelighed har jeg aldeles ingen Aarsag til at klage over deres Levned.

DANS I NIBE

Pastor *Peter Tetens* i Nibe (1820—41) retter (^{20/3} 1834) nogle Spørgsmaal til Biskoppen.

. . . Mit tredie Spørgsmaal angaar Danseboder i Fasten. At slige Legestuer om Søndag Aften ikke var gavnlige for Sædeligheden i Almindelighed, har altid været min Overbevisning, og skønt jeg ikke rørte der- ved, harmede det mig dog at formærke, hvorlunde disse Forlystelser gik til Yderligheder. Men da jeg opdagede, at ogsaa Skolebørn rendte til Dans, holdt jeg det for Pligt at tale desangaaende med Byfoged Lyng

allerede for lang Tid siden, som og dengang forbød vedkommende Vært at lade Skolebørn komme ind. Desuagtet har samme Mand i denne Faste holdt Dans, hvor jeg tilfældigvis opdagede, at Skolebørn var tilstede, og ved nærmere Undersøgelse i Skolen overbevistes om, at vel 20 Børn havde været der, nogle som Tilskuere, andre som dansende. Dette gav mig Anledning til at melde denne Sag i en privat Skrivelse til Byfogden, hvori jeg tillige ytrede, at det vel maatte være uden hans Tilladelse, da det var i Fasten, at der blev holdt Dans, og forespurgte mig, hvad Straf Loven bestemte for den Mand, der saaledes trods Byfogdens eget Forbud hintid havde ladet Skolebørn faa Adgang. Byfogden har ikke svaret mig endnu, men jeg ved, at han til en anden Mand har ytret: »Ved De noget Lovbud, som forbyder Dans i Fasten?« og tillige ved jeg, at han Søndagen efter min Skrivelse til ham lod Dans holdes. Vel ved jeg ikke, om han selv eller muligvis hans Fuldmægtig har givet Tilladelse, men at der af vedkommende var indhentet Tilladelse, ved jeg. At det i Tider som disse er vanskeligt at røre ved sligt, indser jeg meget vel, og at Nidkærheden i den Henseende maa være parret med den yderste Varsomhed, hvorfor jeg heller aldrig har anset mig berettiget til at indblande mig i nogensomhelst Ting, der vedkommer Politiet. Og det er saaledes, at jeg underdanig vilde forespørge for Deres Højærværdighed, hvor vidt De finder, at mine Forpligtelser her som Sædelighedens Talsmand bør strække sig, samt om nogen og da hvilken Forholdsregel af mig burde tages.

Biskop Øllgaard svarer (^{27/3}), at Dans kun er forbudt i den stille Uge, at Børn uden for Skoletiden kun staar under Forældres, Værgers og Husbonders Opsigt, og at Politiet næppe behøver at forbyde dem Adgang.

PRÆST OG DEGN

Provst *Fr. Spleth*, Barmer (1824—40), til Biskoppen (23/7 1834):

Sidstafvigte Torsdag indfandt jeg mig paa Sebber Kirkegaard for at forrette en Jordpaakastelse. Kirkesanger Fjeldsted var efter Familiens Anmodning — og for Betaling — ligeledes mødt, først i Lighuset og derefter ved Graven for at forrette Sangen. Efter at jeg henved to Timer havde ventet, kom man med Liget, men da jeg stillede mig ved Graven for at kaste Jord paa det, manglede den Spade, jeg skulde bruge. Jeg blev nogle Øjeblikke staaende tavs for at erfare, om Kirkesangeren vilde bekvemme sig til at hente den, men da dette ikke skete, sagde jeg: »Hvem det tilkommer, vil være saa god at bringe Spaden, at jeg kan udføre min Forretning,« hvorpaa ikke Kirkesangeren, men en af Ligfølget løb for at hente den. Kirkesangeren erklærede imidlertid, at han ikke troede, det at være hans Pligt at sørge for, at Spaden var tilstede, og da jeg ytrede, at der gerne kunde tilvebringes en Bestemmelse herfor, gav han det mindre høflige Svar: »Ja, der er ingen Fare ved det.« Der finder fremdeles en efter min Mening meget slem Uskik Sted i Sebber Kirke, naar der skal være Barnedaab, at snart en af Sebberklosters Karle, snart en Pige bringer Vand i Kirken til Brug ved Daaben (eftersom Fjeldsted holder det under sin Værdighed selv inden Gudstjenestens Begyndelse at sørge for det), og det som oftest efter at Gudstjenesten er begyndt, hvorved Roligheden forstyrres og Andagten tabes.

Fjeldsted er en i højeste Grad stiv og stolt Mand, og Præsten maa iagttage den største Forsigtighed, at ikke uheldige Optrin skal finde Sted. Men da jeg ikke kan finde det rigtigt eller tilladeligt, at en Kirkesanger

medtager sin Stivhed, Opsætsighed og Stolthed til Herrens Hus, hvor en saadan Opførsel, hvad enten Præst eller Degn viser den, vistnok er saare upassende, om ikke skadelig, saa tillader jeg mig allerærbødigst at forespørge [hvorefter Sagen rekapituleres].

Biskoppens Svar (^{8/8} 34) gaar ud paa, at det er Kirkesangerens Pligt at drage Omsorg for, at det til de gudstjenstlige Handlinger fornødne er tilstede.

EN UØNSKET LOGERENDE

De nedenfor anførte to Breve fra Provst Spleth (^{22/2} og ^{15/3} 1835), hvoraf det sidste er foranlediget ved et Indlæg af Pastor Blicher, Vilsted, lader indirekte ane de uheldige Forhold, der i en Aarrække maa have raadet i Næsborg Præstegaard. Pastor Haars Ansøgning findes ikke.

Hoslagte Ansøgning fra Sognepræst Hr. Haar om Fritagelse for i Fremtiden at afstaa Værelser i Næsborg Præstegaard til Madame Holst tillader jeg mig allerærbødigst at fremsende med Bøn om Deres Højærværdigheds gunstbehagelige Erklæring, at den derved maatte lede til det forønskede Resultat. At Madame Holst i Fortiden har stiftet megen Ufred i Pastor Lerbechs Hus, er noksom bekendt, og jeg er tilfulde forvisset om, at en blidere Fremtid ligger ikke for Hr. Haar, hvis Md. Holst skal forblive i Præstegaarden, hvilket jeg dog ikke kan slutte af den kongelige Resolution, som udtrykker sig »indtil hun kan faa andet Opholdssted« — altsaa ikke, som Hr. Haar ogsaa har bemærket det, »for Livstid«, og i en Tid af 17 Aar skulde det synes, at hun har haft Tid til at se sig om efter en anden Beboelseslejlighed. Sagen finder jeg at være af stor Vigtighed, da den angaar en Families fremtidige huslige Tilfredshed.

... Om Forholdet mellem Md. Holst og Pastor Lerbech taler Hr. Blicher til Fordel for Enken, men ikke

desto mindre er jeg urokkelig i min Overbevisning, den jeg har vovet at fremstille i min underdanigste Erklæring, og langt hellere end at Md. Holst skulde forblive boende i Næsborg Præstegaard, maatte jeg ønske, at Hr. Pastor Haar forpligtedes til at erlægge et Pengebidrag, maaske 20 Rbd. Sølv aarlig, til Enken som Hjælp til Husleje.

Md. Holst var Enke efter Pastor Chr. Holst, der døde 1817, faa Dage efter sin Indsættelse i Embedet. Derefter fulgte R. Lerbech 1817—34 og F. C. Haar 1834—73. Biskoppens Svar kendes ikke, men muligvis har dog Haar faaet sit Ønske opfyldt, da Md. Holst døde paa Gaarden Henrikseje ved Randers 1847.

ET MISERABELT ENKESÆDE

Provst Spleth meddeler (¹⁰/₅ 1835):

Da det til Brorstrup Sognekald hørende, i Haverslev By beliggende Hus if. kgl. Resolution af 16de Septb. f. A. er bestemt til et bestandigt Enkesæde ved Sognekaldet og altsaa som saadant i Fremtiden skal være underkastet det befalede aarlige Syn, har jeg for nogen Tid siden taget dette Enkesæde i Øjesyn, da det var blevet mig forebragt, at det var i yderst maadelig Forfatning. Jeg fandt ogsaa Beboelseslejligheden saadan, at den ikke synes mig at være en passende Bolig for en Præstenke. Der er kun een Stue, hvor Gulvet er af Ler, nogle af Væggene, som til tvende Sider vender ud til fri Mark, er klinede; over Køkkenet, hvor tillige bages, saavidt jeg erindrer, er intet Loft, og Taget, især paa Husets søndre Side, meget beskadiget. Imidlertid har en Enke beboet Stedet over 20 Aar og været tilfreds med Beboelseslejligheden, og indser hun end, at det er nødvendigt, at Taget er helt og tæt, har hun dog ingenlunde fundet det ubehageligt, at der er Ler-

gulv i hendes Stue, da hun for det meste gaar med Træsko, og at nogle Vægge var klinede og letteligen ved Regn falder ned, samt at der intet Loft var over Køkkenet. Men efter min Overbevisning er en saadan Beboelseslejlighed ikke sømmelig for en Præstenke, og de Mangler, der ved Synet i næste Maaned vil blive udsat ved dette Enkesæde, vil saaledes ikke blive ubetydelige, og jeg indser tilfulde, at Enken som fattig ikke vil være i Stand til i Løbet af Sommeren at bestride de Udgifter, Reparationen vil medtage, ligesom det ej heller synes mig rigtigt at fastsætte visse Aar, i hvilke de udsatte Mangler skal være afhjulpet, thi Enken er gammel og svagelig og kunne forinden være død uden at efterlade sig noget. Fremdeles forekommer det mig som stridende mod Billighed, at nærværende Enke paa Grund af den kgl. Resolution nu skulde bebyrdes med Udgifter, som hun nu, hvis Resolutionen ikke var givet, vilde og kunde have undgaaet. Vel kan det siges, at hendes afdøde Mand havde Brugen og Nytten af Huset i sin Embedstid og hans Enke derefter nu i over 20 Aar, og Manglerne ved et saadant Hus maa afhjælpes paa deres Regning, som har benyttet det, men det skal være aldeles vist, at hendes Mand i hans Embedstid ingen Indtægt havde af dette Hus, som næsten var faldefærdigt, da Enken flyttede derind, hvorfor hun ogsaa maatte have en Del Bekostninger for at faa det i den Stand, at hun kunde bo der, dels har det ikke været Enken paalagt at holde Huset, der egentligen først nu ved den kgl. Resolution er et Præsteenkesæde og altsaa — fra nu af — skal være underkastet Bestemmelserne i Kancelliskrivelsen af 14de Oktb. 1829 i reskriptmæssig Stand, at det kunde være uden betydelige Mangler, og derfor har hun kun ladet reparere

saa meget ved Huset, at hun selv var tilfreds. Jeg er saaledes sat i Forlegenhed i dette Tilfælde, idet jeg har den kgl. Resolution af 16de Septb. f. A. for mig, og Billigheden ogsaa har sine Fordringer, hvilke hverken Deres Højærværdighed ved de underdanigst fremsatte nærmere Bestemmelser eller Hans Majestæt ved allernaadigst at give Bestemmelserne dette Hus angaaende sit allerhøjeste Bifald har villet, ikke skal høres. Jeg tillader mig derfor allerærbødigst at spørge, hvorledes jeg skal forholde mig ved dette Syn, som i næste Maaned skal tages over dette Enkesæde, hvis Mangler næppe vil kunne afhjælpes under 70 til 80 Rbd., dem Enken ej er i Stand til at tilvejebringe, som jeg ej heller er overbevist om, kan paalægges hende at udrede alle de Udgifter, som de ved det første vedtagne Syn udsatte Mangler maatte kræve.

Biskoppen var (^{20/5} 35) ikke enig i Provstens Opfattelse. Som Enkesæde maa nu Huset behandles efter Loven, dog med Hensyntagen til Enkens Kaar, og indrettes til en sømmelig Bolig. Hun maa jo selv om, hvorvidt hun vil bo i den. (Hendes Mand var Joh. Struch, 1801—12 Præst for Brorstrup-Ravnkilde-Haverslev. Sidstnævnte Sogn forenedes 1859 med Aarestrup.)

SØNDAGSARBEJDE I ØSTHIMMERLAND

Fra Provst *Fogh* i Romdrup (1829—49) til Biskoppen (^{7/11} 1836):

Det har lige fra jeg blev Præst til disse Menigheder saare forarget mig, saa ofte og saa groveligen at se Søndagen ved dagligdags Arbejdsgerning vanhelliget, som her finder Sted, og som det her er gaaet mig, er det gaaet flere af mine Embedsbrødre i Omegnen.

Det er saaledes Skik og Brug, at Tjenestefolkene, som Husbonderne i Bondestanden akkorderer 1 à 2 Læs Tørv i Lønningen, til den Tid om Sommeren, da

disse er tjenlige at hjemage, tillige faar Heste og Vogn for om Søndagen at indføre dem til Aalborg. Vel tror jeg ikke, at disse Vogne tillades at komme ind ad Byens Port, før Aftensang er til Ende, men fra Landsbysognene kører de dog hjemmefra under den stedfindende Gudstjenestetid, og da Landevejen er min Sognevej, kan jeg til den Tid paa min Kirkerejse møde flere saadanne Vogne, baade fra mine egne og Nabo-sognene. Dette er ikkuns midlertidigt et temporært Onde, men det mangler ikke paa flere farlige. Saaledes er det baade om Vaartiden og Efteraaret Tilfældet, at man om Formiddagen, naar man skulde søge Kirken, ser Plove drivende paa Marken i Flertal ligesom paa en enhver almindelig Søgnedag, eller Folk udkører Gødske m. v. — Vel er det saa, at det er for Husmændene, Arbejdet sker af Gaardmændene, men dette er sandeligen ikke nødvendigt paa denne Tid af Dagen, thi saadant kunde saare godt finde Sted om Eftermiddagen, og da vilde det ikke stride mod Lovens 6-3-4, hvorimod det nu er Tilfældet, at Arbejdet netop skal ske om Formiddagen, just under Gudstjenesten, paa det at Tyendet kan faa Eftermiddagen fri til Besøg o. s. v. — Jeg har fra Begyndelsen ivret for mine Sognefolk mod denne Uskik og tilmed i Samtale foreholdt dem det urette, usømmelige og ukristelige i denne Søndagens Vanhelligelse og derefter modtaget de bedste Løfter, men Løfternes Holdelse er endnu et pium desiderium (et fromt Ønske). Det kan saa lidt falde mig som nogen anden tænkende Præst ind at ville gøre Lovens 6-3-1 med Hensyn til Kirkebesøg gældende for derved om muligt at tilvejebringe fyldte Guds Huse, thi ved Præsten ikke paa anden Maade at nøde Menighederne ind ad Guds Huses Døre, da er disses Komme i Kirken kuns lidet bevendt, men saa meget ønsker

visseligen ikke alene jeg, men alle bedre tænkende af mine Embedsbrødre, at Lovens 6-3-3, der ej vides ved senere Lovbestemmelser at være ophævet, maatte opholdes i al sin Kraft. Det kan vel synes, at da Budet eksisterer, har Præsten alene at angive dets Overtrædelse for den verdslige Øvrighed, men dels er det ingen behagelig Sag at agere Angiver, dels kan saadant forvolde Tingrejser, der baade er højst ubehagelige og saare besværlige. Det Ønske, hvortil jeg derfor i denne Sag indskrænker mig, er at bønfalde Deres højvelbaarne Højjærværdighed om at anvende Deres embedsmæssige Indflydelse til at fremkalde et kgl. Reskript, der kunde give det maaske forældede Lovbud ny Kraft og vække nogen alvorlig Mindelse for Almuen om i det mindste under Gudstjenesten om Søndagen at afholde sig fra alt Markarbejde af enhver Slags.

Biskoppens Svar foreligger ikke. De to Paragraffer af Danske Lov omhandler tvungen Kirkegang og Forbud mod Arbejde i Gudstjenestetiden.

EN FORVILDET KONFIRMAND

Fra Pastor *Windfeld*, Ulstrup (1830—41), til Biskoppen (^{8/4} 1837):

Her i Pastoratet, nemlig i Borup By, Gundersted Sogn, befindes en Dreng ved Navn Anders Jensen, hvis Stedfader er Husmand Christen Poulsen sammesteds, 17 Aar gl., men ukonfirmeret. Denne Dreng har desværre fra Barndommen af været vant til et omstrejfende Liv og dermed henfalden blandt flere Laster til Løgn og Tyveri, der sædvanligvis følger af Lediggang. I min Embedstid her ved Kaldet har han flere Gange været anholdt i forskellige Jurisdiktioner saavel for Løsgænger- som Tyveri, blevet dømt, afstraffet og derefter transporteret tilbage til Fødesognet. Fattig-

kommissionen har med al mulig Omsorg antaget sig dette vildfarende Menneske, saavidt det stod i dens Magt, sørget ej alene for hans Underhold, men ogsaa for hans Skolegang for derved om muligt at befordre hans Konfirmation. Men naar man troede sig nærmest Maalet, var man langt borte derfra. Allerede udi Aaret 1835 blev han antaget paa et Forsøg med Sognets øvrige Ungdom til Konfirmation, gav kun Møde een Gang og derefter absenterede sig. Vinteren svandt hen, man kunde ikke med al mulig Efterspørgen faa ham paagrebet, men i Foraaret fik man Efterretning om, at han sad arresteret i Hobro for Tyveri, hvorfra han efter udstaaet Straf blev transporteret til Pastoratet. Nu anstillede jeg atter et Forsøg med denne Vacabundus(!) for om muligt ved stadig Skolegang at kunne bevirke, at han med sine indskrænkede Religionskundskaber blev til afvigte Paaske i dette Aar konfirmeret, lod ham til den Ende antegne sig med de andre Børn udi Oktober Maaned sidst afvigte Aar. Imod Formodning blev han denne Gang mere stadig end forhen, men i Begyndelsen af Februar Maaned (just som jeg stod i Begreb med paa højere Steder at indhente Tilladelse til hans Konfirmation) løb han sin Vej og skal efter Rygter nu være anholdt for Tyveri og indbragt til Hobro Arrest.

Deres Højærværdighed! Jeg ser ingen Udvej til at faa dette forvildede Menneske konfirmeret, naar fra bemeldte Arrest han atter hjemsendes, saa meget mere som han flere Gange skal have ytret, kunde Straffen ej blive stor, med mindre det, hvorom jeg underdanigst beder, maatte gunstbehageligst vorde mig tilladt at konfirmere ham for sig selv en Søndag hjemme i Huset eller Kirken, da han mangler de lovbefalede Kundskaber.

Biskoppens Svar foreligger ikke, men af Kirkebogen fremgaar, at Drengen ikke er blevet konfirmeret i Gundersted hverken dette eller noget af de følgende Aar. Hans videre Skæbne er ukendt.

KONFIRMANDSTUEN I NØRRE SUNDBY

Færgemand *Alb. Nyegaard* i Nørre Sundby sendte $\frac{7}{1}$ 1839 følgende Klage over Forholdene i Præstegaarden til Biskop *Fogtmann* i Aalborg (1833—51):

Da der i det Værelse i Nørre Sundby Præstegaard, som Hr. Pastor Flindt afbenytter til Konfirmandundervisning, ingen Kakkelovn er, og Børnene saaledes nu i Hjertet af Vinteren maa fryse under Overhøringen. Vel ved jeg, at der i det tilstødende lidet Værelse, som Hr. Pastor Flindt afbenytter til sine øvrige Embedsforretninger, er Varme i, men dette kan jo umulig, om endog Døren er aaben til det forud anførte, være tilstrækkeligt til et saa stort tilstødende Værelse, hvori et Antal saa vidt vides af over 40 Konfirmander maa opholde sig.

Det saarer mit Hjerte meget dybt, at jeg skal gøre denne Anmeldelse mod en saa gudhengiven og velfortjent Sjælesørger som velbemeldte Hr. Pastor Flindt, men Skylden er vistnok ikke hans. Jeg maa desaaarsag underdanigst ansøge Deres Højærværdighed som Stiftets ypperste gejstlige Overøvrighed om, at der enten straks bliver opført af Sognepræsten en Kakkelovn med fornøden Varme til denne Undervisning eller ogsaa bliver lejet et saadant Værelse i Byen for i Vinter til denne Undervisning, hvilket af N. C. Møller vil kunne faas for 10 Rbd. Sølv, der og var mest hensigtsmæssig, da han er nærmeste Nabo ved Præstegaarden, da som Deres Højærværdighed gunstigst har erfaret, har jeg en Søn, der søger denne Undervisning i Vinter, og som jeg ønsker konfirmeret til førstkommende Paaske.

Jeg slutter dette mit underdanigste Andragende med den Bøn, at en af Delene maa snarest mulig vorde befalet, thi mit Faderhjerte føler meget herved, da Barnet desuden ikke er stærkt i Brystet, og hvilken Tanke forøger min Sorg, da jeg havde en yngre Søn, som for omtrent 2 Aar siden af denne Sygdom blev hjemkaldt til Herren.

Herpaa kom intet Svar, og Nyegaard henvendte sig saa igen (^{10/1}) til Biskoppen:

... Da Vinteren nu i hele sin Strenghed har indfundet sig, og jeg umulig længere kan udsætte min Søns Helbred for at overvære denne Undervisning i et koldt Værelse, saa har jeg desaarsag maattet tage den Beslutning at lade ham blive hjemme, til slige Foranstaltninger er truffet, som jeg har ansøgt om.

Imidlertid saarer det mit Faderhjerte, at det skal forhindre ham Adgang til denne Undervisning; jeg har desaarsag ved nærværende at overveje Sagen (skønt mig og mit Hus ikke meget belejligt) fattet den midlertidige Bestemmelse at tilbyde et passende Værelse med fornøden Varme 3 à 4 Gange, uden at jeg forlanger noget derfor, naar der saa i den Mellemtid maa enten i Præstegaarden eller ogsaa hos den omskrevne N. C. Møller blive lejet et saadant Værelse.

Deres Højvelbaarenheds og Højjærværdigheds Ordre desangaaende beder jeg underdanigst meddelt Hr. Pastor Flindt senest paa Mandag, om Konfirmanderne paa førstkommende Tirsdag skal møde hos mig, hvor der efter Aftens Varsel skal blive føjet de fornødne Anstalter til deres Modtagelse den følgende Dag, thi selv dette midlertidige Tilbud, som jeg ligeledes har gjort velbemeldte Hr. Pastor Flindt, tør han ikke modtage uden højere Ordre dertil.

Det er nu ikke alene mine Børn, men der er over en halv Snes Fædre og Mødre, der ligeledes har anmodet mig herom, og hvad der endnu er det allersørgeligste, er at de udenbys Konfirmantere maa, efter at have gaaet nogle af dem over $\frac{1}{4}$ Mil, her med vaade Fødder sidder 2 Timer i et *koldt Værelse*.

Da Overfarten er højst besværlig formedelst den megen Drivis, der er i Fjorden, tillader jeg mig paa Mandag Middag at lade et sikkert Bud gaa op paa Deres Hjærværdigheds Kontor for at høre, om der er noget Brev til oftbemeldte Hr. Pastor Flindt.

Naar der ikke var kommet nogen Besked, skyldtes det, at Biskop Fogtmann d. $\frac{14}{1}$ gennem Stiftsprovsten havde afæsket Sognepræst *Winding* (1809—42) en Erklæring om de Forhold, hvorunder han lod Kapellan Flindt undervise Konfirmanderne, og det varede 14 Dage, inden han svarede. Det skete først $\frac{28}{1}$ i følgende karakteristiske Skrivelse:

I den Stue i Sundby Præstegaard, hvor jeg i 25 Aar og min Formand i 16 har givet Konfirmanderne Undervisning, har aldrig været Kakkelovn og kan heller ingen uden stor Bekostning anbringes, da Værelset ikke støder til nogen Skorsten i Huset, og altsaa et meget langt Rør, som er baade meget bekosteligt og farligt, vilde være nødvendigt, naar en Kakkelovn skulde anbringes, er heller ikke nødvendigt eller gavnligt. Værelset er 8 Al. i Kvadrat, dette opfyldt med omtrent 40 Børn behøver ingen anden Varme end den, saa mange Børns forskellige Uddunstninger frembringer, der vilde blive pestagtige, om dertil kom Kakkelovnsvarmen, der vilde gøre Børnene mere dorske og døsig, end de allerede af Naturen er. Erfaring har desuden overbevist os om, at Varmen fra det Værelse, Hr. Flindt bebor i umiddelbar Forbindelse med Stuen, er i Stand til at opvarme Stuen i tilstrækkelig Grad, naar der er

en Del Personer forsamlet, hvilket var Tilfældet for 4 Aar siden, da en Del af Familie og Venner strømmede sammen for at celebrere vort Sølvbryllup d. 18. Jan. Hvad det angaar at leje et Lokale i Byen, som A. Nyegaard foreslaar, kan jeg naturligtvis ikke have noget imod, naar det sker uden Bekostning for mig, og skulde efter Øvrighedens Formening en Kakkelovn være fornøden i Værelset i Præstegaarden, maa jeg ligeledes frabede mig, at Bekostningen væltes over paa mine gamle og svage Skuldre. Men en tredie Udvej staar endnu A. Nyegaard aaben, han kan jo lade sin Søn overhøre hjemme eller konfirmere udenfor Sognet. Iøvrigt maa jeg bemærke, at jeg med flere anser A. Nyegaards Frygt for hans Søns Sundhed for ugrundet, og det hele kuns er en af de mange Drillerier, han i sin Lediggang opfinder og forulejliger Øvrigheden med og tror at kunne krænke.

Stiftsprovst *Hald* (1837—56) var fuldstændig enig i Pastor Windings Betragtninger og ansaa som han Klagen for ubeføjet, saa meget mere som det ikke var oplyst, at Drengen ikke kunde taale et koldt Værelse, og Vinteren var usædvanlig mild, ligesom han ogsaa var tilbøjelig til at tro, at Nyegaard egentlig kun vilde fortrædige Sognepræsten (^{30/1}). Følgen heraf var, at Biskoppen (^{4/2}) maatte meddele Nyegaard, at han efter Omstændighederne ikke kunde indlade sig videre paa hans Andragende. — Pastor Winding, der iøvrigt var saa fed, at man sagde, han foretog Jordpaakastelse siddende i sin Vogn, fordi han nødigt vilde staa af, var 64 Aar (»mine gamle og svage Skuldre«).

EN SELVBEVIDST ANSØGER

Fra Pastor *Trojel* i Kornum (1831—55) til Biskoppen (^{4/2} 1840):

Fra Distriktsprovst *Spleth* vil efter min Anmodning af ham forhaabentlig godt anbefalet blive tilsendt

Deres højvelbaarne Højærværdighed en allerunderdanigst Ansøgning til Kongen fra mig om det ledige Udby Sognekald i Sjælland. Da det er første Gang, jeg indgiver Ansøgning til min nye Konge, har jeg set mig nødsaget til at give ham en vidtløftigere, men aldeles sandfærdig Skildring af mit i flere Henseender tunge Jordelivs Skæbne og min store Trang til at beforders til et af Indtægter sikrere og større Præstekald, hvortil min høje Levealder, 57 Aar, og Kandidatalder, 34 Aar, i Forening med min redelige Embedsførelse efter bedste mig betroede Evne vil jeg sikkert haabe og skulde gøre mig værdig til; jeg tillader mig og at forhaabe, at Deres højvelb. Højærværdighed ogsaa paa det allerbedste vil anbefale min Ansøgning til allernaadigst Bønhørelse, og at De gunstigst bevirker den høje Viborg Stiftsøvrigheds Ordre til Provst Spleth om at forunde mig Henstand med de 122 Rbd. 2 Mk. $\frac{7}{10}$ Sk., som til Juni Termin 1839 forfaldne Renter og Afdrag af mit Embede vistnok ubilligt paahvilende Gæld, indtil kgl. allernaadigst Resolution paa denne min allerunderdanigste Ansøgning ogsaa om Henstand dermed til Naadensaaret efter min Død eller Befordring til et bedre Kald kan forventes.

De hjerteligste Lykønskninger om Helbred, Munterhed og Glæde og Held i dette nye Aar for Dem og højjagede Familie modtage De fra min elskede, i Vinter af Helbred saavel som jeg, svagelige Kone og fra Deres med sand Højagtelse oprigtig og inderlig hengivne, underdanige . . .

Om samme Sag skrev Provst Spleth d. $\frac{10}{2}$ til Biskoppen:

Fra Hr. Pastor Trojel har jeg modtaget vedlagte ikke daterede Ansøgning, der som sædvanlig er altfor indholdsrig og trættende, 1) om det store Udby Sogne-

kald, 2) om Henstand med Betalingen af hans resterende Gæld og 3) om, at Viborg Stiftsøvrighed vil give ham gunstigst Ordre! til Provsten om Henstand med Betalingen, hvorved da maa forstaas om at stille den befalede Sekvestration (Beslaglæggelse, Udpantning) i Bero. Med hans Ansøgning fulgte vedlagte Brev til Deres Højærværdighed og et do. til mig, hvori han beder mig at underrette Deres Højærværdighed om, hvad han glemte i vedlagte Brev, nemlig at han har sendt sin Søn, cand. juris. Hans Trojel i København, en ligelydende Ansøgning, som han skal ved ansøgt Audiens levere Kongen! og da frimodig tale hans Sag og store Trang til en god Befordring!!

Af en — udateret — Koncept i Bispearkivet fremgaar det, at Biskoppen har anmodet Provsten om snarest muligt at meddele Trojel, at han ikke kunde have noget med disse Ting at gøre.

PASTOR FLINDT OG FRU WINDING

Efter Pastor Windings Død 1843 bestyrede Kapellan *Flindt*, der siden 1837 havde været hans Medhjælper i Nr. Sundby-Hvorup Menigheder, Embedet paa eget An- og Tilsvar, til en ny Præst kunde blive udnævnt. At dette ikke gik af uden Rivninger med Enken, der stadig boede i Præstegaarden, ses af følgende Skrivelse fra Flindt til Stiftsprovst Hald (^{17/10} 1842):

Efter Ordre af 8. ds. har jeg indtil Dato oppebaaret Præsteembedets Indtægter her af Sognene, hvilke jeg har optegnet i den af Deres Højærværdighed autoriserede Bog, men nu har salig Pastor Windings Enke gjort Indsigelse herimod, idet hun har erklæret, at hun frygter for, at hendes Interesse ikke skal tilstrækkeligt blive paaset, og at hun derfor selv vil akkordere med Menigheden og ved Eftertælling være Vidne til, hvad Penge der indkommer. I denne Anledning skulde jeg

allerærbødigst tillade mig at forespørge, om det ikke kan anses betryggende nok baade for Enken og for Eftermanden, om de Penge, som for ministerielle Forretninger indkommer, bliver talt i Kirken i Kirkesangerens Nærværelse, og naar enhver Akkorderen om slige Forretninger bliver sluttet i Nærværelse af Kirkesanger Svirkjær, hvem det ogsaa maa være lige magtpaaliggende, at noget indkommer, eftersom det er Skik, at han oppebærer halvt med Præsten. Hvad Allehelgensofret angaar, da har jeg tænkt mig, at man paa førstkommende Søndag kunde tillyse paa Kirkestævne, at Menigheden maatte bringe deres Offer i Kirken, thi skal det være tilladt at tage mod Offer i Huset og for Menigheden at bringe det, naar de lyster, da indser jeg ikke, hvorledes jeg skal kunne svare Regnskab for Eftermanden eller holde Kontrol dermed i nogen Maade. Angaaende dette sidste Punkt ønskede jeg derfor ogsaa gerne at modtage Deres Højærv. behagelige Erklæring.

Stiftsprovsten videresendte denne Skrivelse til Biskoppen, ledsaget af følgende Erklæring ^(18/10):

Under 8. d. M. indberettede jeg til Deres Højærværdighed, at jeg i Anledning af Hr. Pastor Windings dødelige Afgang havde bl. a. anmodet Hr. Flindt om at oppebære Embedets Indtægter for at kunne i sin Tid aflægge vedkommende Regnskab for samme, og jeg har senere efter Hr. Flindts Opfordring autoriseret en egen Bog til Indførelse af bemeldte Indtægter. Hr. Flindt har imidlertid, som af vedlagte Skrivelse vil erfares, tilmeldt mig, at Enkefru Winding har gjort Paa-stand paa at ville selv akkordere med Menigheden om Betaling for ministerialia (Embedshandlinger) og ved Eftertælling af, hvad der falder paa Alteret, overbevise

sig om Størrelsen af, hvad der indkommer. Ligesom denne Paastand er højst fornærmelig for den samvittighedsfulde og ærekære Hr. Flindt, saaledes skulde jeg mene, at det er aldeles ubeføjet, eftersom Hr. Flindt er edssvoret Embedsmand og ansat til paa eget An- og Tilsvær at bestyre Embedet, og det derfor endnu er aldeles uvist, om Fru Winding tilkommer nogen Andel i Embedets Indtægter. I alt Fald vil det trufne Arrangement, uden hvilket Eftermanden ikke kan være betrygget, ikke kunne omstødes ved mundtlige Invektioner (Fornærmelser) mod Hr. Flindt fra Fru Windings Side, som han synes at tillægge for megen og ufortjent Vægt, men ved en skriftlig og motiveret Remonstration (Modforestilling) fra Enken. Den Kontrol, Hr. Flindt af saaret Æresfølelse foreslaar, og hvorefter Kirkesangeren skulde være tilstede ved enhver Akkorden om Betaling for ministerialia, er med Hensyn til Hr. Flindts Personlighed aldeles uforholdsmæssig, er fornærmelig for hans Embedsstilling og uforenelig med hans Funktion som Skolelærer, hvorimod det kan være ret passende, at der efter endt Gudstjeneste eftertælles det faldne Offer i Kirkesangerens Nærværelse. Ligeledes maa jeg anse det rigtigt, at Højtidsoffer bringes i Kirken alene, ligesom dette ogsaa er gældende Lov.

Denne Indstilling approberedes (^{20/10}) af Biskoppen.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM I 1954—55.

Endnu et år præget af udgravningerne i Lindholm Høje, og ingen afslutning i sigte. Gravningen har forløbet hele året, kun standset i få uger af den sene vinter, og resultaterne er ikke mindre end i de foregående år.

Undersøgelsen har nu nået den øverste top af bakken, hvis skråning mod syd og øst er afgravet i de forløbne år. Her på toppen viser belægningen med grave sig tættere end noget andet sted på gravpladsen, så det flere gange ses, at grave skyder sig ind over hverandre, hvilket er sjældent andre steder på pladsen. Denne tæthed kan måske skyldes stedets særlige karakter. Trækul har ganske manglet i brandgravene, så det stod klart, at ligene ikke kunne være brændt på gravens plads. Nu fandtes, næsten på det højeste punkt, en firkantet nedgravning, hvori et lag trækul på 15 cm tykkelse dækkede bunden. En finsoldning af kullene gav så mange rester af menneskeben, at det må anses for bevist, at vi her har krematoriet, stedet hvor ligene blev brændt.

Lidt længere mod vest og syd afdækkedes tomten af et mærkeligt hus. Væggene var af græstørv, taget har været båret af 6 stolper i to rækker. Østre gavl mangler helt, så huset har stået åbent mod denne ret-

ning, mens ingen anden indgang er at spore. Huset er nedbrændt i oldtiden, hvorfor tomten tegnede sig meget tydeligt og lod sig udstøbe med sikkerhed.

Huset på gravpladsens øverste top kan næppe tolkes som andet end et kulthus — skal vi sammenligne med nutidsforhold: et ligkapel til ceremonier i forbindelse med ligbrændingen. På et vist tidspunkt er huset nedbrændt, og en sen brandgrav anlagt over dets væg. Dette sidste er dog sket meget længe efter branden, og man har måske slet ikke kendt husresten, da denne begravelse fandt sted.

Lidt øst for krematorium og kulthus ligger nogle ringgrøfter, hvis bestemmelse foreløbig er gådefuld. De må have forbindelse med gravlægning, for brandgrave er fundet i bunden af grøfterne. Men indtil parallelle fund er gjort, er disse grøfter den særeste og mest uforklarlige gravform, der endnu er påtruffet.

Af årets fund fra gravpladsen skal nævnes et højhalset lerkar fra en brandgrav. Det er oversået med indstemplede ornamenter af en art, der kan minde om stempelornamentik på smykker fra germansk jernalder. Hidtil er kun eet lignende kar fundet, det er også nordjysk, fra en gravplads ved Øsløs i Hanherred.

Øst for gravpladsen løber terrænet ud i uregelmæssige sandbanker, som vistnok er omrodet i nyere tid. Under disse fremkommer hustomter fra 1000-årene, kendelige på masser af jernnagler fra trævægge. I gulvlaget i et hus fandtes vævevægte af klebersten og en halv mønt, som endnu ikke er tidsbestemt. Disse tidligere middelalderhuse — her dateret ved fund af lerkarskår af en type, som gennem engelske fund kan dateres til omkring 1100 — har slet ikke været fattige. De var bygget af svært tømmer, havde ovn og arne og måske inventar på jordgravede stolper. På anden måde

synes det ikke muligt at forklare det virvar af stolpehuller, som viser sig i visse hustomter. Men også her gælder det, at alle husrester bliver udstøbt, så studiematerialet bliver liggende, også hvor arkæologerne ikke straks kan tyde alle enkeltheder.

I fjor undersøgte med stort resultat to brøndskakter på de militære skydebaners areal nord for gravpladsen. Ved det fortsatte arbejde på skydebanen kom igen et par brønde til syne, denne gang så dybt, at kun bundene lod sig undersøge. De gav bl. a. et halvt vognhjul med høj, flad fælg, en type, som er velkendt fra middelalderen, men som her må være fra germansk jernalder. Ved gennemskylning af fylden fra brøndene gennem et sold fremkom en ganske tynd, snoet sølvring.

En hidtil ret upågtet type oldtidsminder er i de sidste år dukket frem i engene i Nordjylland. Ganske lave gravhøje, ofte kun en halv meter høje, omgivet med en krans af sten, altid liggende meget lavt, ofte helt ude i eng eller mose. I årets løb har museumsassistent O. Marseen undersøgt sådanne høje i Ulveskoven ved Birkelse og ved Revsnæs i Komdrup sogn, mens andre lignende venter på udgravning ved Brogaard i Bælum sogn og i Vaarst kær. En helt urørt ringgrav er dog endnu ikke fundet, og før dette sker, skal intet endeligt siges om tid og brug. Det er dog sikkert, at disse ringgrave er anlagt i jernalder, men hvornår indenfor dette tidsrum, kan endnu ikke siges.

Den ved Revsnæs udgravede ringgrav ligger under en meter tørv, og godsejer Westenholz lod den straks indhegne, så graven ikke skal blive trådt ned af græssende kvæg.

Ved oprensning af grøfter langs vejen mellem Dokkedal og Vildmosegården blev et par brønde af

fletværk gennemskåret. Formand Rolandsen meldte straks fundet til museet. Han og arbejdsmændene Chr. Knudsen og Tolsted Christensen hjalp museumsassistenten med en udgravning, der skulle foretages i kapløb med tordenregn og indstrømmende vand, det lykkedes derved at få dem fotograferet og opmålt. De har været i brug omkring Christi fødsel, i den korte tid, da mennesker i det hele taget kunne bo på den slette, hvor mosen siden voksede op.

Et par grave fra yngre stenalders slutningstid er undersøgt i V. Hassing på gårdejer Kronborg Kristiansens mark. Den ene var tom, men smukt opbygget af flade sten, den anden var en stenlejegrav under flad mark, indeholdende en flintdolk til datering.

På gårdejer Kærsgaard Nielsens mark i Lundergaarde i Nøvling sogn er undersøgt tomtten af en ovn. Sådanne ovne uden andet spor af hus findes ikke så sjældent uden at kunne dateres. De er simpelthen anlagt på afstand af boligen af hensyn til brandfaren.

På gårdejer Borups mark i Dall stødte man ved pløjning på et stenleje for en egekiste fra ældre bronzealder. Her er altså en gravhøj sløjfet så totalt, at den ikke mere kunne ses i marken. Sådant går hurtigt med moderne maskiner, der går nogle tommer dybere end redskaberne for blot ti år siden.

Det var også traktorploven, der røbede en middelalderlig tomt i Nysum by. Gårdejer Jens Toldborg var ved opdyrkning af et nylig tilkøbt areal kommen de få centimeter dybere, så han stødte på sylden af et hus. Sylden viste sig at være en kældermur af svære sten, som har båret en tårnlignende overbygning, der delvis lå indstyrtet i kælderrummet. I kældergulvet fandtes både brønd og ildsted, og man måtte uvilkårlig tænke på ordet *barfred*, dette tårn, hvor middelalderens herre-

mænd kunne forsvare sig til det sidste, selv om alt andet var tabt. Men den lille kælder på $4,5 \times 3,5$ meter i firkant har unægtelig kun kunnet bære en meget lille barfred. Indtil en undersøgelse af terrænet omkring fundamentet har fundet sted, vides heller ikke, om der hører andre bygningsrester med til komplekset, men der er fyldskifter i grunden, der tyder på tilstødende tomter.

Vi kender fra historien begrebet *væbner*, den ledingspligtige storbonde, som ikke betalte skat, men skulle møde med hest og våben, når kongen kaldte. Sådanne væbnere boede ofte i landsbyen og drev deres jord i fællesskab med bønderne, men hvordan deres gårde var bygget, har vi vidst lidet om. Måske får vi her fat på en sådan væbnergård, det vil afsløres af den videre udgravning af terrænet vest for kælderen.

Opmålingen af kælderen i Nysum var betroet konservator Grantzau, og han har også ledet en anden gravning af særlig karakter, nemlig opmålingen af pibemagergårdens tomt i Nørresundby, hvor Johan Adolph Rømer fabrikerede kridtpiber i årene 1773—1816. Denne gård styrtede sammen i foråret 1955, og tomten blev ryddet, hvorefter overbibliotekar J. E. Tang Kristensen anmodede museet om at foretage en undersøgelse.

Gravninger var tidligere foretaget af en amatør, men kun som eftersøgning efter piber, så sporene efter fabrikationen var noget forstyrrede. Det lykkedes dog at få husenes grundplan frem såvidt, at en opmåling lod sig foretage, ligesom en del piber og materiale fra fabrikationen fremkom. Men havde vort museum fået lov at deltage i de første gravninger, ville resultatet være blevet mangedoblet.

I papirer fra vurderinger omtales en pibekælder.

Denne blev ikke funden, og der kan således måske gøres endnu flere fund fra denne første industri i Nørresundby. Det vil vise sig, når grunden skal udgraves for ny bebyggelse.

Ved udgravning af en kælder til en ny lærerbolig ved Grindsted skole i Hammer sogn fandt vognmand H. Skindbjerg og arbejdsmand Fogt Hansen en potte med mønter i grunden af et hus, hvis tomt var overlejret med over en meter sandmuld. De bragte straks fundet til førstelærer V. Damgren, som tilkaldte museumsinspektøren. Sammen med Aalborgs møntkender, købmand Th. Østergaard, undersøgte inspektøren findestedet og kunne konstatere, at potten var nedsat under en skorstensvæg i gulvhøjde. Man lod mønterne blive i potten, men af de få, der var faldet ud ved optagelsen, kunne det ses, at den ældste mønt var fra 1595 og den yngste fra 1715, altså var mønterne snarest skjult under den store nordiske krig.

Møntfundet er som danefæ afleveret til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet. Forinden afleveringen fik vort museum lov til at udstille fundet i tre uger, så interesserede gæster kunne få lejlighed til at tage det i øjesyn. Finderne vil få udbetalt sølvværdien plus en ducør for deres betænksomme behandling af fundet.

Opgravningen af gaderne for fjernvarmeledninger gav i første omgang ikke mange fund, da ledningerne løb i gamle opgravninger. I Adalgade kom dog et hjørne af Helligåndsklostrets kirke til syne, men da resten af kirkens sokkel ligger under asfalten, måtte man nøje sig med en opmåling af det fremkomne.

Opgravningen af Østerå røbede, at man ved overdækningen havde ladet den såkaldte Maren Brandts bro udfor Bispensgade ligge under betondækket. Den

Maren Brandts bro under udgravning. Forrest en granitbjælke på tværs af åen, bærende de kortere tværliggende sten i kørebanen.

fremkom nu i hele sin bredde, hvorved museet fik lejlighed til opmåling og fotografering af både bro og stenmur. Broen var lagt af granitbjælker på tværs af åløbet, hvorpå var lagt tværdragere af granit som kørebros. Teknikken var middelalderlig, men broen kan ikke være meget ældre end 1800 i sin sidste skikkelse, selv om den første broes alder ikke kan spores. Af Ladebro mellem Algades to dele fandtes derimod intet spor, idet gaden her er sænket så meget, at broen allerede er fjernet ved overdækningen.

Det var en mærkelig oplevelse at se den sagnagtige Østerå og konstatere, at Europas nordhavn ikke har været stort over fire meter bred mellem sine stenkajer. Hvordan har sejlads kunnet finde sted i denne grøft?

Samlingen af Aalborg-sølv er i år forøget med en kaffekande i rokoko af guldsmed Jens Mikkelsen, som

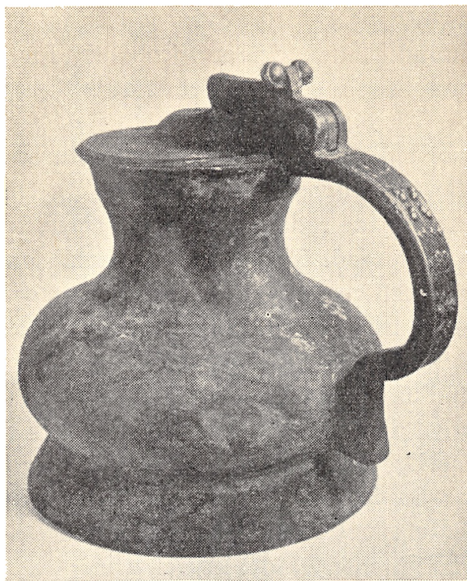
var mester i Aalborg 1723—46. Skønt Jens Mikkelsen var af gammel lokal guldsmedeslægt, kendes ikke mange værker af ham, og denne kande er hans første repræsentation på museet. Den er købt på auktion over skibsrheder Hans Tobiesens efterladte samling.

Ligeledes på auktion er indkøbt en lille bowle af sølv af Peder Ørsnes, mester i Aalborg 1838—61. Den yndefulde skål er halvkugleformet på fod, let udtunget i kanten og indvendig forgyldt.

Af samme mester er indkøbt 5 dessertskeer, således at mester Ørsnes nu er en af de bedst repræsenterede af vor bys guldsmede. Af den noget ældre Henning Smith — grundlæggeren af De Smithske Jernstøberier — er indkøbt en samhørende samling af 12 spiseskeer, 12 teskeer og en potageske i empiremønster.

Endnu et fint stykke lokalt sølv er indgået i samlingen, dog kun som lån, et bæger på 3 løver med årstallet 1675 indgraveret i en ciseléret cartouche. Bægeret er stemplet HT = Hans Thuresen, mester i Aalborg 1671—1686. Ejeren, gårdejer Severin Larsen, Aarestrup, har deponeret bægeret i museet med hjemkaldelsesret.

Et mærkeligt stykke er indkommet fra opmudring i sejlrenden mellem Aalborg og Nørresundby, den del af Limfjorden, som omboende folk kaldte Aalborgsund, men søfarende benævnte Aalborg rhed. Skipper Valdemar Flyvbjerg fra Esbjerg lå med sin mudderkran og uddybede løbet udenfor den nye havn i Nørresundby, da han fik en kande i grabben. Den viste sig at være af tin, meget svær, buget af form, med låg og massiv hank — den vejer 4,25 kg og rummer knapt nok 5 potter. Sådanne kander kendes fra fund i Drammenselven og Køge havn, de er sikkert støbt i Tyskland i 1400-årene.

Drikkekande af tin,
opfisket af Limfjorden.
Sengotisk form,
1400-årene.

Tinkanden fra rheden var af grabben klappet sammen, så dens form var meget beskadiget. Blikkenslagermester Edvard Jensen, Østerbro 14, så kanden og tilbød at drive den op i oprindelig form, og i dag er det næppe til at se, at kanden har været skadet. De lodninger, der ses på siden og låget, er alle fra kandens brugstid for 500 år siden, de vidner om hårdt og langvarigt brug.

Indsamlingen af glas fra de nordjyske glasværker Conradsminde og Aalborg Glasværk mentes i det væsentlige afsluttet i fjor. Men snakken har også siden gået mellem de gamle glasmagere og deres bekendte, og glas og oplysninger bliver ved at indløbe, så museet nu har omkring 125 stykker veldokumenterede nordjyske glas og omtrent lige så mange kartotekskort med erindringer og andre oplysninger. Til sin tid skal en

fuldstændig liste over gaver og meddelelser fremkomme, men det er øjensynlig for tidligt, så museet må nøjes med endnu et år at takke og bede om mere.

En lignende opgave ligger nu for. Fra ca. 1600 til vor egen tid sad en flok pottemagere i egnen om Rold skovs østlige del — i Hellum og Hinsted herreder — og drejede røde potter af alle slags, som de kørte landet rundt med. Museet ejer allerede en hel del af disse forskellige potter, men vil meget gerne have flere, og endnu hellere oplysninger om pottemagerne, deres teknik, deres handel og deres navne og bosteder. I år er indkøbt en barselspand helt uden ornamenten, men med den spættede blyglasur, der er denne produktions særlige kendetegn.

Samlingen af keramik fra Øland er forøget med et gulglaseret krus i engelsk stil. Dets oprindelse er vel dokumenteret, idet kruset er en gave fra en datterdatter af den sidste Øland-pottemager Hans Beck, fru Conradsen i Arentsminde.

Fra gårdejer A. P. Andersen i Siem har museet modtaget en tegning af en officiel afstraffelse af en ulydig tjenestedreng, meget levende fremstillet i blyantsstreg. Tegningen er lavet af en dreng i Siem, som ganske ung udvandrede til Amerika, så yderligere arbejder af ham nok ikke kan ventes her.

En kornskovl af træ er skænket af husmand Gustav Nielsen, St. Brøndum mark. Købmand Schmidt Larsen, Boulevarden 16, har skænket glas, kopper og service fra sin moders barndomshjem fra omkring 1850 i Svingelen.

Fra politifuldmægtig Carstensen har museet modtaget politiskilt og rådstuesignet. Frk. Maja Christensen, Østerå, har skænket en brokadeskjole og lin fra sin oldemor i Nørhalne skole, hvis billede medfulgte

gaven. Maskinarbejder Poul V. Larsen har skænket en karaffel og en sølvske, begge af Aalborg-arbejde, og fra kirkegårdsinspektør Giese er modtaget en række kisteplader af bemalet jern med navne og data.

En gotisk altertavle fra kirken på Hirsholmene har gennemgået en total restaurering i kirkemaler Johs. Th. Madsens atelier i Aalborg, så den nu fremtræder i sine oprindelige farver — gyldenrødt, blå og poleret guld. Den er en af de fineste tavler i Nordjylland fra sen middelalder, og med Nationalmuseets tilladelse blev den udstillet i vort museum i to uger, inden afleveringen til den fjerne kirke på øen i Kattegat.

I efteråret 1954 holdt kulturhistorisk Museumsforening en fællesudstilling i Nationalmuseet for at vise, hvad der findes af skatte i provinsmuseerne. Aalborg historiske museum deltog i udstillingen med en snes numre, hvoriblandt en række sølvarbejder blev mest bemærket. Også middelalderlige jordfund samt træfiguren »Frøya fra Rebild« var mellem udstillingens populære sager.

En del kolleger har i årets løb studeret museets samlinger. Bronzealderen har særligt interesseret udlændinge, således har fil. kand. Evert Baudou fra Stockholm og studenterne Ekkehard Aner og Helmut Ottenjahn fra Kiel samt licentiat Luise Hallbert fra Lunds universitet gennemgået bronzesamlingen. Direktør, dr. phil. Helge Søgaard, Den gamle By i Aarhus, har fotograferet keramik, og museumsassistent, frk. Gøtsche, Thisted museum, samt magister Grimsson fra Reykjavik har deltaget i arbejdet på Lindholm Høje. Direktøren for Tøjhusmuseet, oberstløjtnant J. Paulsen, har inspiceret våbensamlingen.

Omkring 1630 sank et svensk skib på vej fra Norrköping til Amsterdam med last af metal øst for Læsø.

Holmens Bruk i Norrköping var interesseret i ladingen, og bjergningsskipper Sigurd Damgaard i Hirtshals kendte stedet. Ved museumsinspektørens formidling kom et samarbejde i stand, så en stor del messingtråd, stangjern, kanoner og tømmer blev opfisket af skipper Damgaard under tilsyn af arkivar Björn Helm-fried fra Holmens Bruk og amanuens Gunnar Hobroh fra Gävle Museum. På indbydelse af lederne har inspektøren deltaget i denne undersøiske arkæologiske opgave, som åbner helt nye muligheder for kulturhistorisk forskning.

Gennemgangen af Danmarks oldtidsminder i medfør af fredningsloven af 1937 er nu næsten tilendebragt. Himmerland er berejst, og med det østlige Fle-skum herred afsluttede museumsinspektøren i fjor et fredningsarbejde, der i tid har strakt sig fra 1937 til 1954, og i rum har omfattet 5 herreder.

På Aalborg rådhus hænger en række malerier af danske konger af den Oldenburgske slægt. En del af disse billeder var ret medtagne af ælde og sod, og da konservator Grantzau kom hjem fra studieophold ved det norske riksantikvariat, hvor han særlig havde studeret malerikonservering, fik han til opgave at rense og opspænde disse malerier. Dette arbejde vil være færdigt med årets udgang.

Når dertil kommer, at det sædvanlige samarbejde med Teknisk Skoles bygmesterklasse om opmåling af gamle Aalborg-huse er fortsat, vil det fremgå af denne summariske beretning, at vort museum også i det forløbne år har haft hænderne fulde af såre forskelligartet arbejde.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I 1954—55.

I det forløbne Aar har Museets egne Undersøgelser indenfor Arkæologien kun været faa og Udbyttet ikke særligt bemærkelsesværdigt.

Af lokalhistorisk Interesse er dog et Par Fund indenfor Aars Bygrænse, da de sammen med andre tidligere Fund bidrager til at fastslaa Byens Alder som Boplads. Paa Aars Kirkegaard fandtes ved Gravning af en Grav en Skaardynge, der indeholdt Brudstykker af Lerkar, der maa henføres til Slutningen af Bronzealderen eller Begyndelsen af Jernalderen, altsaa ca. 500 Aar f. Kr.

I Kanten af en næsten udslettet Høj, der nu ligger i Haven til Matr. Nr. 2bb af Aars By, fandtes Rester af en Gravurne fra Bronzealderen, desværre stærkt ødelagt ved Nedgravning af en Telefonpæl.

Hos Gaardejer Chr. Nielsen, Matr. Nr. 5f, Hvorvarp, Ulstrup Sogn, er paa Gaardspladsen fundet en Skaargrube fra tidlig Jernalder, og i Ejendommens Have en Grav fra Begyndelsen af yngre Stenalder, indeholdende 2 Ravperler.

Hos Gaardejer P. Qvist, Oudrup, undersøgtes en Brandpletgrav og en stensat Gravkiste. Ingen af Gravene indeholdt Oldsager og kan derfor vanskeligt dateres.

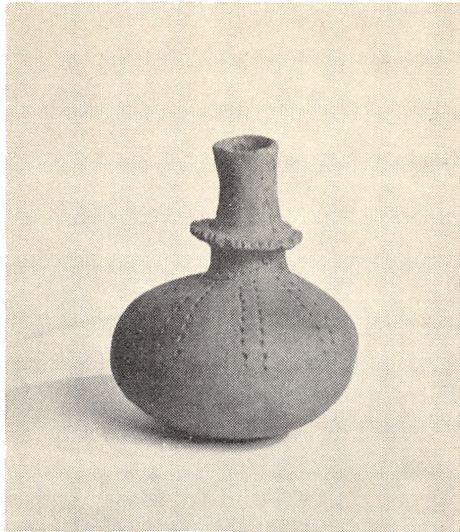
Trods det beskedne Udbytte af egne Undersøgelser har Museet dog — takket være den Kreds af dygtige Hjælpere, der har sluttet op om det — i det forløbne Aar faaet Oldsagsafdelingen forøget med en Række sjældne og interessante Fund.

Paa Gaardejer N. Bystrups Ejendom, Matr. nr. 5 a, Fandrup, Farsø Sogn, undersøgte Lærer J. Olesen, Fandrup, og Lærer H. Jensen, Ertbølle, en Stenalder Enkeltgrav, der kunde ses at have indeholdt en Trækiste, anbragt paa en Række Træstolper som Underlag. I Graven fandtes en Enkeltgravs Stridsøkse, der viser, at det er en Mandsgrav, der er Tale om. Det virker derfor mærkeligt, at der i Graven ogsaa fandtes en stor Mængde Ravperler, godt 300 i alt. Perlerne laa ordnede i 4 Kæder og blev af Udgraverne trukne paa Snor i den Orden, de laa i, saaledes at de nu kan fremlægges i den Skikkelse, Stenaldermanden har baaret dem.

Paa Husmand Frede Larsens Ejendom, Matr. Nr. 1 y, Padkær, Overlade Sogn, udgravedes ligeledes af Lærer Olesen og Lærer Jensen en anden Stenalder Enkeltgrav, der ogsaa viste Træk ud over det almindelige. Medens Enkeltgravstidens Grave almindeligvis kun er mandslange, fordi de er bestemt til kun at indeholde

Enkeltgravs Lerkar
fra Padkær.

Kraveflaske fra
Stistrup.

eet Lig, var Padkærgraven usædvanligt lang (320 cm). Gravgodset fandtes paa to Steder i Graven. I Nordenden stod et ganske lille, kun 4 cm højt Lerbæger, i Sydenden et almindeligt, fladkravet Enkeltgravsbæger i Forbindelse med nogle Ravperler. Der er ingen Tvivl om, at vi her staar over for en Dobbeltgrav, og efter Gravgodsets Art at dømme ligger det nært at antage, at det er en Moder med sit Barn, der her har fundet deres sidste Hvilested.

Fra Lærer Olesen er modtaget et meget sjældent Stykke, en saakaldt Kraveflaske. Lerkar af denne Type brugtes af de Indvandrere, som i Begyndelsen af yngre Stenalder bragte Agerbrugs- og Kvægavlskulturen til Danmark. Kraveflasker er meget sjældne. I hele Himmerland er saaledes hidtil kun fundet 5. Det foreliggende Eksemplar er fundet i en stensat Grav i en ødelagt Høj paa Gaardejer Th. Liltorps Ejendom, Matr. Nr. 5 a, Stistrup, Foulum Sogn.

Ogsaa fra Bronzealderen er indgaaet et Par bemærkelsesværdige Fund.

I en stærkt ødelagt og forgravet Høj paa Matr. Nr. 1 a, Grønnerup, Strandby Sogn, fandt Lærer Olesen Rester af en Gravurne af helt fantastiske Dimensioner. Højden, der ikke nøjagtigt kan fastslaaes, har været godt 50 cm og den største Vidde 56 cm. Foruden Størrelsen er den endvidere bemærkelsesværdig ved, at det kan ses, at den ved Hensættelsen har manglet Bunden, der er erstattet med et Lag raat Ler, og endelig er den forneden indvendig ornamenteret med et uregelmæssigt Netværk af indridsede Furer. I Urnen fandtes en lille Bronzekniv, formet som en Kornsegl med lige, ornamenteret Skaft.

Det andet Fund fra Bronzealderen er helt enestaaende i sin Art, idet der kun foreligger et eneste Fund af samme Slags i hele Danmark.

Som meddelt i forrige Aarsberetning fandt Tandtekniker Bent Jensen og Gartner A. Simonsen, Løgstør, paa Gaardejer og Sognefoged Jens Dalsgaards Ejendom »Mølgaard« i Vindblæs Sogn en Jernaldergrav, der var nedgravet i et til at begynde med ret mystisk udseende Kulturlag. Undersøgelsen af Kulturlaget har været langvarig og krævende, men er nu afsluttet og har vist, at det drejer sig om noget saa sjældent som en Bronze-støberplads fra Bronzealderen.

Pladsen lignede nærmest en lav, udpløjet Gravhøj. Ved Undersøgelsen viste det sig, at den var afgrænset med en paa det nærmeste cirkelrund Stenkreds af hovedstore Sten. Stenkredsen maalte ca. 10 m i Diameter, og Kulturlaget, der var stærkt kulholdigt, men blandet med Striber og Pletter af Sand, dækkede hele det stenindhegnede Areal og havde en Tykkelse af 20—30 cm. Spredt i Kulturlaget fandtes en Mængde

Lerkarskaar, der kan datere Fundet til Bronzealder. Endvidere fandtes et betydeligt Antal Brudstykker af Smeltedigler og Støbeforme. Diglerne har Form som smaa, runde Skaale med Tud. Støbeformene er yderst lavet af sandblandet Ler, medens det inderste Lag, der danner selve Formen, er lavet af finslemmet Ler.

Det forannævnte Fund af samme Art blev gjort for 60 Aar siden ved Gaarden Haag paa Djursland, og det er interessant at kunne fastslaa, at de to Fund indtil de mindste Enkeltheder er fuldstændig ens.

Ogsaa Jernalderen er repræsenteret i Aarets Ny-erhvervelser, idet der fra Apoteker Strandgaard, Aalestrup, er indgaaet Fundene fra en Gravplads med Grave fra romersk Jernalder (Aar 1—300 e. Kr.). Gravpladsen, der er beliggende paa Gaardejer Arne Therkildsens Ejendom, Matr. nr. 2 c, Ettrup, Fjelsø Sogn, rummede 3 Grave.

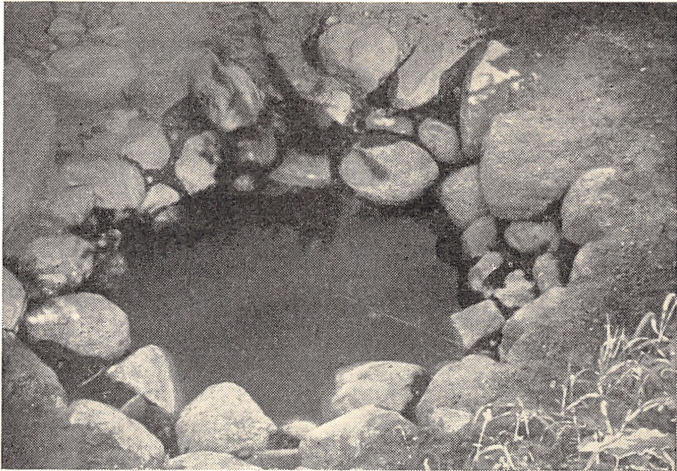
I den første Grav fandtes 6 Lerkar og en Barberkniv af Jern, i den anden 3 Kar og en Jernnaal og i den tredie 4 Kar, en Barberkniv og en Kniv med Rester af Træskaft.

Af Lerkarrene er et særligt interessant og sjældent. Det er et stort, skaalformet Fad paa en høj, slank Fod. Foden er hul og indeholder 3 Raslekugler af Ler, en Ejendommelighed, der kun kendes i et Par tidligere Tilfælde.

Fra Pastor Hauvinkel, Vesterbølle, er modtaget en Lerkrukke fra tidlig Jernalder. Krukken er fundet ved Reguleringen af Lilleaa i Nærheden af Vesterbølle.

Et Fund i en Klasse for sig indenfor Museets Interessesomraade maa ogsaa nævnes.

Takket være Lærer J. Regnars Interesse for Egnens Fortidsminder er det lykkedes at genfinde en af Vesthimmerlands gamle Helligkilder, »Brudekilden« mel-

Brudekilden ved Foulum.

lem Foulum og Alstrup. Kilden, der var helt dækket med et Jordlag paa en Meters Tykkelse, blev udgravet af Lærer Olesen, Fandrup. Den har Form af en fornedet spidst tilløbende Brønd, sat af ret store Sten. Den er 225 cm dyb og 265 cm i Diameter foroven. Den vil nu blive fredlyst af Nationalmuseet og Omgivelserne bragt i Orden, saa den kan staa som et værdigt Minde om Fortidens Vesthimmerland.

Ogsaa Museets Folkemindesamling har faaet værdifulde Forøgelse. Blandt disse kan specielt nævnes et Maleri af Aars By 1907, malet af daværende Stationsforstander Chr. Hansen. Maleriet, der er skænket til Museet af Arvingerne efter Stationsforstander Hansens Enke, Fru Elna Hansen, blev i sin Tid brugt som Forbillede til Udstillingsplakaten til den store Amtsudstilling i Aars 1907.

Fra Vognmand Kr. Mølgaard, Suldrup, er som Gave modtaget en meget smuk Tintallerken. Den er stemplet

med den københavnske Mester F. Frederiksens Mærke 1747. Tallerkenen er vundet som Skydepræmie af G. Behagen den 28. August 1754 og er prydet med et Billede af Sejrens Gudinde, der overrækker en Lavrbærkrans. Langs Randen er indgraveret: Hans gode Nafn jeg her vil ganske brede ud og give ham min Krantz som gjør det bedste Skud.

Fra Gaardejer Hyldgaard, Tøttrup, er modtaget en Egetræs Standkiste fra 1727 og en Dragkiste med velbevaret gammel Bondemaling.

Museet har i den forløbne Sommer kunnet glæde sig over et talrigt Besøg. Besøget har omfattet 11 Skoler med ialt 254 Elever og 12 Foreninger og Fællesudflugter med 361 Deltagere. Hertil kommer 361 Enkeltbesøg. Arkæologistuderende ved Lunds Universitet, Frk. Louise Holbert, har studeret Museets Bronzealderkeramik.

S. Vestergaard Nielsen.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

Det er stadig småt med tilsendelse til redaktionen av litteratur vedrørende vort samfunds område til brug for den sædvanlige oversigt i årbogen. Jeg må derfor igen ty til Det nordjyske Landsbibliotek, som jeg takker for venlig imødekommenhed.

Årets høst må betegnes som middel og beherskes av jubilæumsskrifter; men disse gir dog i mange tilfælde værdifulde historiske oplysninger.

Og dog: I »K u m l«, Jysk Arkæologisk Selskabs årbog for 1954, findes to artikler, som har stor interesse. Den ene er konservator Sylvest Grantzaus illustrerede avhandling, »Stenalderens grubedrift«, om de opsigtsvækkende flintmine-fund i Skovbakke-området, der blev udgravede for få år siden. Tiden ca. 1500 f. Kr. Den anden artikel, »En trææske af ler«, er skrevet av museumsassistent Oskar Marseen og omhandler det sjældne ler-æske-fund for 3 år siden i en overpløjet høj på Nyrup mark ved Nibe. Også rigt illustreret. Tiden er yngre keltisk jernalder, omkr. 100 år f. Kr.

»B u d o l f i k i r k e i A a l b o r g« er en skøn lille bog om domkirken, dens kunst og klenodier. Tekst: museumsinspektør Peter Riismøller, tegninger: kunstmaler Carlo Vognsen, og tryk: Burmesters bogtrykkeri. Alt i topklasse. Privattryk i 400 expl.

»F r a d e t g a m l e V e s t e r a a« kan få samme karakter som ovennævnte skrift. Det er udført i Teknisk Skoles bogtrykfagskole med tekst av skoleinspektør Kr. Værnfeldt og tegninger av arkitekt Vilhelm Bøgh. Privattryk i 300 expl.

»F e m A a l b o r g - B i s p e r« er et 258 sider stort festskrift, udsendt i anledning av 400 års dagen for bispestolens overflytning til Aalborg fra Børglum. Foruden helsides billedtavler av de 5 bisper Peter Engel Lind, Vilhelm Schousboe, Frederik Nielsen, Christen Møller og Chr. Ludwigs indledes bogen med billeder av domkirken og biskopperne Henrik Bornemann og S. C. W. Bindsbøll. Skriftet er redigeret av professor P. G. Lindhardt med forord av biskop Erik Jensen.

»Vejsgaard kirke«, redigeret av sognepræst Svend Aage Odborg, er også et festskrift med billeder, udgivet til kirkens 50 års jubilæum av Vejsgaard sogns menighedsråd.

Særlig må jeg nævne det meget smukke jubilæumsskrift »Jylland«, der i år er udsendt i 50 året for stiftelsen av »De samvirkende jydsk Turistforeninger« og samtidig er årbog for »Turistforeningen for Danmark«. Den ualmindelig smukt udførte bog indeholder 7 store artikler med tegninger av forskellige forfattere og kunstnere. Navnlig må nævnes en del farvetro gengivelser av adskillige kunstneres malerier av jysk natur. Aalborg amt er smukt repræsenteret i tekst og billeder.

Av personhistorisk litteratur bør nævnes:

»Slægten Jens Jensen fra Støttrup«, (Johs. V. Jensens slægt), skrevet av J. C. Krogh.

»Slægterne Dahl, Eriksen, Rask, Skovhus m. fl. i Danmark og USA.« Slægtshistorisk oversigt 1700—1955. Samlet og udgivet av Frank Skriver. Et meget omfattende, veltilrettelagt og overskueligt arbejde.

»Jens Bang og det aalborgske Saltkompagni« er en interessant artikel om denne stor-købmand fra Kr. 4.s tid, der byggede vor bys berømte stenhus, den bedst bevarede renaissancebygning i norden. Artiklen findes i »Erhvervshistorisk årbog 1954« og er skrevet av Poul Enemark, hvis grundige granskning av kildestof og derav følgende konklusioner avslører Jens Bang som en endnu større a-moralsk person end hidtil kendt. — Er forfatteren gået for vidt? Ja, læs museumsinspektør Peter Riismøllers mindst lige så interessante forsøg på et defensorat i »Aalborg viser vej...« for september i år — og døm selv!

»Tordenkalven«, Himmerlands mærkeligste vandringsmand, er helliget en artikel med billede i samme nr. av Aalborg-vejviseren.

Den unge Aalborg-forfatter Karl V. Thomsen har i sin bog »Germanerne«, som udkom i foråret, i avsnittene »Nej til livet« og »De gav sig frugtbare hen« givet et smukt billede av de nordjyske frihedskæmpere Tinus Fr. Nielsen, Morten Nielsen, Niels Erik Vangsted, Poul Kjær Sørensen og Mogens Friis.

»Statistisk årbog for Aalborg. 1954«, udgivet av Aalborg statistiske kontor, indeholder som sædvanlig interessante oplysninger om byens liv.

Desuden en del kommunale og andre institutioners årsberetninger.

Henrik Møller.

VORE TO UDFLUGTER

GENERALFORSAMLINGEN

Hals-turen.

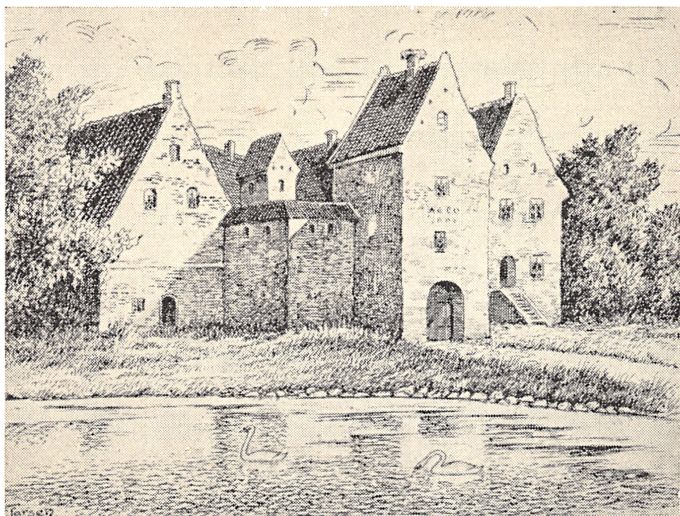
Kanske var det blæsende vejr årsag til, at vort samfunds første udflugt lørdag den 22. maj kun hade samlet ca. 100 deltagere. Besøget i Hals og samværet blev imidlertid udbytterigt og fornøjeligt.

Som vanligt startedes fra banegårdspladsen i busser og private biler. Første stop var ved Hals kirke. I den nu fritliggende kirke samledes vi og indledte med salmesang, og her bød samfundets formand skoleinspektør *Kr. Værnfelt* velkommen og fortalte i store træk kirkens historie. Det menes, at der oprindeligt har ligget en trækirke på stedet omkring 1030, men ca. 1200 byggedes en stenkirke, som er den midterste del af den nuværende. Omkring 1400 forlængedes kirken mod øst med tre krydshvælvinger og senere med to mod vest. Værnfelt sluttede med en omtale af kirkens inventar og mindesmærker.

På Hals hotel blev eftermiddagskaffen drukket, og her holdt viceskoleinspektør *Jens Gregersen*, Hals et udførligt foredrag om Hals' historie, der samtidig og navnlig er den berømte og i svenskekrigene vigtige Hals skanses historie. Ved hjælp af et stort tegning-materiale blev deltagerne indviet i skansens omtumlede historie gennem tiderne. — Byens og skansens udførlige historie kan ventes i kommende årbøger.

Senere foretog vi en spadseretur i voldanlægget, der bl. a. gemmer et av de gamle krudtmagasiner. Osse det ny havneanlæg blev beset. På torvet blev der lejlighed til at overvære opsætningen av byens nye vartegn, de to mægtige 2 tons store hvalkæber, der er en gave fra en norsk skibsreder i stedet for de mindre ca. 100 år gamle, der var blevet ødelagt ved påkørsel.

For øvrigt oplyste viceskoleinspektør *Jens Gregersen*, at Hals fik købstadsprivilegium i 1656, og eftersom dette aldrig er ophævet, kan byen næste år fejre 300 års jubilæum.

Spøttrup før restaureringen.

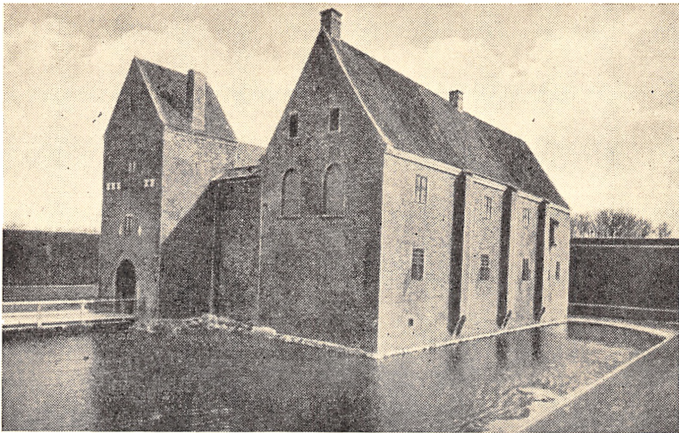
Turen til Skive-egnen og Viborg.

Den tanke engang imellem at foreta en udflugt uden for vort amts grænser har vundet vældig tilslutning hos vore medlemmer, og den planlagte sensommertur søndag den 28. august hade samlet ca. 275 deltagere.

Ved 8¹/₂ tiden startede vi fra banegårdspladsen i 5 busser og en del private biler, og flere sluttede til undervejs sydpå. Over Viborg og Skive kørte vi til den restaurerede gamle herreborg Spøttrup. På voldene fortalte lærer *Henrik Møller* i store træk borgens bygningshistorie. Da den modstod skipper Klemens onde anslag, er her bevaret nogen av de interessanteste borg-minder fra middelalderen. Senere samledes vi i riddersalen, hvor statens repræsentant for borgen fru *Vedel*, tidligere Krabbesholm højskole, fortsatte med borgens og dens ejeres historie og var leder i rundgangen i borgen.

Generalforsamlingen.

Efter at vi hade spist den medbragte mad i restauranten ved borgen, holdtes vor årlige generalforsamling under ledelse av formanden skoleinspektør *Kr. Værnfelt*.

Spøttrup efter restaureringen ca. 1940.

I sin beretning meddelte formanden, at vort samfund var et av landets største, men at der burde være endnu større tilslutning, hvorfor han opfordrede medlemmerne til at tegne nye medlemmer. Han udtalte en varm tak til de institutioner, byråd og kommunestyrelser, der hade ydet gode tilskud til samfundets virke.

I kassererens fravær oplæste formanden det reviderede regnskab, der findes sammendraget i nærværende årbog.

Til styrelsen genvalgte skoleinspektør Kr. Værnfelt, museumsinspektør Vestergaard Nielsen, Aars, og overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby. Ligeledes genvalgte revisorerne købmand Th. Fjeldgaard, Aalborg, og lærer A. B. Holm, Helberskov.

Fra flere deltagere udtaltes en varm tak til styrelsen for dens udmærkede virke for samfundet.

Til slut bortloddedes 11 bøger, skænket av Viggo Madsens boghandel. Blandt de heldige var hofjægermester Castenskiold, Kongstedlund, som straks overgav gevinsten til sin hustru, prinsesse Dagmar, fordi det netop var en bog, hun meget ønskede sig, nemlig »Danske breve gennem 400 år«.

Det gyldne alter i Sale kirke. — Hjerl hede.

Efter planen skulle vi ha besøgt den nærliggende skønne Kaas herregård, men på grund av den fremrykkede tid blev det opgivet.

Vinkel-gården fra Viborg-egnen.
Danmarks ældste bondegård, opført i første halvdel av 1500-tallet.

Før besøget på Hjerl hede kørte vi til den nærliggende Sale kirke, der er berømt for at eje det ene av de såkaldte gyldne altere, vi har i vort land. Det består av drevet kobber med ægte guldbelægning og indlagte ædle stene og viser en rigdom av skønne bibelske figurer, alt fortalt og forevist av Henrik Møller.

Rundgangen i den gamle landsby på Hjerl hede blev en særlig oplevelse, fordi landsbyen netop i de dage var »levende« og i sommer i anledning av 25 års jubilæet endvidere kunne byde på en »levende« stenalder-boplads.

På hjemturen blev der i Viborg holdt rast i Viborg-hallen, hvor aftenkaffen blev drukket, og hvor der vekslede med taler og sang. — Ved 19-tiden gik det nordpå til de hjemlige egne, og en skøn og indholdsrig dag var endt.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Nærværende årbog er nr. 44 av vore årbøger »Fra Himmerland og Kjær herred«.

Da sidste del av »De tre Hasseriser« fylder langt mere end ventet, må vi av pladshensyn endnu engang udskyde den lovede fuldstændige medlemsfortegnelse og indholdsfortegnelsen av samtlige årbøger.

Museumsinspektør Peter Riismøller har i en kronik i Aalborg Amtstidende udførligt anmeldt årbogen.

Vore to sommerstævner eller udflugter for medlemmerne var meget vellykkede. En udførlig omtale findes foran. Dér er ligeledes refereret vor årlige generalforsamling, som holdtes i restauranten ved herregården Spøttrup.

Vi gør igen vore medlemmer opmærksom på, at vi har nogle ledige abonnementer liggende av de historisk vigtige retsbreve fra middelalderen, »Danmarks Riges Breve«. De første hæfter fås straks, og resten sendes efterhånden, som de udkommer. Betalingen for abonnementet, 2 kr., er beregnet som porto for tilsendelsen, så man får i virkeligheden værket gratis. I øvrigt henviser vi til meddelelserne på omslagets bagside. Her findes andre meget billige tilbud, bl. a. på gamle årbøger.

I denne forbindelse gør vi opmærksom på, at »Danske museer«, årbog udgivet av Dansk museumsforening, kan bestilles hos museumsdirektør Klem, Kronborg slot, Helsingør. Skriftet er uundværligt for museumsfolk.

Vi gør nye medlemmer opmærksom på, at de hos kassereren lærer V. B. Qvist, Jyllandsgade 15, Aars, kan erhverve årbøgerne 1920—29 for 50 øre pr. stk., når de købes samlet, d. v. s. for 5 kr.

Historisk samfunds ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.
Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby,
næstformand og sekretær.
Lærer V. B. Qvist, Aars, kasserer.
Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.
Museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars.
Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.
Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.
Gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted.
Sognepræst M. Larsen, Als.
Lærer Henry Jensen, Ertbølle.
Rektor Kjeld Galster, Aalborg.

Forretnings-udvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Aalborg, tlf. 9148.
Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej, 16, Nørre-
sundby.
V. B. Qvist, Jyllandsgade 15, Aars.
Henrik Møller, Kastetvej 35, Aalborg, tlf. 6660.

Redaktions-udvalget:

Henrik Møller(formand).
Kr. Værnfelt.
S. Vestergaard Nielsen.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til
Henrik Møller under ovenstående adresse.

SAMMENDRAGET DRIFTSREGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1954 TIL 31. MARTS 1955.

UDGIFTER	Kr.	Øre	INDTÆGTER	Kr.	Øre
Kontorartikler, porto m. v.	218	50	Tilskud: Staten	700	00
Møder, udflugter m. v.	289	10	Kommuner og amt	860	00
Udsendelse af årbog	1491	15	Banker og sparekasser ...	530	00
Forskellige udgifter	542	11	Medlemskontingent	6155	00
Årbogen: Honorarer	601	46	Refunderet porto	1343	10
Trykkeriudgifter	6070	00	Salg af gl. årbøger m. v.	179	05
Forsikring	3	00	Renteindtægt	19	47
Magasinleje	108	00	Billetsalg	121	00
	9323	32		9907	62
Overskud at overføre til 1955—56..	2149	21	Overskud fra 1953—54	1564	91
	11472	53		11472	53

Aars, 23. maj 1955.

V. B. Qvist,
kasserer.

Regnskabet er gennemgået og har ikke givet anledning til bemærkninger.
Kassebeholdningen — kr. 2149,21 — er til stede.

Aalborg, 11. august 1955.

Th. Fjeldgaard. A. B. Holm.

NYE MEDLEMMER

- Lærer P. Aarup, Aalborg.
Pastor A. Bang Andersen,
Ranum.
A. Bille Andersen, Vejgaard.
Stadsskoleinspektør J. Bak,
Gl. Lindholm.
Thea Bille, Aalborg.
Alfred E. Christensen, Hasse-
ris.
Jørn Foght Christensen, Gjøl,
Aabybro.
Lærer M. Christensen, Møl-
drup.
Lagerforvalter E. Dam, Aal-
borg.
Elektriker O. Fjeldsted, Svend-
strup.
Fru Anna Hansen, Aalborg.
Kantinebestyrer S. Hoby,
Aalborg.
Lærer N. Harre Hansen, Hals.
Sparekassedir. Chr. Husum,
Ranum.
Skovejer B. Jacobsen, St. Re-
strup.
Gdr. Karl Jacobsen, Vilsted.
Gdr. Holger Jensen, Aarestrup.
Kontorassistent P. E. Jensen,
Aalborg.
Frk. Karen Dahl Jensen, Aal-
borg.
Frk. Caroline Jensen, Nørre-
sundby.
Skoleinspektør Weirsø Jen-
sen, Hasserris.
Lærer Wynne Jensen, Vej-
gaard.
- Lærer Anders Vestergaard
Jensen, Hasserris.
Lærer Jørgensen, Gundestrup.
Bestyrer Sofus Jørgensen,
Svendstrup.
Tandtekniker Bent Jensen,
Løgstør.
Øjenlæge P. Kindt, Aalborg.
Apoteker Knap, Aalborg.
Lærer Johs. Kaasgaard, Kon-
geslev.
Emma Kjeldgaard, Løgstør.
Kongeslev-Komdrup biblio-
tek.
Hønseriejer Kristiansen, Skal-
borg.
Malermester Kirk, Salling.
Seminarieleærer N. Kjær,
Ranum.
Lærer Laugesen, Hals.
Kontorchef Johs. Skyum Lar-
sen, Aalborg.
Skrædermester H. K. Larsen,
Aalborg.
Stiftamtmand Lorck-Madsen,
Aalborg.
Fru Laura Munk, Nørresund-
by.
Gdr. Viggo Madsen, Aalborg.
Entrepenør K. Ladefoged,
Sejflo.
Forstander H. V. Leth, Ranum.
Partikulier P. Madsen,
Hvorupgaard.
Fru Dagmar Nielsen, Aalborg.
Fru Dora Nielsen, Aalborg.
Frk. Kristine Nielsen, Aalborg.

Vognmand N. J. Nielsen,
Aalborg.
Frk. Jonna Nielsen, Aalborg.
Gdr. Ejnar Nielsen, Gislum.
Lærer Nielsen, Thorup.
Lærer Rolighed Nielsen, Ra-
num.
Gdr. Carl Petersen, Skibsted.
Fru Marie Poulsen, Nørre-
sundby.
Gdr. Harald Poulsen, Grind-
sted.
Lærer Henry Petersen, Hals.
Væver Ferdinand Petersen,
Hasseris.

Gdr. Riskjær, Sulsted.
Snedker Rimbæklund, Gan-
drup.
Tømremester Børge Rosen-
beck, Nørresundby.
Skoleinspektør Max Sønder-
gaard, Hals.
Købmand Niels Sørensen,
Kongeslev.
Lærer Jens Sørensen, Hals.
Gdr. Kr. Søndergaard, Vilsted.
Fuldmægtig N. P. Vonsbæk,
København.
Arbejdsmand Carl Villadsen,
Nørresundby.

En god håndsrækning

for dem, der ønsker at gå i gang med arkivstudier, er der givet i et hæfte »Skriftprøver fra tiden efter reformationen til midten af det 19. århundrede« med tekstillæsninger. Bogladeprisen for hæftet, der er i stort format, er 8,50 kr.; men medlemmer af historiske samfund kan få det for 6,80 kr., der kan indbetales på postgiro 86264, »Fortid og Nutid«, Landsarkivet, Viborg.

»Fortid og Nutid«,

det historiske medlems-tidskrift, kan der abonneres på for 6 kr. om året, mens bogladeprisen ellers er 10 kr. Indtegnning sker til landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Landsarkivet, Viborg, hvor medlemmerne også vil kunne få følgende skrifter til favørpris:

S. Nygård: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier: 0,75 kr.

E. Kroman: Skriftens Historie fra Reformationen til Nutiden: 4,50 kr.

Chr. Axel Jensen: Bibliografisk Vejledning for historiske Lokalsamlinger: 0,50 kr.

Holger Hansen: Om Opbevaring og Ordning af Købstadarkiver: 0,75 kr.

Hølge Søgaard: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer: 3,00 kr.

Nationalmuseet og den lokalhistoriske forening: 0,75 kr.

»Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«,

museets smukke illustrerede årsskrift, som omhandler de årlige udgravninger og undersøgelser, fås til nedsat pris. Bestillingen, men *ikke* betalingen, på dette skrift sendes til lærer V. B. Qvist, Jyllandsgade 15, Aars.

»Danske museer«,

Dansk museumsforenings udmærkede årsskrift, kan der tegnes abonnement på hos museumsdirektør Klem, Kronborg, Helsingør.

Tilbud til medlemmerne!

Gratis mod betaling af porto, 25 øre (gerne i frimærker), fås tilsendt bibliotekar Seidelins store for-tegnelse over Litteratur vedrørende Aalborg amt i tiden 1656—1935 (ca. 1500 titler). Bogen, 64 sider i stort format, er *uundværlig*.

Gratis mod betaling af 2 kr. til porto fås tilsendt »Danmarks Riges Breve« omfattende de nord-jyske amter, d. historisk vigtige retsbreve fra middelalderen, i alt 8 stor-hæfter à 32—48 sider, der tilsendes, efterhånden som de ud-kommer. De 3 første hæfter er udkommen og fås straks. Med hæfterne følger nu gratis for-uden hæfterne med de historiske oversigter tillige Franz Blatts »Under vor Haand og Segl«, et værdifuldt forklarende skrift til rets-brevene.

**Ældre
årbøger** Udsolgt er: 1912—19 og 1935—45. Bestillinger henvises til al bokvar-boghandlerne. 1920—34 fås for 1 kr. pr. stk. 1946 og følgende for 2 kr. pr. stk.
20 % ved køb av 10 årbøger. 1920—29 (10 årbøger) fås samlet for 5 kr.

Alt ved henvendelse til kassereren lærer V. B. Qvist, Jyllandsgade 5, Aars. Giro-konto: Historisk samfund, Aars, 45730.